

TROMSØ MUSEUMS RAPPORTSERIE

TROMURA

NR.37
2008

KULTURVITENSKAP

FRA STEINALDER TIL JERNALDER PÅ SKÅLBUNES RV 17-prosjektet på Tverlandet, Bodø kommune, Nordland

Johan Eilertsen Arntzen, Sven Erik Grydeland (red), Johan Terje Hole og Morten Olsen

TROMSØ MUSEUM
UNIVERSITETSMUSEET

TROMURA, Rapportserie, nr. 37
Seksjon for kulturvitenskap

Redaktør: Sven Erik Grydeland
Layout: Tromsø Museum – Universitetsmuseet
Trykk: Lundblad Media as

ISSN 0333-2802
ISBN 82-7142-047-X

*Forsidebilde: Langhus fra tidlig middelalder. Tegning: Johan Eiletsen Arntzen
Baksidebilde: Sven Erik Grydeland*

Forord

RV 17 – prosjektet på Tverlandet har vært gjennomført av Tromsø museum, Universitetsmuseet – Seksjon for kulturvitenskap. Forberedelser, de arkeologiske undersøkelsene og etterarbeidet har tatt rundt to år, hvor utgravningene foregikk somrene 2006 og 2007.

Det ble funnet to større boplasser fra steinalder. I tid ligger disse i siste del av boreal og første del av atlantisk tid. Tidligere er det ikke gravd ut boplasser fra denne epoken i Salten og de utgjør derfor et viktig tilfang til fjordens eldre kulturhistorie.

Overraskende ble det også funnet anlegg fra jernalderen på lokalitetene. Det dreier seg om gårdsanlegg med hustuffer, ildsteder, rydningsrøyser og kokegroper, samt tre gravrøyser utenfor utgravningsområdet. Gårdsbosetningen skriver seg fra både førromersk jernalder, folkevandringstid og sein vikingtid/tidlig middelalder. Det er ikke tidligere gravd ut gårdsanlegg fra jernalderen i Salten. Funnene er derfor svært viktige.

Følgende har deltatt som forfattere av denne rapporten: Johan Eilertsen Arntzen, Sven Erik Grydeland (red.), Johan Terje Hole og Morten Olsen.

Sven Erik Grydeland
Tromsø mai 2008

Innhold

Kapittel 1. Prosjektbeskrivelse (Sven Erik Grydeland og Morten Olsen)

Innledning. Reguleringsplanen	1
Forundersøkelsene	1
Frigivelse av fredet kulturminne	3
Organisering av prosjektet. Tromsø museums rolle	3
Igangsetting	4
Praktiske forberedelser. Fjerning av skog og flateavdekking	4
Formidling, publikasjoner og medieomtale. Foredrag	5
Formidling i felt	5
Publikasjoner	5
Medieomtale	5

Kapittel 2. Målsetninger - strategi – metode (Johan Eilertsen Arntzen, Sven Erik Grydeland og Morten Olsen)

Målsetninger for utgravingene i 2006. Innledning	6
De tre målsetninger	6
Flateavdekking. Innledning	6
Erfaringene fra Skålbunes	6
Uforutsette vanskeligheter	7
Gravestrategier. Innledning	8
Eidet	8
Flata	8
Metodisk tilnærming. Opprensinga	8
Den videre graving	9
Målsetninger for 2007. Steinalder på Eidet	9
Steinalder på Flata	10
Jernalder på Flata	10
Jernalder på Eidet	10
Organisering av deltakerne	11

Kapittel 3. Dokumentasjon og dateringer (Johan Eilertsen Arntzen)

Dokumentasjon	12
Digital oppmåling	12
Digitalt planfotografi som dokumentasjonsmetode	12
Prosedyre for systematisk planfotografering i 4m ² ruter	13
Produksjonen av en digital fotomosaikk i Adobe Photoshop	14
Georeferering	14
Erfaringer fra Skålbunes	14
Radiokarbondateringer	16
Antall prøver og dateringslaboratorium	16
Treartsbestemmelse	16
Resultater	16
Eldre steinalder	16
Førromersk jernalder til romertid	18
Romertid til folkevandringstid	18
Vikingtid til tidlig middelalder	18

Kapittel 4. Jernalderstrukturene på Eidet (Johan Terje Hole)

Lokaliteten Eidet	20
Gravestrategi og metode på Eidet	20
Hus A1 – folkevandringstid. Beskrivelse av Hus A1	21
Sjakt 1A	21
Veggene	22
Inngang	22
Ildsteder. Ildsted 1	23
Ildsted 2	23
Ildsted 3	23
Stolpehull	24
Stolpehull A1-1	24
Stolpehull A1-2	25
Stolpehull A1-3	25
Gulv og funnspredning	25
Utgravningen av A1	26
Hus A2. Beskrivelse av A2	26
Husets veggkonstruksjoner	27
Stolpehull	27
Stolpehull A2-1	27
Stolpehull A2-2	27
Gulv og funnspredning	28
Utgravningen av A2	28
Hus A3	28
Stolpehull	29
Stolpehull A3-1	29
Stolpehull A3-2	29
Stolpehull A3-3	30
Utgravningen av Hus A3	30
Hus B3. Beskrivelse av Hus B3	30
Vegger	30
Gulv	31
Stolpehull	31
Utgravningen av B3	32
Kokegrop 1 og 2	32
Kokegrop 1	32
Kokegrop 2	32
Oppsummering og avslutning	33
Lagbeskrivelse, ”Eidet”, område A, felt E-G, felt AE	33
Felt AF	34
Felt AG	34
Lagbeskrivelse ”Eidet”, Hus B3	35

Kapittel 5. Jernalderstrukturene på Flaten (Morten Olsen)

Gravestrategi og metode. Innledning	36
De forskjellige strukturer	36
Overflatestrukturer – Gravrøysen. Gravrøys 1	37
Gravrøys 2	37
Gravrøys 3	37
Overflatestrukturer – andre røysen. Beskrivelse av røys 1	37
Utgravingen av røysen	37
Beskrivelse av røys 2	38
Utgravingen av røysen	38
Tuft 1. Beskrivelse	39
Veggene	39
Inngangene	42
Ildstedene	43
Stolpehull og stolpefundament	45
Heller, hellelag og steinsetninger	47
Gulvlaget og funnspredningsanalyser	48
Smia vest i huset	50
Utgravingen av tuft 1	51
Tuft 2. Beskrivelse	52
Utgravingen av hellelaget i tuft 2	52
Utgravingen av konsentrasjonen av skjørbrent stein	52

Kapittel 6. Steinalder (Sven Erik Grydeland)

Dokumentasjonsstandarder. Innledning	54
Råstoffgruppene	54
Typer	55
Eableringen av ”toppen av lag 1”	57
Geografisk fordeling	58
Datering	60
Kvadrantgruppene. Innledning	60
Funn og jordsmonn	60
Råstoffer	61
Mulige steinalderstrukturer på Eidet. Innledning	61
Struktur C1	62
Struktur C4	62
Struktur C2	64
Struktur C3	65
Sammenligning av strukturene. Kontraster i råstoffsammensetning	66
Flere kontraster	66
Strukturene og resten av boplassen	68
De restende steinaldersamfunnene på Eidet. De utgravde feltene rundt strukturene på område C	68
De utgravde feltene i og ved langhuset	68
Felt Aa og Ab	68
Felt Ad	69

Feltene Ae, Af og Ag	69
Hus B4	70
De totale steinalderfunn. Råstoffene	70
Gjenstander og teknologi	71
Samlet tolkning. Innledning	71
Hovedboplass?	72
Leirplass	72
Spesialboplass	73
Testing mot materialet	74
Foreløpig konklusjon	74
Gjenstandsfunn fra steinalderen – Flaten. Toppen av lag 1 på Flaten. Innledning.....	75
Toppen av lag 1	75
Kvadrantgruppene	75
Mulige steinalderstrukturer på Flaten	75
Kontraster mellom Flaten og Eidet. De totale steinalderfunn på Flaten.....	76
Flata versus Eidet	76
Kontrastene i en større sammenheng.....	77
Flata som boplasstype	78

Kapittel 7. Kulturhistorisk bakgrunn – oppsummering (Sven Erik Grydeland)

Steinalder. Innledning	80
Træna, Rana og Vega	80
Eldre jernalder. Innledning	80
Eldre jernalder i Salten	81
Gravfunn og løsfunn	81
Tunanleggenes funksjon	82
De få undersøkte gårdsanleggene	83
Mot yngre jernalder. Graver og sosial posisjon	83
Samer og bumenn. Innledning.....	85
Konflikt eller samarbeid?	85
Samiske funn og kulturminner i Salten - urgraver	86
Boplasser	87
Skattefunn	88
Offerplasser	88
Navn	88
Forholdet mellom samiske og norrøne kulturminner. Fra samarbeid til konflikt?.....	88
Gamle kontakter	89
Den etniske grensen	89

Kapittel 8. Avslutning (Sven Erik Grydeland)

Steinalder. Et tidsskille?	91
Jernalder. Den store overraskelsen	91
De økonomiske rammer	91
Faglige vanskeligheter. Overgang fra steinalder til jernalder	92
De kaotiske grunn- og kulturforhold. Fra kosmos til kaos	92
Potensial for seinere forskning	92

Litteraturliste

Litteraturliste	93
-----------------------	----

Kapittel 1: Prosjektbeskrivelse

Sven Erik Grydeland og Morten Olsen
Illustrasjoner: Johan Eilertsen Arntzen

Innledning

Reguleringsplanen

Utgangspunktet for dette prosjektet er Statens vegvesens "Reguleringsplan Rv 17 Tverlandshalvøya" hvor det er planlagt ny trasé for riksvegen mellom Løding og Godøya i Bodø kommune. Grunnen til dette er at den gamle riksvegen går gjennom til dels tettbygde strøk og dermed også fungerer som lokalveg. Ulykkesfrekvensen er følgende høy. Den er også smal og svingete.

Prosjektet er en del av en kommunedelplan for Rv 17, Naurstadhøgda – Godøystraumen som ble vedtatt 12.02.2004. Det endelige vedtaket ble først gjort den 22.06.2006 hvor det i utskriften fra møteprotokollen heter: "Med hjemmel i plan- og bygningslovens § 27-1, vedtar Bodø bystyre reguleringsplan for Rv 17 Tverlandshalvøya med tilhørende bestemmelser". Kartene i figur 1.1 viser lokaliseringen av den nye Rv 17.

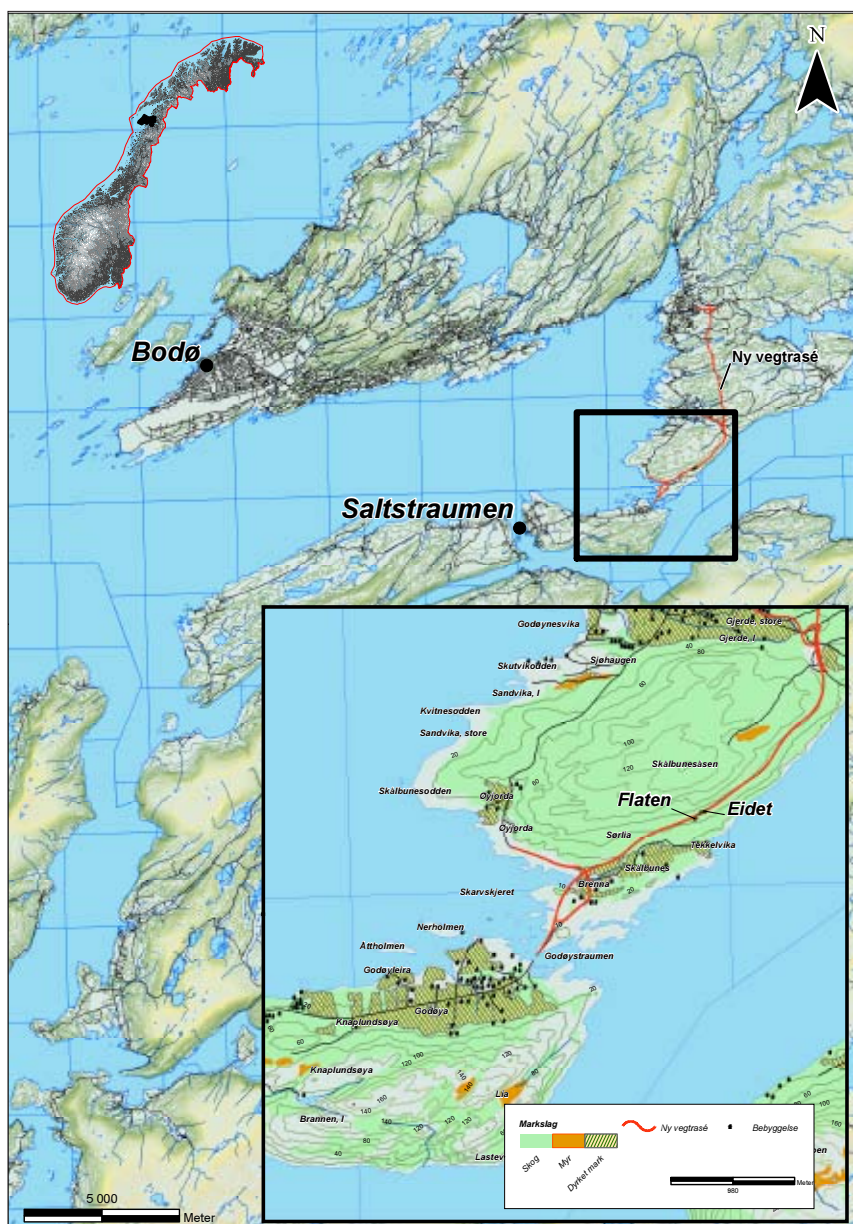
Forundersøkelsene

Før dette hadde Nordland fylkeskommune foretatt sine forundersøkelser. Gjennom prøvestikking ble det så påvist et bosetningsområde nord for Tekkelvika ved Skålbunes på gnr. 74/1,3 og 74/6,9, se figurene 1.2 og 1.3 som viser den nye traséen og de utgravede områdene Eidet og Flaten som ble lagt ut på bakgrunn av forundersøkelsene. Selve prøvestikkingen ble gjennomført av Geir Davidsen den 13.-17.09.2004, og så Martinus Hauglid og Kari Torp Lar-

sen den 10.-11.09.2004. Det ble gravd 23 stikk og i 22 av disse var det funn.

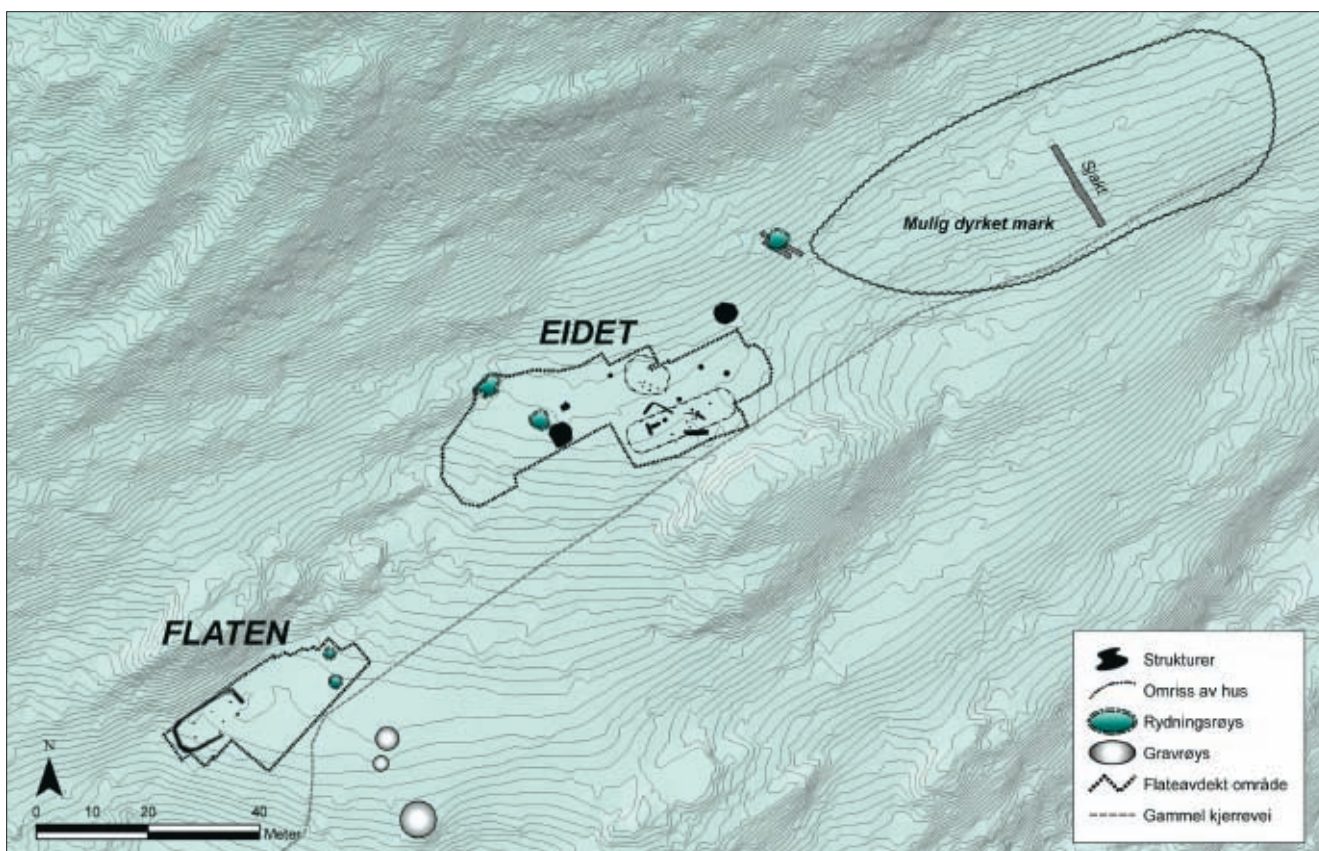
Av funnene ble det registrert 62 avslag i harde bergarter: bergkrystall, kvarts, kvartsitt og flint. Det ble også funnet en skraper, fire flekker og to kjerner. I tillegg til dette hadde enkelte stikk skjorbrent stein, og i to prøvestikk ble det funnet brente bein. Totalt sett pekte funnene mot eldre steinalder. Det ble også registrert ei gravrøys, sannsynligvis fra jernalder, se figur 1.4 som viser området

Figur 1.1: Tverlandet med avmerking av utgravningsområdene Flaten og Eidet.

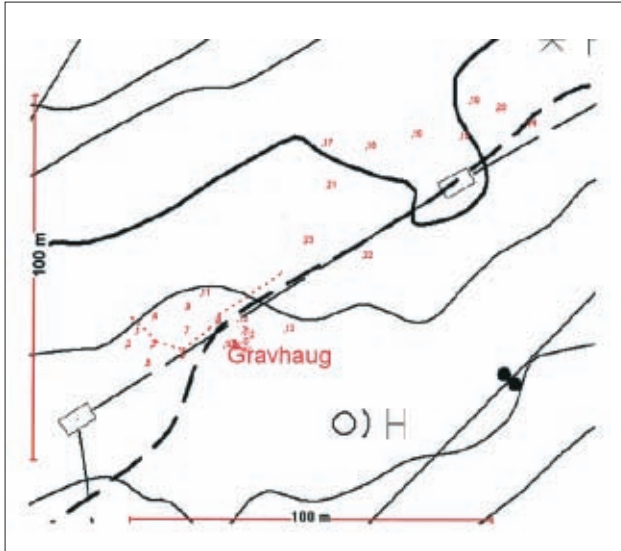

Figur 1.2: Flyfoto som viser utgravningsfeltene, kjerrevegen og den nye vegtraséen.

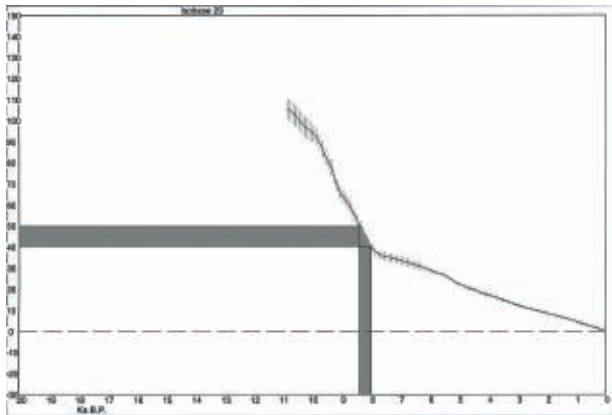

Figur 1.3: Detaljkart med høydekote for hver 0.25 m med inntegning av utgravningsfeltene Eidet og Flaten.

Figur 1.4: Undersøkelsesområdet med prøvestikk foretatt av Nordland Fylkeskommune (kart: Fylkeskommunen).

Figur 1.5: Isobase 29 med avmerking av år BP for høydene mellom 40 og 50 moh.

med prøvestikkene inntegnet. Gravrøysa er rund, godt markert og med tydelig avgrensning. Den er 4,1 m i diameter og 0,6 m høy. Rett øst for sentrum av røysa er et krater, eller en plyndringsgrop som er 1,3 m i diameter og 0,3 m dyp. Den er registrert under R 90745.

Martinius Hauglid konkluderte slik den 2.11.2005: ”Det funnførende området strekker seg over en lengde på ca. 125 m. Funntettheten er lav. Sannsynligvis dreier det seg om (et) godt sted som har vært brukt over relativt lang tid ved gjentatte besøk av kortere varighet.

Området bør foreløpig registreres som én lokalitet.” Likevel ble området registrert som to steinalderlokalteter med ID-numrene 90776 og 90778.

Artefaktmaterialet ble beskrevet som seinmesolitisk med utstrakt bruk av bergkrystall/kvarts og reduksjon ved bipolar teknikk. Ut fra den lavest liggende delen av boplassområdet, som befinner seg på en terrasse 44-45 moh., maksimaldaterte fylkeskommunen plassen til 8250 år før nåtid. Dette stemmer også bra med landforysnyingskurven som er vist i figur 1.5.

Frigivelse av fredet kulturminne

Ellers oppsummerte Nordland Fylkeskommune med at reguleringsplanen kom i direkte konflikt med fredet kulturminne og at tiltaket, altså selve veibyggingen, bare kunne gjennomføres med dispensasjon fra kulturminneloven. De anbefalte området nordvest for den gamle kjerrevegen, se figur 1.2, skulle frigis etter nærmere arkeologisk undersøkelse. Gravrøysa og resten av boplassområdet burde bevares og reguleres til spesialområde vern. I brev fra Riksantikvaren den 28.06.06 heter det derfor:

”Før det kan igangsettes anleggsarbeide mellom profil 5 650 og 5 850, skal det foretas arkeologiske utgravninger av det berørte automatisk fredete kulturminnet, i form av steinalderboplass (ID 90776) i planområdet”.

”Den delen av steinalderboplassen som ligger sør for stien, og en gravrøys (ID 90745) reguleres til spesialområde for bevaring av kulturminner”.

”Det skal tas kontakt med Nordland fylkeskommune i god tid før tiltaket skal gjennomføres slik at omfanget av de arkeologiske utgravningene kan fastsettes”.

Organisering av prosjektet

Tromsø museums rolle

Tromsø museum – universitetsmuseet har forvaltningsansvar for Nord-Norge fra Lurøy kommune og nordover, og derfor også for utgravningene på Skålbunes. Museets saksbehandler for prosjektet var Keth Lind, som hadde ansvar for budsjettforhandlingene med Riksantikvaren og Statens vegvesen, de praktiske anordninger for å kunne gjennomføre prosjektet, herunder avta-

Figur 1.6: Fjerning av skog på Eidet den 16. mai 2006.
Foto: Sven Erik Grydeland

ler med private firmaer for skogs- og gravemaskiner, brakker, og billeie, samt engasjement av gravemannskap. En del av avtalen med statens vegvesen var at de som tiltakshavere forpliktet seg til å stille med to gravemaskiner med førere, en person som kunne håndtere motorsag, tilgang på spiserom, vask, toalett og låsbart rom for oppbevaring av utstyr og vanntilførsel til feltet for vannsølding.

Den 16.5.2006 ble Sven Erik Grydeland ansatt som prosjektleder for utgravningene, og han hadde ansvar for den faglige gjennomføringen av prosjektet i felt og hovedrapporten. I tillegg har feltlederne i prosjektet hatt rapportansvar for de enkelte felt de har arbeidet med. Det ble ikke opprettet noen styrings- eller referansegruppe for prosjektet, men på nyåret 2007 ble Inger Storli ved Tromsø museum oppnevnt som prosjektansvarlig. Høsten 2007 overtok Roger Jørgensen ved samme avdeling dette ansvaret.

Budsjettrammen for prosjektet var kr. 5.010.000. Budsjettet finansierte i 2006 1 prosjektleder, 5 feltledere (1 oppmålingsansvarlig og 4 graveledere) og 13 feltassistenter i 4 uker i felt og etterarbeid i 4 uker for feltlederne. I 2007 var det 1 prosjektleder, 4 feltledere (1 oppmålingsansvarlig og 3 graveledere) og 11 feltassistenter i 6 uker i felt og med 6 uker etterarbeid for feltlederne.

Igangsetting

I forkant var budsjettet utarbeidet av Keth Lind

ved Tromsø museum, og det ble vedtatt den 19.01.06 av Riksantikvaren, Tromsø museum og Statens vegvesen i Bodø. Deretter startet Statens vegvesen arbeidet med å skaffe finansiering. Dette tok sin tid og pengene var først på plass den 29. juni 2006, fire dager før utgravningene startet.

Mye av planleggingsarbeidet måtte derfor gjøres før finansieringen var på plass. Dette gjaldt avtaler med private firmaer for skogs- og gravemaskiner, brakker, framføring av vann, overnattingssteder, bilutleie osv. Et spesielt problem var å engasjere folk til utgravningene på så usikre premisser. Allikevel klarte Keth Lind ved Tromsø museum å engasjere 20 folk til utgravningene.

Praktiske forberedelser

Fjerning av skog og flateavdekking

I utgangspunktet var utgravningsfeltene dekket av en ca. 50 år gammel granskog. Denne var særlig tett på Eidet, mens vegetasjonen nedover mot Flaten besto av blandingsskog med gran og bjørk. Disse navnene satte vi selv på lokalitetene da det verken på karter eller blant lokalbefolkningen var kjent noen navn på stedet.

Klargjøringen av utgravingsområdet startet den 16.-18.5.2006 ved at hogstmaskiner fjernet plantefeltene for gran (og bjørk) på de to gravefeltene Flaten og Eidet, samt området mellom feltene. Figur 1.6 viser skogsmaskinen i arbeid. Dette arbeidet ble overvåket av Sven Erik Grydeland. Flateavdekkinga startet den 3.7.2006, og her deltok Theo Gil Bell, Sven Erik Grydeland, Johan Terje Hole og Rune Kristiansen, og fra den 10.7 Frank H. N. Røberg og Anne Tømmervåg. De konkrete erfaringene med avdekkinga vil bli gjennomgått i neste kapittel.

Formidling, publikasjoner og medieomtale

Foredrag

Under miljødagene på Saltstraumen hotell den 2.6.2007 ble prosjektet presentert av Sven Erik

Grydeland. Et viktig punkt her var forholdet mellom samer og bumenn i Salten gjennom jernalderen.

Formidling i felt

Formidling i felt ble høyt prioritert grunnet stor interesse fra naboer, det lokale historielag, Nordland fylkeskommunes kulturvern avdeling, Bodø kommunes bygdebokforfattere, de ansatte ved Statens vegvesen og arkeologer i Nord-Norge. Alle ble imøtekommet med omvisning på feltene med beskrivelse av arbeidet.

I tillegg ble det avholdt åpne dager for alle interesserte den 5.8.2006 og 30.6.2007, med produksjon av steinalderredskaper, ildslagning, servering av mat fra kokegroper og innføring i bueskyting. En egen formidlingsdag ble holdt den 29.6.2007 for Statens vegvesen og lokalhistorielaget, og den 31.8.2007 fikk 3 skoleklasser fra 5. og 6. Klasse-trinn på Saltstraumen barneskole omvisning på feltene.

Publikasjoner

De foreløpige resultater fra utgravingen ble presentert i to postere på Norsk Arkeologmøte, NAM avholdt i Tromsø 8. til 10. november 2007. De hadde titlene:

1. Bosetning fra steinalder til jernalder på Eidet – Skålbunesprosjektet 2006-2007.

Av: Johan T. Hole, Johan E. Arntzen og Sven Erik Grydeland.

2. Fra vikingtid til brytningstid – en gårdsbosetning på Skålbunes.

Av: Morten Olsen og Johan E. Arntzen

Johan E. Arntzen (2008) omhandler jordbruksområdet på Skålbunes i sin masteroppgave, ved Universitetet i Tromsø.

Medieomtale

Den 6. august 2006 ble prosjektet presentert i NRK Nordlandssendingen.

Utgravingen på Skålbunes er også omtalt i flere aviser:

- Avisa Nordland hadde en artikkel den 19.5.2006 med overskrift: "Veipakken forsinkes av steinalderfunn", av Hanna-Lisa Skau.

<http://www.an.no/nyheter/article2108014.ece>

- Avisa Nordland hadde også en artikkel den 13.6.2007 med overskrift: "Graver etter røtter", av Gull H. Pedersen.

- Aftenposten hadde en artikkel den 9.5.2007 med overskrift: "11.000 år gamle boplasser avdekkes", av Cato Guhnfeldt.

<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1777582.ece>

Kapittel 2: Målsetninger, strategi og metode

Johan Eilertsen Arntzen, Sven Erik Grydeland og Morten Olsen

Målsetninger for utgravingene i 2006

Innledning

I 2006 ble det åpnet to større felt i anleggsområdet på Skålbunes, se *figur 1.3* i 1. kapittel. Det østligste ble altså kalt "Eidet" og ligger 48-50 moh. Det vestligste, som ligger på 44-45 moh ble kalt "Flaten". Disse hovedområdene ble valgt ut fra den lokale topografi og ut fra resultatene fra prøvestikkene til Nordland fylkeskommune i 2004. Ett prøvestikk tatt i bakken mellom de to feltene var også positivt med funn av ei flintflekke, men undersøkelsene ble konsentrert om flatene på Eidet og Flaten siden funnfrekvensen i stikkene var høyest her. Ut fra forundersøkelsene var målsetninger, strategi og metode kun tilpasset graving av mesolittiske lokaliteter.

De tre målsetninger

Ut fra de mesolittiske forutsetningene, ble det utarbeidet tre målsetninger for utgravingene:

1. Avklare om Flaten og Eidet var bebodd til ulik tid. En del av målsetningen var derfor å samle inn daterbart materiale og artefakter til typologidatering, og se om man kunne påvise kontraster mellom de to områdene.
2. Lokalisere strukturer som hus, ildsteder og kokegroper.
3. Sette funnene inn i en lokal og regional kulturkontekst.

Flateavdekking

Innledning

Maskinell flateavdekking som metode ble introdusert i Danmark på 1960-tallet. I Norge ble ikke metoden allment akseptert før på 1990-tallet. Denne store differansen i tid har ifølge Melle og Knagenhjelm (2006) forskningshistoriske årsaker hvor A. W. Brøgger (1925) tese om at det ikke fantes fast gårdsbosetnings i Norge før Kristi fødsel, sto som et paradigme. Svært mye av undersøkelsene ble derfor konsentrert om gravminner,

noe som i høy grad også har omfattet Salten. Svært mye av norsk bronse- og jernalderfunn har derfor vært basert på gjenstander fra gravmateriale, samt offerfunn og løsfunn. Ut fra disse har arkeologer og historikere trukket sine slutninger om samfunnsstruktur, kulturlån og handel (Solberg 2003:30). Men om selve bosetningen var kunnskapen liten.

Dette har endret seg etter at flateavdekking ble tatt i bruk, og der dette har vært anvendt i jordbruksland, har man klart å avdekke en mengde husstrukturer fra bronse- og jernalder. Eksempler på dette er undersøkelsene på Modvo i Luster (Kristoffersen 1996) hvor en gård fra sein romertid/folkvandringstid ble avdekket, og Forsandmoen i Rogaland (Løken 1998) hvor store anlegg fra bronsealder ble funnet. Typisk for denne typen gravninger er at lokalitetene ligger i mark som har vært dyrket. Poenget med avdekkingen er da å komme gjennom den omrotete jorda og ned til urørte lag hvor rester etter først og fremst hus kan identifiseres. Viktig er da å kunne påvise spor av vegger, stolpehull, kokegroper og andre strukturer som har gått et stykke ned i grunnen. Eventuelle ardspor kan også påvises på denne måten. Gjennom dette vil nødvendigvis en mengde gjenstander gå tapt. Slik sett er det oppstått en dikotomi mellom den tidligere fokuseringen på gjenstandene og den seinere fokusering på bosetningsstrukturer. Denne motsetningen vil Melle og Knagenhjelm (2006:65) løse gjennom systematisk maskinsålding av de flateavdekkete massene.

Erfaringene fra Skålbunes

De ovenfor beskrevne problemene burde være mer eller mindre fraværende på Skålbunes. Prøvestikkene hadde avdekket relativt enhetlige trekk, både når det gjaldt natur- og kulturhistorien. De hadde tilsynelatende også vist at jorda ikke var omrotet av dyrking eller annen virksomhet, og at gjenstandene i svært liten grad var å finne i torv- og jordlagene. Dette stemmer også med erfaringene fra andre steinalderundersø-

kelser i Nord-Norge, for eksempel fra Melkøya, hvor svært få funn gikk tapt gjennom flateavdekkinga (pers. medd. Morten Ramstad). Metoden syntes derfor svært tjenelig både faglig og økonomisk hvor maskinene kunne fjerne en stor del av torva og humusen uten at mange gjenstander gikk tapt. Dette ville heller ikke ødelegge eventuelle strukturer, særlig ikke når det gjelder eldre steinalder hvor strukturene sjelden stikker høyt over den opprinnelige markoverflaten.

Flateavdekkingen startet morgenen 3. juli 2006 hvor Alstad Maskin med tre mann var på plass med to gravemaskiner med gummibelter for å minske skadene ved kjøring. Kjerrevegen opp til feltet ble allikevel temmelig oppkjørt, men dette bedret seg da folkene flyttet beholderen med diesel opp til feltet. Maskinene var på henholdsvis 7,5 og 4 tonn. Maksin arbeidet ble nøye fulgt av våre folk, se *figur 2.1*. Bildet gir også et inntrykk av de fylldige massene på overflaten.

Den største maskinen hadde fullt bevegelig grabb, noen som var en stor fordel når trestubbene skulle fjernes. Da kan de dyttes og dunkes i alle retninger, noe som gjør at jordmassene ikke følger med opp men blir liggende så nær sitt opprinnelsessted som mulig. Sammen med kutting av røtter fjernes da stubbene på dem mest skånsomme måten. Grana har også den fordel at røttene i hovedsak går langs bakken, og ikke nedover som hos furua. I begynnelsen fulgte vi ikke prosedyren

med dytting og risting av stubbene; det kom som et resultat av erfaring og ble gjennomført over det meste av feltene.

En ide som seinere kan følges opp: Når en stubbe er fjernet, kan stedet markeres med en rød malt pinne slik at man kan få oversikt over de plassene som kan være omrotet av røttenes ”arbeid”.

Uforutsette vanskeligheter

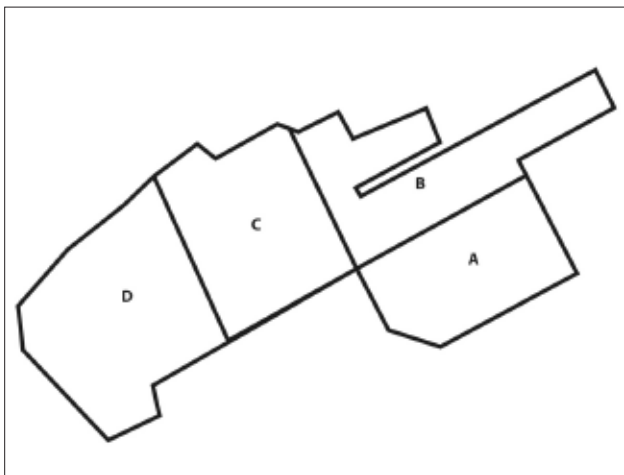
Maskinarbeidet ble fulgt tett opp, og med grabber og spader ble ekstra masse samlet sammen slik at maskinførerne så kunne fjerne dem. Under dette arbeidet ble det klart at torva og humuslaget inneholdt svært få funn. Men på Eidet, område B (se nedenfor) gikk vi for fort fram. Dette var også før vi hadde begynt med ”ristingen”, noe som medførte at stubber og røtter ble presset opp og brakte både løsmasser og steiner ut av posisjon. Her gikk vi på en uventet struktur som helt konkret viste seg å være ”halvveggen”, en del av Hus B3 i område B, se kapittel 4.

Til sammen førte dette til en mer forsiktig framgangsmåte hvor de største røttene ut fra stubbene ble kuttet med motorsag hvorpå stubben altså ble dyttet og ristet i forskjellige retninger før den ble trukket opp som en jeksel. Dette førte til at ”halvveggen” ikke ble så ødelagt, men i området øst for denne hadde vi nok gått for dypt og hardt fram. Dette hadde vært helt på sin plass om det ikke hadde vært for strukturer som nettopp ”halvveggen” som stakk minst 30 cm opp over steril grunn. Ut fra prøvestikkene og forventningene til en mesolittisk boplass var dette helt uventet.

Uansett gikk vi nå atskillig mer forsiktig fram, og i området nærmest kjerrevegen kunne vi derfor berge flere strukturer. Det dreide seg om uregelmessige røyser, en av dem med flere skjorbrente stein (noe som også er uvanlig på mesolittiske boplasser), mindre steinsettinger, et ildsted, en mulig kokegrop med tre-

*Figur 2.1: Johan T. Hole følger gravemaskinen på Flata.
Foto: Sven Erik Grydeland*

Figur 2.2: Utgravningsområdet på Eidet med feltene A, B, C og D fra 2006.

kull og rødoker, og flere andre groper. Også i andre deler av feltet kom visse strukturer til syne: Ei røys, et par mulige tufter og en bålgrøp.

Forsiktigheten kom godt til nytte på Flaten hvor maskinarbeidet bare førte til mindre forstyrrelser.

Gravestrategier

Innledning

Under flateavdekkinga, og særlig under opprensinga ned mot toppen av lag 1 dukket det stadig fram slåtte gjenstander av harde bergarter: kvartsitt, bergkrystall, flint og kvarts. De største forekomstene syntes å være i område i de sentrale delene på Eidet og i den sørvestre delen av Flaten. Det var derfor åpenbart at vi sto overfor to større steinalderboplasser. Men samtidig hadde vi altså avdekket flere overraskende strukturer. I tillegg til dette kom at grunnen flere steder åpenbart var ryddet for stein. Her syntes jorda også tydelig hardtrampet og jordsmonnet varierte både i farge og finhet. I disse var det også flekker med trekull. Vi begynte derfor å reflektere over også seinere bosetning – alt fra neolittikum til middelalder. Men av funnene var det foreløpig ikke antydning til skifer, keramikk eller jern.

Eidet

De uventede funnene gjorde at strategiene måtte endres. Dette gjaldt særlig Eidet som nå ikke kunne betraktes som enhetlig. Lokaliteten ble derfor delt inn i fire underområder, kalt A, B, C og D,

se figur 2.2. Dette ble gjort ut fra de typer strukturer som var avdekket, der felt A og B blant annet inneholdt kokegroper og mulige hus, område C tre røys, mens område D var uten synlige anlegg. En annen praktisk årsak var at det i områdene B, C og D var planlagt å bygge anleggsvei etter utgravingene i 2006. De måtte derfor graves ferdig i løpet av første sesong. Område A falt utenfor dette første anleggsområdet, noe som også gjaldt Flaten.

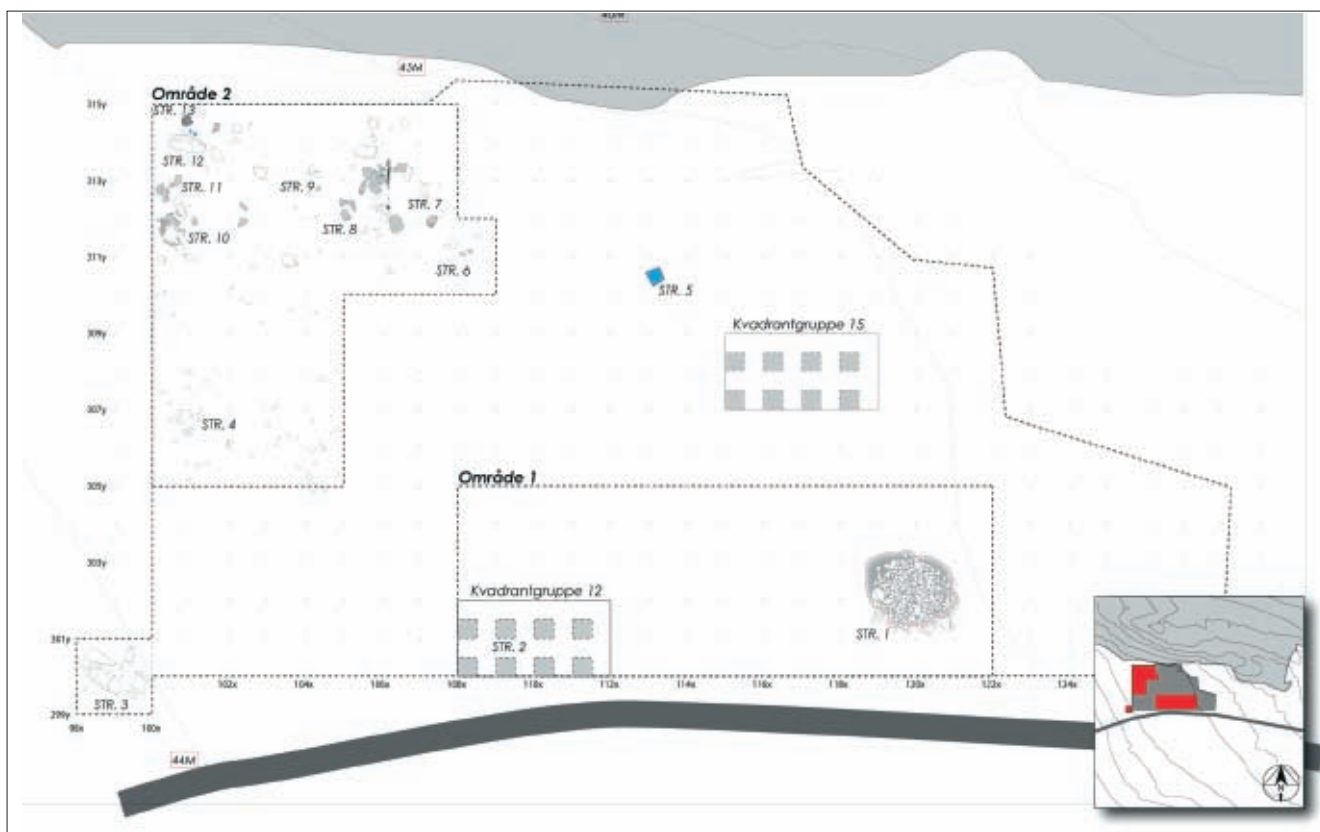
Flaten

Siden Flaten ikke ble berørt av anleggsarbeid i 2006 ble området nedprioritert frem til 2007. Strategien for 2006 bestod i å avdekke feltet og innhente informasjon om funndistribusjon og strukturer. Konkret innebar det at Flaten ble flateavdekket og område I og II ble rensset frem for å kartlegge den mesolittiske funndistribusjonen for å avgrense lokaliteten, dokumentere råstoffbruk og samle inn daterbart materiale, samt for å lokalisere og tolke strukturer, se figur 2.3. Rensingen av undergrunnen ble med hensyn til tidsbruk og lokaliseringen av strukturer konsentrert om område I fordi det her var en rydningsrøys og en konsentrasjon med skjørbrent stein og område II på grunn av funn av et kulturlag med brente bein (noe som seinere viste seg å tilhøre gulvlaget til tuft 1, se kapittel 5). To kvadrantgrupper á 8 prøvestikk i ble satt over konsentrasjonen med skjørbrent stein og N for område I for å gi informasjon om strukturene og forsøke å avgrense feltene. Hovedprioritet ble imidlertid område II der flere gjenstandsfunn og strukturer relatert til tuft 1 ble avdekket.

Metodisk tilnærming

Opprensinga

Under flateavdekkinga ble de massene som maskinene fjernet kun undersøkt nøyer dersom det var klart at de inneholdt funn eller lå over tydelige strukturer. Dette gjaldt særlig om ei aktuell rot ”holdt” på jord. Ellers ble opprensinga ned mot toppen av lag 1 gjort med krafse og graveskje. Disse massene ble ikke vannsåldet. De funnene som ble gjort ned mot toppen av lag 1, ble lagt i pose og satt ned der de ble funnet med merkespi-

Figur 2.3: Flaten med feltene I og II. (Illustrasjon: Theo Gil Bell).

ker. Siden ble hvert funn målt inn med totalstasjon og samlet inn. Dette var svært tidsbesparende selv om enkelte mindre funn kan ha gått tapt.

Den videre graving

Allerede prøvestikkene hadde avdekket at grunnforholdene var relativt homogene. Dette tilsa at graving i mekaniske lag i hovedsak kunne anvendes. Derfor ble hver kvadratmeter delt inn i fire kvadranter, N (nord), Ø (øst), S (sør) og V (vest) og innenfor disse ble det gravd mekaniske lag på 5 cm. Hvert lag innenfor hver kvadrant ble vannsåldet (4 x 4 mm) og funnene dokumentert i henhold til kvadranten. Individuelle gjenstandfunn som redskaper, keramikkskår, flekker eller kjerner ble målt inn i tre akser med eget funnummer og pose. Dette gjaldt også alle prøver. Avslag i stein, brente bein, slagg eller brent leire ble lagt i poser som tilsvarte hver kvadrant og hvert lag.

Vi kunne selvsagt valgt en mer finmasket metode, men tatt i betraktning den begrensede tid, de parallelt arbeidene gravelag og de overraskende funn fra jernalder, var det en lykke at vi ikke gikk høyere ut. Metoden ga likevel et rimelig represen-

tativt bilde av funndistribusjonen og den romlige organiseringen av boplassene.

I tilfeller av klare stratigrafiske lag, fyllskifter eller graving av tydelige strukturer ble uansett den mekaniske gravingen fraveket. Ved "egnede" strukturer som kokegroper og ildsteder ble også snitting anvendt. I alle tilfelle utgjorde toppen av hvert lag dokumentasjonsnivåene. Disse ble rensket med graveskje, børste og eventuelt fuktet for å få fram fargeforskjeller før tegning og fotografering.

Målsetninger for 2007

Steinalder på Eidet

De overraskende og relativt rike jernalderfunnene som ble gjort i 2006 medførte selvsagt endringer og tillegg i planene. Utgravningene i 2006 hadde i hovedsak gått i favør av steinalderfunnene. Derfor måtte jernalderen prioriteres i sesongen 2007. Alt annet ville vært faglig uforvarselig. For Eidets del var ikke dette så dramatisk: Utgravningene i 2006 hadde gitt en større steinalderboplass, med tusenvis av funn og noen mulige strukturer, se kapittel 6. Og selvsagt hadde det vært ønskelig å gå

dypere inn i denne materien. Men i hovedsak måtte vi erklære det mesolittiske arbeidet for avsluttet. Riktignok forutså vi at de fortsatte jernalderundersøkelsene ville gi flere steinalderfunn, og at disse ville gå inn i de samlede analysene. Det ville også gjelde de utvidelsene av feltet som skulle gjennomføres for å avdekke hele langhuset på Eidet.

I praksis førte utvidelsen til at et mulig hus fra steinalderen ble avdekket, samt en mengde nye steinartefakter, se kapittel 6.

Steinalder på Flaten

Også for Flaten ble utgravningene i 2007 konsentrert om jernalderfunnene. Men som for Eidet ville de fortsatte undersøkelsene også her gi nye tilfang til steinalderfunnene. I tillegg hadde vi fokus på enkelte strukturer som kunne være mesolittiske. Dette gjaldt særlig de to røysene øst i feltet. Se for øvrig kapittel 6.

Jernalder på Flaten

Etter gravinga 2006 var det usikkert om tuft 1 var del av et gravfelt eller hus. Så i 2007 ble området V for tuften avdekket for å få en korrekt tolkning av anleggsporene og en avgrensing av anlegget. Dette ble oppnådd ved funnet av den vestre endeveggen i huset. Hovedoppgaven for gravelaget på Flaten var å dokumentere jernalderstrukturene, mens et lag fra Eidet, om det ble tid, skulle grave den mesolittiske lokaliteten. Målsetningen var derfor å totalgrave de to røysene Ø på Flaten og tuft 1. En mulig tuft 2 ligger i ytrekant av planområdet og ble derfor ikke gravd. Ved å merke den inn kan den skjermes fra det planlagte deponeringsarealet på Flaten. I tillegg ble to usikre strukturer snittet; struktur 4 fra 2006 og ei usikker røys/berg på sletten V for Flaten. Disse ble avskrevet.

Mens gravestrategi og metode i 2006 var tilpasset gravning for dokumentasjon av en mesolittisk lokalitet, var strategi og metode i 2007 tilpasset gravning av enkeltstrukturer fra jernalderen. Tuft 1 ble først identifisert etter flateavdekking og rensing av konstruksjonselementene. For å se relasjonen mellom gjenstander og strukturer ble plangraving valgt som gravestrategi, der større sammenheng-

ende flater ble gravd mekanisk ned til nye stratigrafiske lag, fyllskifter eller strukturer. Kvadranter ble gravd i fastsatt rutemetersystem i 5 cm lag for å kartfeste funn i solden, mens gjenstander bevart in situ ble innmålt med totalstasjon. Ved å grave større flater og få frem ensartede lag og strukturer kunne digital fotodokumentasjon erstatte tradisjonelle plantegninger. Lagene ble fotografert i seksjoner på 4 m² ved bruk av stige og fotoramme. Hvert rammebilde fikk tre trigpunkter som ble koordinatfestet med totalstasjon. Plandokumentasjonen ble så satt sammen i fotomosaikker og gitt geografisk referanse innenfor prosjektets GIS-ramme, se kapittel 3.

Graving av strukturer ble tilpasset den enkelte struktur. Rydningsrøysene ble først rensed frem i plan og deretter ble den sørlige halvdel gravd mekanisk i 5 cm lag. Slik fikk man dokumentasjon i plan og profil, og makrofossilprøver ble tatt fra undersiden av steinlaget.

Stolpehull ble snittet på tvers av husets lengderetning, mens ildsteder ble snittet på tvers av dens lengderetning. Makrofossilprøver og daterbart materiale ble tatt inn fra alle strukturer. Viktige funn i og ved strukturer ble fotografert in situ og koordinatfestet i eksakt posisjon.

Jernalder på Eidet

Disse rutinene for dokumentasjon kunne også anvendes på Eidet. Her ville det mulige langhuset stå sentralt. Denne strukturen ble sannsynliggjort allerede under undersøkelsene i 2006. Det ble identifisert gjennom funn av spanformet, kleber- eller glimmermagret keramikk med ornamentikk, samt jernfragmenter og brente bein. Disse ble først og fremst funnet i og rundt ildstedet A4, se kapittel 4. Også stolpehullet A5 ble identifisert, og trekull herfra ga dateringen 320-540 AD, se kapittel 3. Til sammen sannsynliggjør dette at huset er fra folkevandringstid. Huset var dog ikke klart avgrenset, men særlig i vest var det mulig å identifisere en gavlvegg. Dette ga en ide om husets lengderetning, noe som også ble antydnet av et ryddet og svakt forsenket gulvområde. Stolpehullet lå i østre ende av strukturen. Funnene var også avgrenset til dette området. Området måtte imid-

lertid utvides mot øst da strukturen ikke var avgrenset i denne retningen.

Ut fra dette kunne følgende konkrete problemstillinger for feltsesongen 2007 reises:

1. Hvordan avgrense huset fra folkevandringstid?
2. Hvordan var huset konstruert og hvilke materialer ble brukt? Kan fordeling av funn indikere bruksområder og funksjonsdeling av huset?
3. Har huset flere påviselige bruksfaser og er det flere enn ett hus på lokaliteten?
4. Kan bosetningssporene relateres til åkerlandet øst for feltet?

Organisering av deltakerne

Selve utgravingen med lag foregikk i perioden 17.7.-11.8., der gravingen på Flaten startet den 19.7.2006.

Gravelagene i 2006:

- Gravelaget med ansvar for testrutegraving: Rune Kristiansen (feltleder), Johan E. Arntzen, Laila Eliassen, Johnny A. Wiik (fra den 25.7.) og Unn Yilmaz (overført til område C som feltleder den 26.7.).
- Gravelaget i område B: Johan Terje Hole (feltleder), Vegard Kaasen Engen, Monica Svendsen og Anne Tømmervåg.
- Gravelaget i område C: Theo Gil Bell (feltleder til 26.7.), Unn Yilmaz (feltleder 26.7.-11.8.), Guri Grønbeck, Ingunn D. Håkonsen og Rune Floor.
- Gravelaget på Flaten: Morten Olsen (feltleder), Ann Iren Bratt, Åse Sørgård, Kenneth Webb Vollan og Johnny A. Wiik (overført til Rune Kristiansens lag den 25.7.). Unn Yilmaz gravde beinmaterialet i tuft 1 den 21. og 24.-25. Rune Kristiansen og Theo Gil Bells lag assisterte ved å fjerne jordmassene ned til toppen av lag 1 i tuft 1 den 21.7.
- Innmåling av funn, strukturer og koordinatsystem ble gjort med totalstasjon av Frank H. N. Røberg. Digital fotodokumentasjon til erstatning av plantegninger ble utført av Theo Gil Bell.

2007:

Feltsesongen 2007 startet den 31.5. ved klargjøring av feltene av Johan E. Arntzen, Sven Erik

Grydeland, Per F. Hernæs og Morten Olsen, mens selve gravingen med gravelag foregikk i perioden 4.6.-13.7. Den 27.8.-2.9. ble det foretatt mindre undersøkelser av Johan E. Arntzen, Tom André Edvardsen, Johan Terje Hole, Morten Olsen og Kenneth Webb Vollan.

Gravelagene i 2007:

- Gravelaget til Johan Terje Hole (feltleder) på Eidet: Tom André Edvardsen, Ingunn D. Håkonsen og Kjersti Kristoffersen.
- Gravelaget til Per F. Hernæs (feltleder) på Eidet: Laila Eliassen, Vegard Kaasen Engen og Monica Svendsen.
- Gravelaget på Flaten: Morten Olsen (feltleder), Inga Malene Bruun, Rune Floor, Åse Sørgård og Johnny A. Wiik. Kenneth Webb Vollan var med på laget fra den 2.7.-13.7. På Flaten gravde også Per Hernæs sitt lag den 5.6. og 6.6. og Johan Terje Hole sitt lag den 27.-29.6. Ingunn D. Håkonsen assisterte også den 30.6. og 2.7.
- Innmålinger av funn, strukturer og koordinatsystem med totalstasjon, og den digitale fotodokumentasjon til erstatning av håndtegninger ble utført av Johan E. Arntzen.

Kapittel 3: Geografi, strukturer og dateringer

Johan Eilertsen Arntzen

Dokumentasjon

Organiseringen av utgravningsfeltene på Flaten og Eidet ble gjort etter to separate koordinatsystem. Stedfestingen av funn ble for steinaldergjenstander gjort manuelt til enten 1- eller $\frac{1}{4}$ m² nøyaktighet, mens jernalderfunn og strukturer ble gitt en eksakt romlig plassering. Utsettingen og vedlikeholdet av koordinatsystemene, samt oppmålingen av jernalderfunn og strukturer, ble gjort ved hjelp av en ordinær ikke-robotisk totalstasjon. Måten romlig informasjon ble oppmålt, bearbejdet og analysert varierte betydelig fra 2006- til 2007-sesongen av utgravningen. Som et viktig ledd i både stedfesting, dokumentasjon og analyse av strukturer og flater ble den digitale oppmålingen supplert av en digitalfotografisk metode. Den følgende teksten vil i hovedsak fokusere på hvordan denne metoden ble integrert imot GIS, både i felt og i forbindelse med utarbeidelsen av den endelige dokumentasjonen. Erfaringene som ble gjort i forbindelse med den digitale oppmålingsmetoden vil ført skisseres, deretter vil fremgangsmåten for hvordan de digitale fotomosaikkene ble produsert beskrives i detalj.

Digital oppmåling

Trenden innenfor senere forvaltningsarkeologiske prosjekter i Norge (av en viss størrelse) går mot at man, i økende grad erstatter bruken av ordinære totalstasjoner og mer tradisjonelle oppmålingsmetoder med enten robotiske totalstasjoner eller GPS-rovere. En ordinær totalstasjon, lik den som ble anvendt ved Skålbunesprosjektet, krever to personer for å kunne driftes. For et tidspresset forvaltningsprosjekt, kan arbeidskraften et moderne enmannsbetjent instrument frigjør, kunne være økonomisk lønnsomt i forhold til den økte utstyrskostnaden. Tiden det tar å utføre en enkelt punktoppmåling med en tradisjonell totalstasjon, vil også være langt større enn om et moderne instrument brukes. I tillegg til sekundene det tar for

instrumentet å lese av et punkt, kommer tiden som går med til kommunikasjon mellom den som betjener totalstasjonen og den som holder prismet. Eldre instrumenter har også ulemper i forhold til svak integrasjon mot moderne programvare. Under Skålbunesprosjektet innebar den anvendte totalstasjonen og dens eldre programvare, at alle oppmålinger måtte gjøres i form av punktdata. Disse dataene måtte så bearbejdes for å kunne illustrere feltgrenser (linjer) eller strukturer (polygoner), noe som i praksis medførte et betydelig ekstraarbeid både i felt og i forbindelse med den endelige bearbejdingen av informasjonen. Under den første sesongen medførte også tekniske problemer med totalstasjonen, at både måledata gikk tapt, og at instrumentet over lengre perioder ikke kunne anvendes.

Gjennom den første sesongen ble derfor stedfesting og dokumentasjon gjort med en digitalfotografisk metode designet av Theo Gil Bell. Den bestod i at planfotografier ble tatt etter et gridsystem, og deretter sammenføyd i skala og i sammenheng med utgravningsfeltenes utsatte koordinatsystem. Denne plandokumentasjonen ble fortløpende sammenstilt i felt, og fungerte utmerket både i forhold til planlegging og stedfesting av strukturer. Under 2007-sesongen ble denne metoden videreutviklet og integrert i en GIS-løsning.

Digitalt planfotografi som dokumentasjonsmetode

Bruken av planfotografi for å dokumentere arkeologiske utgravninger er ingen ny metode, men har ved bruk av analoge kamera og fototårn krevd store ressurser både i form av tid, mannskap og midler. Metoden har derfor bare sporadisk blitt integrert i arkeologisk dokumentasjonsarbeid. Dagens digitale fotoutstyr er langt mer kostnads-effektivt enn tradisjonelt fotografi, kameraene er enklere i bruk, og gir mulighet til å vurdere kva-

¹Stasjonen som ble anvendt var av typen Sokkia SET 500 og hadde en Sokkia SDR 33 dataenhet.

²Under 2006-sesongen ble digital oppmåling og digital planfotodokumentasjon utført av henholdsvis Frank H. N. Røberg og Theo Gil Bell. Under 2007-sesongen, og i forbindelse med rapportskrivingsfasen, har dette arbeidet vært utført av undertegnede.

figur 3.2. Ved å sørge for at det til en hver tid er minimum ett punkts overlapp mellom hvert bilde, og at det til en hver tid er tre punkter tilstede i hvert bildeutsnitt, forenkles sammenføyingen av mosaikken, samtidig som georefereringen blir svært presis.

Produksjonen av en digital fotomosaikk i Adobe Photoshop

Hvert bildeutsnitt rettes opp og skaleres etter fotorammen i Photoshop. Dette gjøres enklest ved at det vridde rammeutsnittet tilpasses et kvadratisk Photoshopdokument se figur 3.3. Funksjonen i Photoshop som tillater dette heter "Free Transform - Distort". For å oppnå best mulig resultat, bør de ulike bildene også rettes opp i forhold til vignettering og ulik fargetone. Dette kan gjøres med Photoshopfunksjonene "Lens Correction" og "Match Color". De perspektivkorrigererte og skalerte bildeutsnittene roteres så etter rettesnorene, og sammenføres i et nytt Photoshopdokument. På grunn av varierende vinkel på kameraet, og ulik vinkling av fotorammen, vil det oppstå mindre avvik i de perspektivkorrigererte utsnittene. For å sammenføre fotomosaikken kreves det derfor tolkning og tilpasning, hvor overlapsområdene må klippes til for å oppnå et best mulig helhetsinntrykk. Den ferdige fotomosaikken eksporteres til et format kompatibelt med ArcGIS, dette kan for eksempel være JPG eller TIFF.

Georeferering

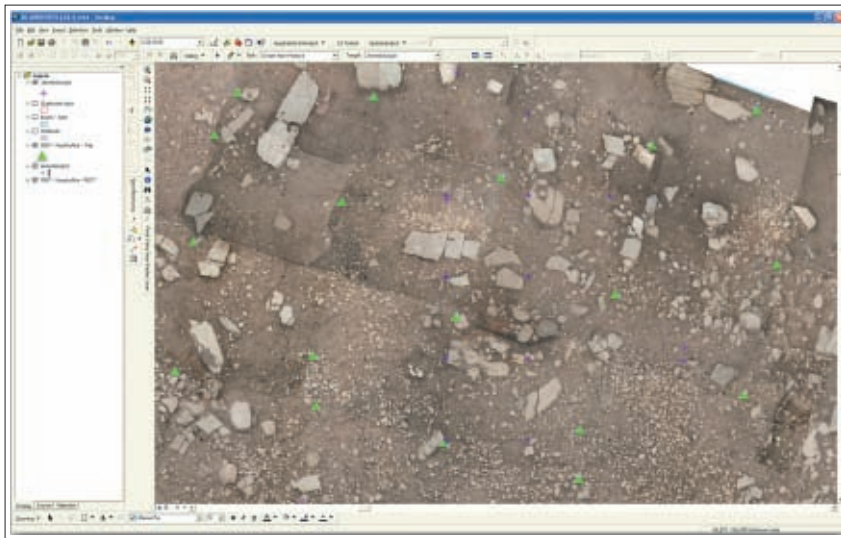
Fotomosaikken importeres i ArcGIS sammen med de oppmålte trigpunktene. Funksjonen "Georeferencing" benyttes til å georeferere mosaikken. Det eksisterer flere ulike metoder for å gjøre dette i et GIS, hver metode har både fordele og ulemper. Alternativene i ArcGIS er mellom første, andre og tredjeordens polynomisk transformasjon, i tillegg til en spline-transformasjon. For Skålbunesutgravningen har utelukkende en førsteordens polynomisk transformasjon vært benyttet. Denne metoden fremhever helhetsnøyaktighet fremfor detaljnøyaktighet, dette innebærer at programvaren produserer en generell transformasjonsformel for hele datasettet basert på alle kontrollpunkter. Enkelte kontrollpunkter (de mindre nøyaktige) vil da flytte noe på seg. Ved å overlegge de oppmålte trigpunktene over den ferdigtransformerte mosaikken er det uproblematisk å vurdere om betydelige feil har blitt introdusert, og hvilke områder som er påvirket, se figur 3.4. I praksis vil ikke feilmarginen overskride 10 cm, forutsatt at de beskrevne reglene for utsetting av trigpunkter er fulgt.

Erfaringer fra Skålbunes

I løpet av 2007-sesongen ble det avfotografert, sammensatt, og georeferert 59 fotomosaikker. Det ble totalt gjort 608 punktoppmålinger i forbindelse med dette. Den største mosaikken fra Skål-

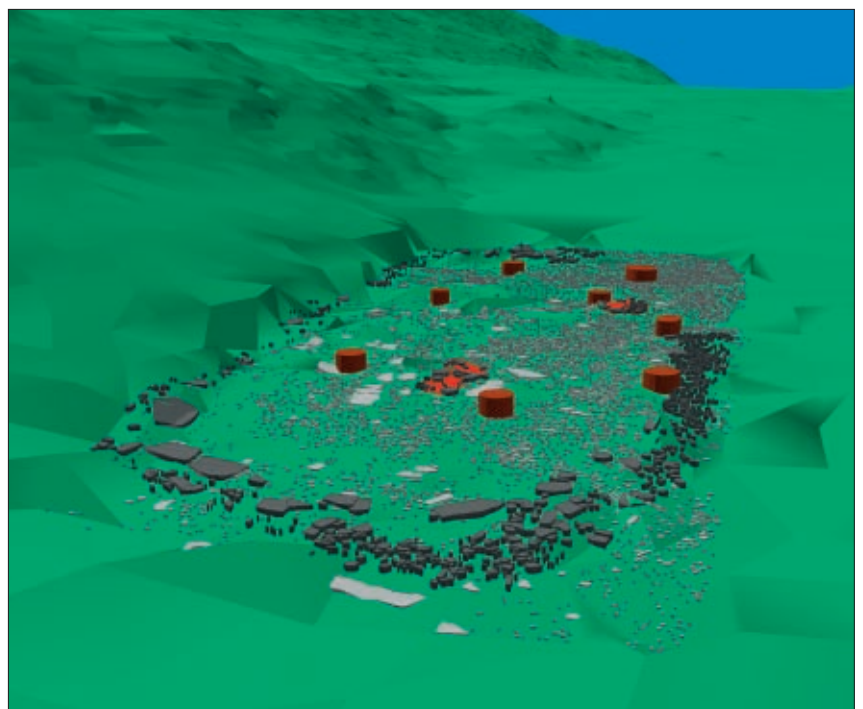
Figur 3.3 Fotoutsnitt før og etter perspektivkorrigerering i Photoshop.

Figur 3.4: Skjermskudd fra GIS-behandlingen, som viser en fotomosaikk med oppmålte trigpunkter overlagt (ArcGIS 9.2).

bunes, tuft 1 på flaten, dekte et areal på 122 m², og ble sammensatt av 42 enkeltbilder. Tre personer i felt brukte under 2,5 timer på å avfotografere denne, mens det tok rundt tre timer for en person å etterbehandle dataen digitalt. Fotomosaikkene ble ferdigstilt på daglig basis, og ble skrevet ut og tilført tolkningsinformasjonen i felt. Dette var spesielt viktig for å sikre informasjon om jordlag og interessante fargevariasjoner som det ellers var problematisk å dokumentere med digitalfoto. Mosaikker i papirformat ble benyttet til å planlegge gravestrategi og tidsbruk i felt. Felttolkningene har sammen med mosaikkene vært grunnlag for den endelige plandokumentasjonen. Rentegningsarbeidet er gjort med samme GIS-system som mosaikker og oppmålinger ble behandlet innenfor i felt. Det å ha alle kategorier for romlig informasjon, fra fotomosaikker til steinredskapsdistribusjoner, innenfor samme system, har vært en stor fordel. Trigpunktene som ble brukt til georeferering av fotomosaikkene er målt opp i tre dimensjoner, høydeinformasjon er derfor automatisk registrert for alle dokumenterte fla-

Figur 3.5: 3D-modell av langhuset på Flaten mot NNØ, basert på topografiske oppmålinger med totalstasjon kombinert med tegninger i 1:3 med grunnlag i fotomosaikkene.

ter. For enkelte flater, slik som gulvlaget i tuft 1 på flaten, ble det gjort mer detaljerte topografimålinger. Kombinert med mosaikkene utgjør dette et meget bra grunnlag for utarbeidelse av 3D-modeller, se figur 3.5. Dette ble på grunn av begrensede prosjektmidler bare delvis utnyttet.

Bruken av digitale fotomosaikker muliggjør en langt mer detaljert og tidseffektiv plandokumentasjon enn hva som er mulig ved hjelp av tradisjonell metodikk. Metoden krever svært få økonomiske investeringer, da det eneste som behøves av utstyr allerede er tilstede på de fleste større utgravninger (digitalkamera og totalstasjon). Videre gir mosaikkene grunnlag for tegninger med stor oppløsning, helt opp i skala 1:3. Dette representerer et betydelig potensial for videreutvikling av den tekniske delen av metoden, spesielt om mer avansert fotoutstyr eller bedre fotostativ er tilgjengelig. Selv med mindre avansert eller provisorisk utstyr har allikevel metoden vist seg å fungere uten større problemer, og må absolutt vurderes som et godt alternativ til tradisjonell plandokumentasjon.

LabNr.	Sesong	Område	Struktur	Kontekst	Type	Tresort	Dateringstype	Ukalibrert	Kalibrert (to sigma)
Wk20619	2006	D	Kvg. 11, kv. 4	fin sand. 5 - 10 cm under lag 1.	Trekull	Betula	Standard	2182±51BP	390 f.Kr. 100 f.Kr.
Wk20620	2006	D	Kvg. 11, kv. 4	Profil - Kullag under brun fin sand. 13 cm under lag 1.	Trekull	Betula	Standard	2186±60BP	390 f.Kr. 90 f.Kr.
Wk20621	2006	C	C3	Kullkonsentrasjon i lag 2	Trekull	Betula	Standard	2179±52BP	390 f.Kr. 90 f.Kr.
Wk20622	2006	B	Kokegrop 1	Profil - Bunn av kullag, overgang til rød fin sand	Trekull	Betula	Standard	1495±33BP	430 e.Kr. 650 e.Kr.
Wk20623	2006	A	Stolpehull A1-3 Mellom str. 10-11	Profil - Fyllmasse fra stolpehull	Trekull	Betula	AMS	1648±34BP	260 e.Kr. 540 e.Kr.
Wk20624	2006	Flata	(2006)	Spredd kullkonsentrasjon	Trekull	Betula	Standard	977±32BP	990 e.Kr. 1160 e.Kr.
Wk20625	2006	Flata	Str. 7 (2006)	Spredd kullkonsentrasjon	Trekull	Betula	Standard	2231±35BP	390 f.Kr. 200 f.Kr.
Wk20626	2006	Åkerområde		Profil - Trekull i dyrkningslag, tatt i overgang til rød fin sand. Dybde ca. 20 cm fra markoverflate.	Trekull	Betula	AMS	2273±35BP	400 f.Kr. 200 f.Kr.
Wk22495	2007	A	Veggroft	Profil - Bunn av veggroft	Trekull	Betula	Standard	1911±111BP	173 f.Kr. 357 e.Kr.
Wk22496	2007	A	Ildsted 3	Profil - Bunn av kompakt trekullag innenfor ildsted	Trekull	Betula	AMS	1542±13BP	433 e.Kr. 569 e.Kr.
Wk22497	2007	A	Ildsted 1	Lag 2 innenfor avgrensning av ildsted	Trekull	Betula	Standard	1545±70BP	384 e.Kr. 648 e.Kr.
Wk22498	2007	A	Kokegrop 4	Profil - Bunn av kokegrop, kullkonsentrasjon	Trekull	Betula	Standard	6768±85BP	5839 f.Kr. 5528 f.Kr.
Wk22499	2007	A	Veggroft	Profil - Bunn av veggroft	Trekull	Pinus	AMS	8013±21BP	7056 f.Kr. 6828 f.Kr.
Wk22500	2007	Flaten	Essen	Profil - Midt i esse, bunn	Trekull	Betula	AMS	913±12BP	1041 e.Kr. 1164 e.Kr.
Wk22501	2007	Flaten	Slagg	Kullkonsentrasjon under slagg	Trekull	Betula	AMS	886±12BP	1051 e.Kr. 1213 e.Kr.
Wk22502	2007	Flaten	Stolpehull 4	Profil - Fyllmasse fra stolpehull	Trekull	Betula	AMS	903±13BP	1043 e.Kr. 1185 e.Kr.
Wk22503	2007	Flaten	Snitt i hovedildsted	Profil - Innenfor avgrensning av ildsted	Trekull	Betula	AMS	1184±17BP	778 e.Kr. 890 e.Kr.
Wk22504	2007	A	Ildsted 1-2	Profil - Kullkonsentrasjon øst for og under ildsted 1	Trekull	Betula	AMS	1564±14BP	432 e.Kr. 542 e.Kr.

Tabell 3.1: Liste over 14C-dateringene fra Skålbunes.

Radiokarbondateringer

Da hovedparten av dateringene som ble gjort i forbindelse med Skålbunesprosjektet først har vært klare mot avslutningen av rapportskrivingsfasen, har behandlingen av dette materialet i den øvrige teksten blitt ufullstendig. Dette delkapitlet har til hensikt å gi en presentasjon av alle radiokarbondateringer som ble utført. Alle dateringer omtalt i teksten oppgis som kalibrert alder f.Kr./e. med to standardavviks nøyaktighet. Kalibreringen er gjort ved hjelp av OxCal 3.10 (Bronk Ramsey 2005), kalibreringsdata ved Reimert et al. 2004.

Antall prøver og dateringslaboratorium

Det ble totalt gjort 18 14C-dateringer, 8 av disse ble gjort etter første sesong, mens de 10 resterende ble gjort etter utgravningens avslutning, se tabell 3.1. Samtlige dateringer har vært utført ved radiokarbonlaboratoriet ved Universitetet i Waikato, New Zealand. Halvparten av prøvene er gjort ved konvensjonell radiometrisk datering, mens den

resterende halvparten er AMS-dateringer (aksele-tormassesspektrografi).

Treartsbestemmelse

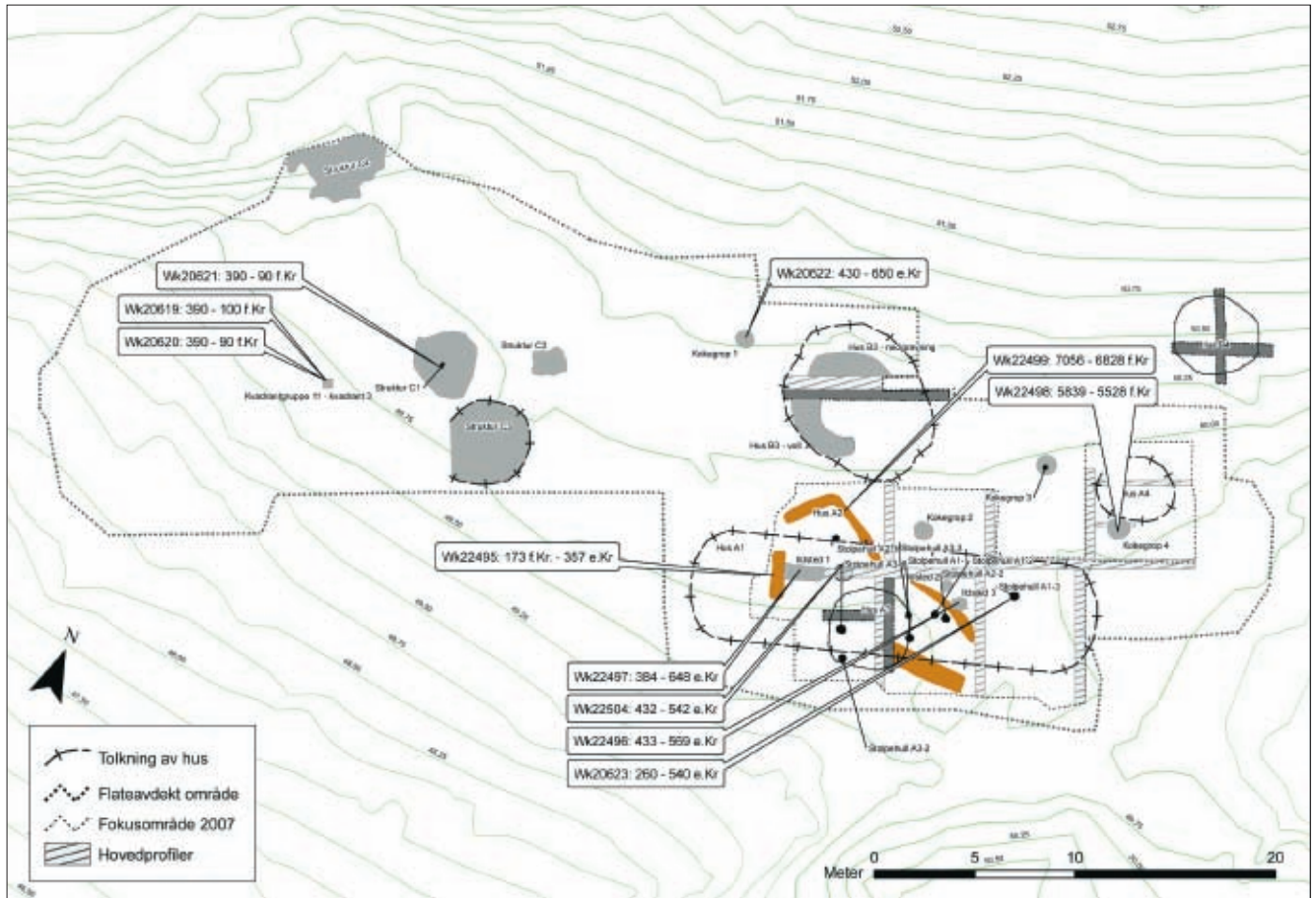
Treartsbestemmelsen ble i 2006 utført av Alfred Granmo ved Tromsø Museum (Wk20619-Wk20626), mens den i 2007 ble utført av undertegnede, også ved Tromsø Museum (Wk22495-Wk22504). Med unntak av en prøve (Wk22499-pinus) er alt datert materiale trekull artsbestemt til bjørk (betula).

Resultater

I samsvar med tolkningene som har blitt gjort basert på funnmaterialet og de dokumenterte strukturene på Skålbunes, viser 14C-dateringene aktivitet fra eldre steinalder til tidlig middelalder, se figur 3.6.

Eldre steinalder

To 14C-dateringer plasseres innenfor eldre steinalder (Wk22499 og Wk22498), se kapittel 6. Den ene av disse dateringene (Wk22499) har kontekst

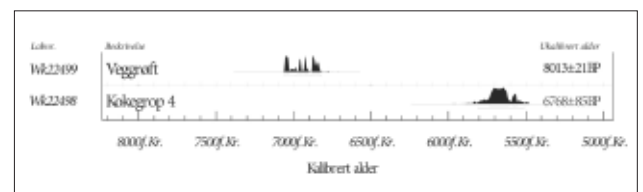

Figur 3.6: Oversikt over dateringene på Eidet.

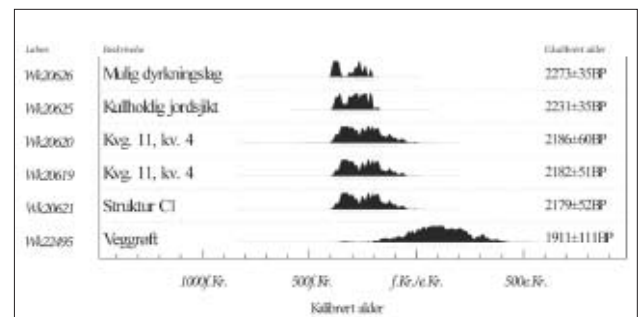
innenfor veggroften på Eidet. Denne strukturen tilknyttes førromersk jernalder basert på funnmateriale (risvikkeramikk) og romlig sammenheng med stolpehull og ildsteder. En datering fra en annen del av strukturen (Wk22495) havner innenfor førromersk jernalder/romertid. Prøve Wk22499 er den eneste prøven artsbestemt til furu (*pinus*), noe som kan indikere at det eldre dateringsresultatet må forstås som resultat av omroting og redeponering av masser. Det ble gjort funn av avslag og gjenstander typologisk relatert til eldre steinalder i alle jordlag på Eidet, aktiviteten i eldre steinalder er derfor synlig innenfor alle kronologiske faser.

Den andre datering fra eldre steinalder (Wk22498) er tatt ut ifra kokegrop 4. Konteksten på denne prøven må anses som sikker. Kokegropen fremstod inntakt og upåvirket av senere omroting, og var nedgravd i morenejord. 14C-datering ble tatt ut ifra profilsnittet på tvers av strukturen.

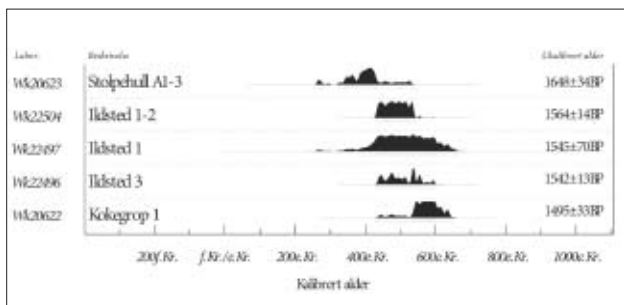
Distansen mellom de to steinalderdateringene er på hele 1300 år, hvor datering fra veggroften er eldst, *se figur 3.7*. Dateringsresultatene kan derfor indikere aktivitet over en lengre periode i eldre steinalder.

Figur 3.7: Multiplot over steinalderdateringer.

Figur 3.8: Multiplot over førromersk jernalder.

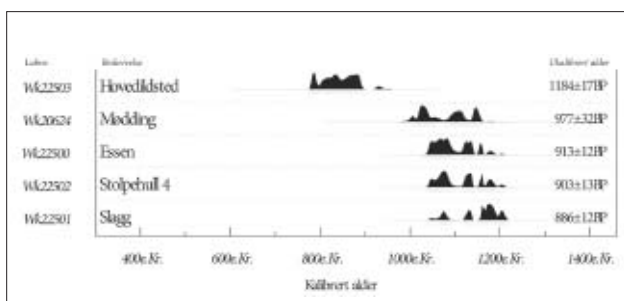

Figur 3.9: Multiplot over folkevandringstid.

Førromersk jernalder til romertid

Totalt 11 14C-dateringer faller innenfor eldre jernalder. Av disse dateringene plasseres 5 innenfor førromersk jernalder (Wk20619-Wk20621, Wk20625-Wk20626), mens en prøve strekker seg inn i eldre romertid (Wk22495). Samsvaret mellom de førromerske dateringene er stort, alle 5 prøver havner innenfor perioden 400–90 f. Kr., se figur 3.8. Konteksten for prøvene er med unntak av prøve Wk22495 (veggroft), relatert til dyrkningslag, røyser (C3), eller spredte kullag. En av prøvene (Wk20625) er tatt ut i et slikt lag på Flaten, og kan indikere en form for ekstensiv dyrking eller rydning i førromersk jernalder, hvor aktivitetsområdet har strekt seg helt fra åkerområdet på Eidet, til bosetningsområdet på Flaten. En prøve tatt direkte i dyrkningslaget øst for Eidet (Wk20626), viser stor grad av samtidighet med de øvrige førromerske dateringene (se også Arntzen 2008:61-68).

Den eneste datering som kan tilknyttes en husstruktur fra førromersk jernalder (Hus A2) stammer fra veggroften på Eidet (Wk22495), se kapittel 4. Denne datering ble gjort som en standard radiometrisk datering på et meget lite prøvemateriale, dette for å få resultatene raskt. Standardavviket er derfor større enn for de øvrige

Figur 3.10: Multiplot over vikingtid/ tidlig middelalder fra Flaten.

prøvene, noe som gjør vurderingen av samtidighet med de andre prøvene usikker. Sammen med gjenstandsfunn og øvrig informasjon virker det allikevel sannsynlig at Hus A2 må relateres til de førromerske dateringene på Eidet og Flaten.

Romertid til folkevandringstid

Dateringene som plasseres innenfor romertid/ folkevandringstid stammer fra Eidet, og tilknyttes sikre strukturer som stolpehull, ildsted og en kokegrop, se figur 3.6. De kalibrerte dateringsresultatene dekker perioden 260–650 e. Kr. Ildstedene og stolpehullet er tolket som del av hus A1, og det vil være naturlig å tolke kokegrop 1 som relatert til denne aktivitetsfasen. Den mest diagnostiske gjenstandstypen tilknyttet hus A1 var skår av spannførmede leirkar. Sammen med 14C-dateringene understøtter dette tolkningen av en bosetningsfase i folkevandringstid, se figur 3.9.

Vikingtid til tidlig middelalder

Den siste dokumenterte aktivitetsfasen på Skålbunes er bare påvist på Flaten, se kapittel 5. Innenfor gulvarealet på Hus 1 ble det gjort flere gjenstandsfunn som ga en relativ datering til vikingtid/ tidlig middelalder. Av totalt 6 14C-dateringer tatt på Flaten, plasseres 5 innenfor denne perioden. En datering havnet som tidligere diskutert innenfor førromersk jernalder (Wk20625). Med unntak av datering fra hovedildstedet (Wk22503), sammenfaller de øvrige dateringene i overgangen mellom vikingtid og tidlig middelalder. Datering av hovedildstedet gir en tidligere alder (778–890 e. Kr.). Kullmengden i hovedildstedet var liten, og datering er basert på flere små kullfragmenter tatt ut i profil fra bunnlaget. Det kan derfor ikke utelukkes at eldre trekull, kanskje tilknyttet jordbruksfasen i førromersk jernalder, har påvirket resultatet. Det er i tillegg mulig å ta denne datering til inntekt for at det kan ha vært aktivitet på Flaten også i tidlig Vikingtid.

Essen og slagget fra Hus 1 har svært sammenfallende dateringer. 14C-prøven fra Essen ble tatt ut ifra profilsnittet i et kompakt kullag (Wk22500). Datering av slagget ble gjort på et kullag som lå forsegle i underkant av slaggekonsentrasjonen (Wk22501). Konteksten for disse dateringene må

vurderes som den sikreste av prøvene som ble uttatt på Flaten. Med utgangspunkt i disse dateringene kan bosetningsfasen tilknyttet hus 1 avgrenses til en 172-årsperiode mellom 1041 og 1213 e.Kr. (to sigma). Dateringen av stolpehull 4 samsvarer med denne fasen (Wk22502), mens dateringen av en mulig mødding øst for Hus 1 (Wk20624) strekker seg tilbake til 990 e.Kr. Det må påpekes at den sistnevnte dateringen er den eneste av vikingtid/tidlig middelalderdateringene som ikke ble gjort ved hjelp av AMS, og den har som følge større standardavvik.

Kalibreringskurvene for vikingtid/tidlig middelalder (med unntak av Wk22503) har en sannsynlighetstopp i perioden fra ca. 1050–1100 e.Kr., og flere mindre i perioden 1100–1200 e.Kr., *se figur 3.10*. Sett i sammenheng med gjenstandsfunnene og de øvrige tolkningene som er gjort av materialet fra Flaten, vil derfor den mest sannsynlige bruksperioden for Hus 1 være mellom ca. 1050–1100 e.Kr.

Kapittel 4: Jernalderstrukturene på Eidet

Johan Terje Hole

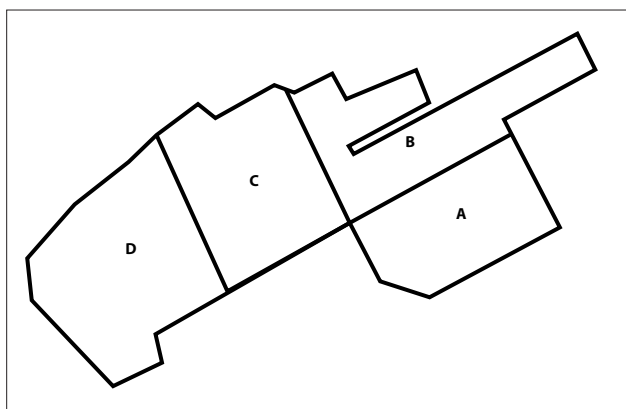
Illustrasjoner: Johan Eilertsen Arntzen

Lokaliteten Eidet

Lokaliteten Eidet har spor etter menneskelig aktivitet tilbake til eldre steinalder og frem til folkevandringstid. Dette kapitlet skal omhandle strukturene datert eller tolket til jernalder. Jernalderlevningene på Eidet kjennetegnes for det første av variasjon. Forskjellene manifesteres i ulike hus typer fra førromersk jernalder og folkevandringstid. For det andre kjennetegnes strukturene av utydelighet og ufullstendighet, men like fullt av viktige karakteristiske og daterbare trekk. De utydelige og til dels forvirrende trekkene skyldes faktorer av både kultur- og naturhistorisk karakter. På kultursiden må dette først og fremst settes i sammenheng med de lange bosetningsperiodene som stekker seg fra eldre steinalder og fram mot yngre jernalder. På natursiden har erosjonsprosesser virket gjennom lang tid. I tillegg kommer forstyrrelsene fra nyplantingen av gran i etterkrigstiden. Både trerøttene "arbeid" og fjerningen av dem under flateavdekkinga medførte en viss omroting av lag og strukturer.

Gravestrategi og metode på Eidet

I 2006 ble områdene B og C prioritert, se figur 4.1. Alle de påviste strukturene ble gravd ut og snittet. Utgravningsmetoden var i utgangspunktet mekanisk graving i kvadranter. Hver kvadrant skulle såldes og funn skulle relateres til kvadrant eller innmåles med totalstasjon in situ. Realiteten ble

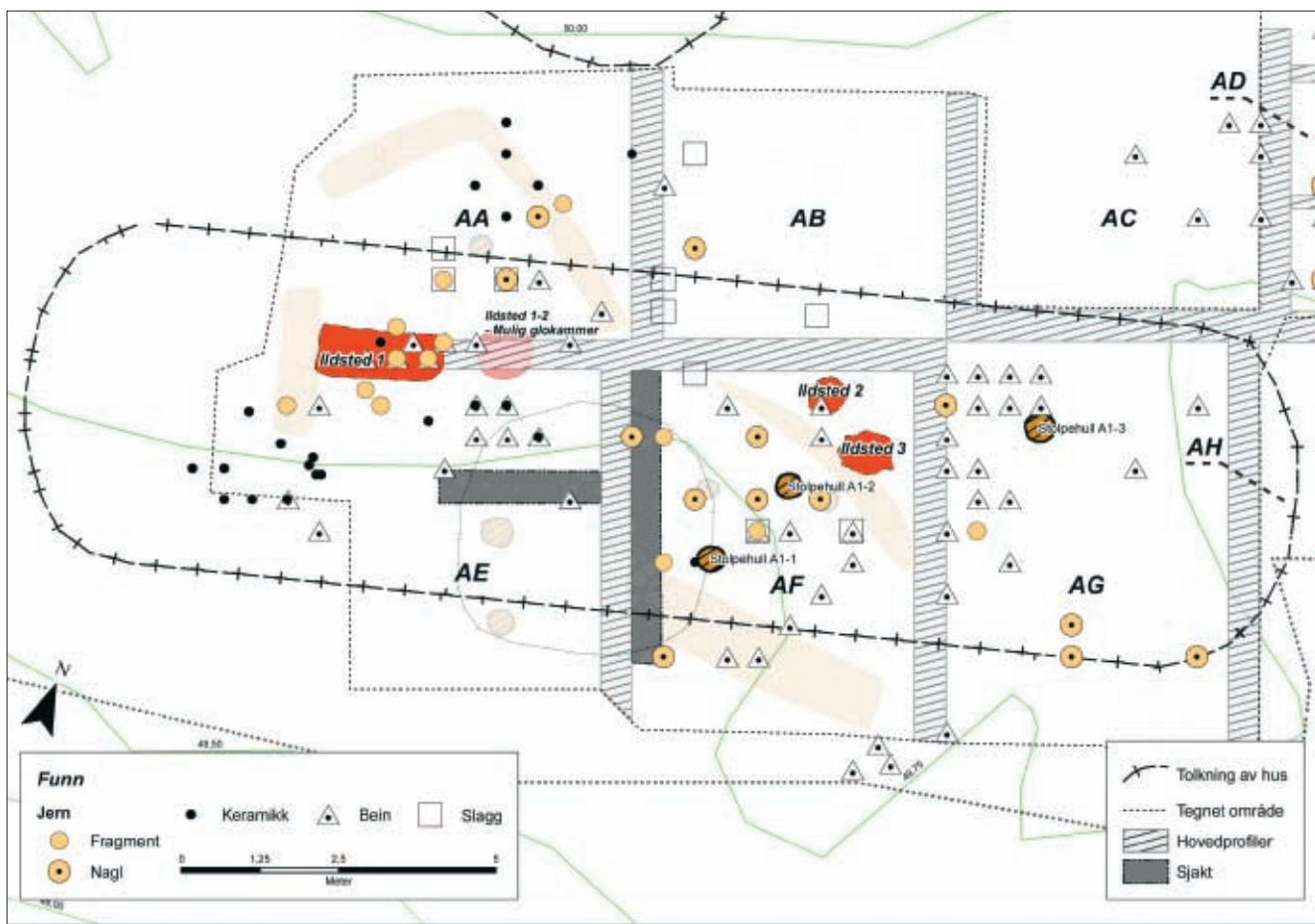
Figur 4.1: Oversikt over feltene A, B, C og D.

mer variert og tilpasset hver struktur. For eksempel ble hus B3 gravd mekanisk i begynnelsen, deretter stratigrafisk for ikke å ødelegge det. Område A ble rensket frem og da Hus A1 med Ildsted 1 og jernalderfunn ble avdekket, ble huset sjaktet på tvers, (se nedenfor). Intensjonen med sjakten samt dokumentasjonen av stolpehull A1-3 i hus A1 var å danne grunnlag for planlegging av gravinga i 2007 og om mulig fremskaffe daterbart materiale for 14C-analyse.

I sesongen 2007 var hovedfokus på Eidet utgravning av Hus A1 fra folkevandringstid. Det ble lagt en hovedprofilbenk på langs av huset med flere benker på tvers slik at området rundt huset ble 8 felt fra AA-AH se figur 4.2. Profilene i hvert felt skulle vise bruksfaser og husets morfologi i tilfelle det ikke ble tid til totalgraving av strukturene.

Første del av sesongen ble det gravd i kvadranter hvor gravelagene jobbet tett sammen for å avdekke konstruksjonsspor i huset. Det ble gjennomført en blanding av mekanisk og stratigrafisk graving. Gravingen stoppet ved nye steinlag eller steinstrukturer, men 5 cm var imidlertid maksimal dybde på hvert lag.

Med 1/3 igjen av sesongen ble strategien endret. Ei dyp sjakt orientert nord-sør helt mot vest i felt AF avslørte kulturlag på inntil 50 cm. På omtrent samme tid ble det oppdaget distinkte jordfyllskifter på 50-60 cm bredde i AA, AE og AF. Disse mørke rennene kunne være vegggrøfter i et eldre hus. Gravingen ble følgelig effektivisert ved å kutte ut sålding av jordmasser og heller fokusere på å avdekke alle fasene tilstrekkelig. På utgravningens siste to dager ble undergrunnen krafset frem i felt AF. I en senere ekstraundersøkelse hvor profilen mellom AE og AF ble fjernet, ble det gått helt ned til undergrunnen. I alt 4 stolpehull – A1-1, A3-1, A3-2 og A3-3 – ble funnet som følge av den intensiverte gravingen.

Figur 4.2: Plantegning av Hus A1 med feltene AA, AB, AC, AD, AE, AF, AG og AH.

Hus A1 – folkevandringstid

Beskrivelse av Hus A1

Etter flateavdekking og fremrensing fremstod ikke A1 som ei tydelig tuft og heller ikke som ei typisk jernaldertuft i Nord-Norge. Mens andre tufter ofte defineres på bakgrunn av veggvoller, var det andre faktorer som pekte mot ei hustuft i område A. Ildstedet stakk opp helt i renselaget og et stolpehull (A1-3) ble oppdaget allerede i 2006. Stolpehullet ble dokumentert og ga 14C-datering 320-540 AD. Tufta hadde funn av spanformet keramikk av folkevandringstype samt flere jernnagler i tilknytning til ildstedet.

Husets utstrekning kunne ikke fastslås sikkert. Spørsmålet om hvor veggene har gått, kan delvis besvares ved å se hvor gulvlaget opphører og hvordan funnfordelingen arter seg. Etter rensing kom det frem et relativt ryddet område med flere spredte steinhauger i ytterkantene. Haugene viste seg i ettertid å ligge i eller like ved de tolkede vegglinjene. Vi har dermed trolig et hus med buet gavl

i vest, en valmet gavl. Husets bredde er inntil 6 m mens lengden er usikker. Noen klar østlig avgrensning ble ikke funnet. Dersom hellelegningen i øst har ligget nær gavlvæggen kan huset ha vært 20 m langt, se figur 4.2.

Området ligger som et øst-vest-gående eid med Hus A1 på toppen og hver gavl ligger mot hellingene på hver side av eidet. Den herskende vindretning er nordvest-vest og det er ingen tvil om at vinderosjon og vannerosjon har hindret oppbygging av tykke jordlag. Fra bunnen av den løse topporva og ned til steinstrukturerne i område A var det kun et tynt jordlag.

Sjakt 1A

Etter rensing av område A dannet ulike steinstrukturer, tilsynelatende ryddede flater og helling inntrykk av ei tuft. Tufta lå orientert sørvest-vest/nordøst-øst like innfor den lille kolle sør for Eidet. Den vestlige delen av huset ble rensert frem i 2006 og bestod av usammenheng-

ende lave veggvoller, et svakt søkk inn mot midten av gulvet, deler av et ildsted og mulige stolpehull i gulvområdet. For å kunne hente ut mest mulig informasjon om huset på kort tid ble det lagt an til graving av ei sjakt på tvers av huset. I tillegg skulle stolpehull A1-3 snittes og dokumenteres.

Sjakt 1 ble lagt slik at den gikk gjennom begge langveggene, inn på gulvet og inn i ildstedet. Tanken bak sjakta var å undersøke den stratigrafiske situasjonen i tufta. Ved å berøre ildstedet ville vi med stor sannsynlighet finne daterbare gjenstander og kull til 14C-analyse. Sjakta ble lagt skjevt i forhold til koordinatsystemet fordi husets lengderetning ikke fulgte koordinatsystemet.

Det ble gravd ett lag i sjakta, og dette laget var et kompakt og ganske fett sandjordlag med mye kull. Innfor de antatte vegglinjene var det skjorbrent stein i hver kvadrant. Mot utkanten av sjakta på hver side gikk dette mørke laget gradvis over i rødbrun sand. Dermed kunne det trekkes sikrere slutninger om at dette var et hus. Sjakta skar også inn i Ildsted 1 som på overflata var ei forhøyning med skjorbrent stein og kullbiter.

Veggene

Den sørlige langveggen kom mest tydelig frem på topp av Lag 3, 10-12 cm ned fra torvbunnen. I felt AF og AG var vegglinja vag, men antydninger til en voll samt overgang fra gulvlag til morenesand akkurat i denne linja styrker tolkningen. I tillegg ligger det ei hellelegning ca. 70 cm sør for vegglinja sørøst i felt AG.

I AF gikk den svake vollen/linja fra 293X/103,5Y like innfor en større steinansamling som kan ha vært en nedrast, planert del av veggen. Skillelinja mellom gulvlag/kullblandet sandjord og morenesand skråer svakt sørøst over til felt AG hvor linja kan trekkes til 301,5X/102 Y. I felt AG blir forhøyningen mer tydelig med svak helning fra vegglinja ned mot gulvområdet. Forskjellene er dog marginale bortsett fra helt i nordøst hvor helningen er markant.

Gavlveggen i sørvest ble aldri dokumentert under gravingen, men den kom svakt frem etter rensing første sesongen. Årsaken til at den ikke ble funnet

var økende grad av steinlag fra midten av felt AE og vestover. På topp av Lag 3 som var gulvlaget i Hus A1 var det så mye stein at skillet mellom den opprinnelige strukturen og gjenfylling var visket ut. Steinpakkingen fortsatte videre og gikk i ett med eventuelle steinstrukturer i og utfor veggene. Allerede under sjaktningen i 2006 kom den omfattende steinfyllingen frem i dagen og gjorde det vanskelig å skille vegger fra gulv. De omfattende steinfyllingene var sannsynligvis sammenraste veggvoller fra minst to husfaser. Vollene har tilsynelatende blitt utplanert for videre bruk av lokaliteten.

Den nordre langveggen var spesielt vanskelig å tolke, men ei svak forhøyning og gradvis utvisking av det funnførende kulturlaget ga indikasjoner på orienteringen. Orienteringen kan også få støtte fra distribusjonen av brent bein og jernfunn. På bakgrunn av nevnte faktorer får vi da en vegglinje som går på skrå gjennom felt AA, skjærer inn i nedre deler av felt AB og fortsetter inn i profilbenken i øverkant av felt AG.

Inngang

I felt AG helt i det sørøstre hjørnet ble det funnet en hellelegning, svakt buet på ca. 220 cm ende til ende. Hellelegningen lå stratigrafisk sett langt opp, men det kan skyldes lite aktivitet og akkumulering akkurat i dette området. Steinsortene varierte også mellom harde og myke bergarter. I mellom steinhellene var det grå silt med trekullbiter/partikler og mindre flekker av mørkere sandet jord. Dette viser at det har blitt avsatt kulturlagsrester av samme type som i gulvområdet. Videre graving sør for hellelegningen viste ingen tegn til kull. Her lå den rødbrune morenesanden helt oppunder torva. Hellelegningen skrådde svakt opp mot nord, og fra de nordligste hellene og inn mot gulvområdet var det svak helling. Det var ingen påviste stolpehull i forbindelse med broleggingen. Likevel er dette det mest tydelige sporet etter inngang i Hus 1. Andre innganger har mest sannsynlig eksistert uten at vi klarte å tyde hvor de var. Omrotinga og planeringa har visket dem ut.

Ildsteder

Ildsted 1

Allerede tidlig i 2006 ble det funnet jern og keramikk i området rundt ildsted 1. Sjakta ble også lagt slik at den snittet ildstedet på tvers. To avlange steiner satt i 90° vinkel avgrenset ildstedet mot sør, og det lå en stor, flat stein inne i ildstedet. I ildstedet var det store flekker av rødbrunt sand og kullblandet masse. Etter garving fremstår langilden som en samling massive, flate steiner helt i vest, et relativt steinfritt område østover og ei dyp kullgrop helt i enden i øst. De flate steinene i vest er av samme bergart og bærer tydelig preg av å være varmeutsatte og sprukket. I tillegg har frost og tele skjøvet enkelte av steinene slik at de stod skrått eller vertikalt. Fra den ytterste steinen i 288X til kullgropa i 291X er det nesten nøyaktig 3,5 m, se figur 4.3.

Utgravningen av ildstedet skjedde lagsvis. Gravningen viste helt til siste halvdel av andre sesong at lagene ikke inneholdt så mye kull man kunne forventet av en langild. Selv om det var mye brent bein og brent sand i massene var de store kullkonsentrasjonene fraværende. Fra første året ble det likevel fremskaffet nok kull til en kullprøve. Denne 14C-prøven hadde datering 384-648 e.Kr. I profilen i AA ble det etter hvert klart at det var en stor, gropformet kullkonsentrasjon ca 0,5 m fra det utgravde hovedildstedet. Etter utgravning var mye kull hentet frem fra gropa og den hadde heller ikke typiske trekk som et eget ildsted. Dateringen fra kullgropa gav 432-542 e.Kr. Med denne dateringen gikk det opp for oss at kullgropa kunne ha sammenheng med Ildsted 1.

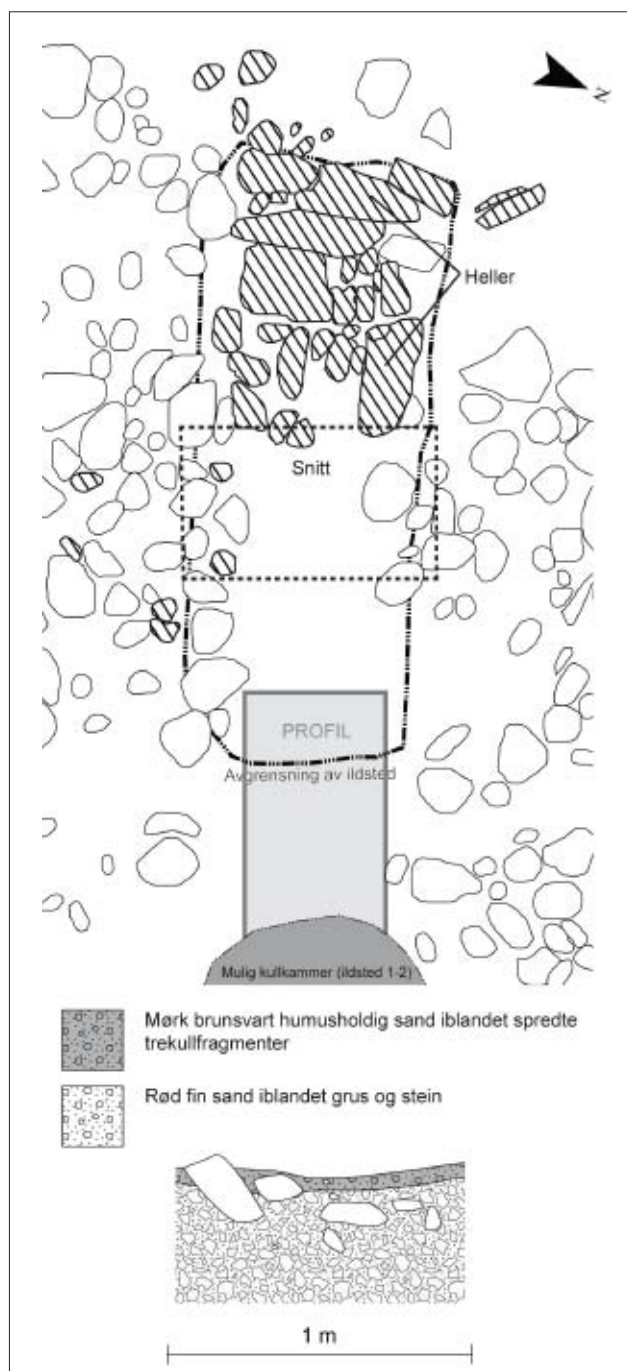
Ildsted 2

Ildsted 2 ble funnet på topp av lag 4 i felt AF i 294X-105,5Y. Ildstedet hadde ingen tydelig avgrensning i form av steinsettinger, kun en konsentrasjon nevestore stein stakk ned i kullmassene og bare et fåtall av disse var skjørbrunte. På overflata var steinsamlinga ca. 80 cm i diameter. Ildstedet ble snittet og gravd lagsvis, det vil si at det ble skilt mellom kullblandet kulturlag og undergrunn. I snitt gikk det frem at ildstedet ikke hadde like stort omfang som antatt. Etter rensing og snitting fikk vi frem et ildsted med profil på inntil 10

cm dypt og knapt 50 cm bredt. Det var ikke mye kullbiter i Ildsted 2, men mye kullpartikler og rødbrunt varmepåvirka sand rundt ildstedet tyder på at det har fungert som varmekilde, se figur 4.4.

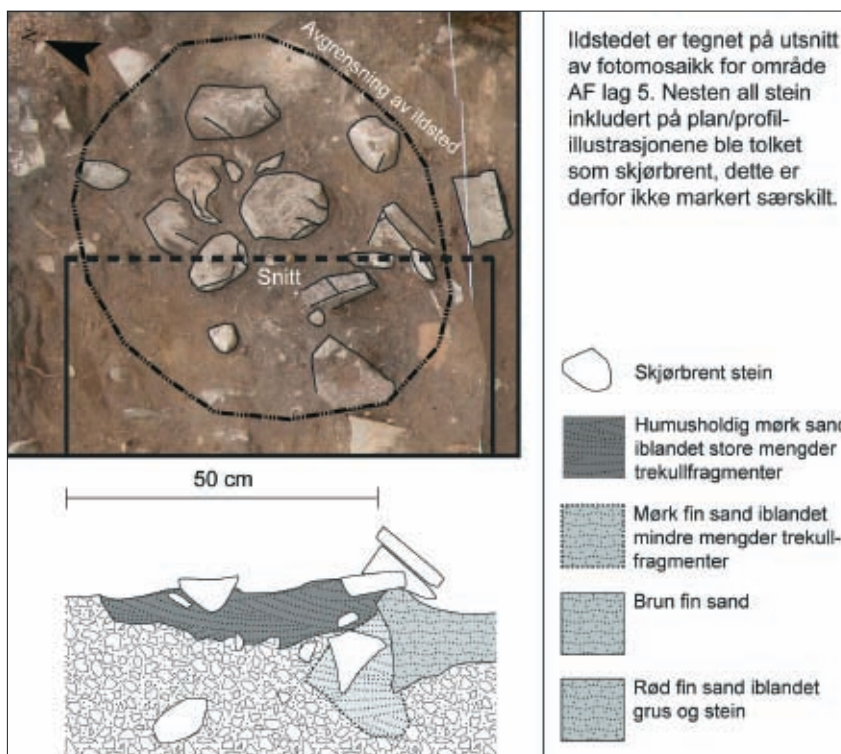
Ildsted 3

På toppen av lag 3 kom det i 296,5X/105Y frem en sirkulær konsentrasjon av skjørbrunt stein og mørk sandjord med mye kullbiter i. På topp av lag 4 kom ildstedet enda bedre frem med en større konsentrasjon av stein og kull. Ingen steiner

Figur 4.3: Ildsted 1 i plan og snitt.

var større enn 20 cm og ildstedet hadde ikke markert kantsteiner. På dette nivået fikk ildstedet et ovalt omriss på 90x70 cm med lengderetning øst-vest. Snittet av ildstedet viser ei nedgraving med et kullag på 10-12 cm. Sanda rundt kullaget var bemerkelsesverdig lite varmepåvirket og brent. Dette kan bety at det var en glogrop, men det mest sannsynlige er at kullaget har vært tykt i ildstedet og dermed dannet en skorpe over rødsanda. Ildstedet fikk 14C-dateringen 433-569 e.Kr og er dermed samtidig med husets hovedildsted og ildsted 2. Den stratigrafiske konteksten peker også mot at Ildsted 3 var ett av to mindre ildsted i Hus A1, se figur 4.5.

Figur 4.4: Ildsted 2 i plan og snitt.

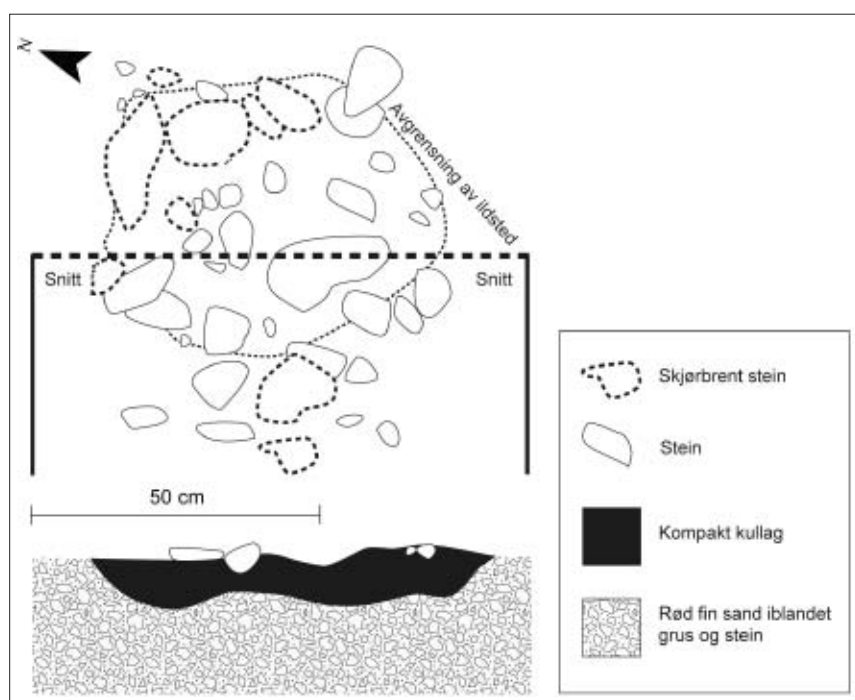
Stolpehull

I alt tre stolpehull kan relateres til den yngste bruks-fasen i Hus A1. Ett av dem ligger innfor søndre vegglinje, et annet ligger nær den nordlige vegglinja, mens det mest solid steinskodde stolpehullet ligger omtrent i midtaksen. Årsaken til at det ikke ble funnet flere stolpehull – spesielt i husets vestlige deler – skyldes at det i AA og AE var for mye tettepakket stein i lagene til å kunne krafse frem jordfyllskifter. Det er ikke sikkert alle stol-

pene i huset har vært jordgravde, men ført opp på heller for lettere å kunne skiftes. I område AF ble flere flate, tykke heller avdekket på steder bærende stolper kunne vært hensiktsmessig.

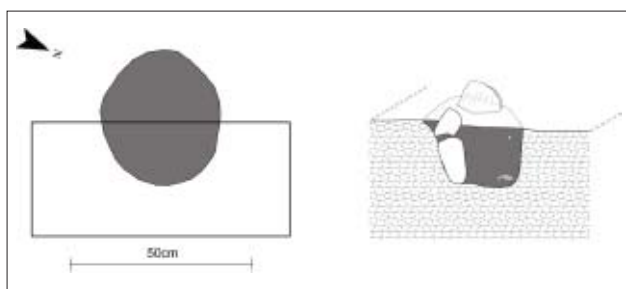
Stolpehull A1-1

Dette stolpehullet ble oppdaget på topp av lag 7 i 294X/103,5Y. Stolpehullet ble funnet like øst for den store steinrydningen som kan ha vært del av sørlig langvegg.

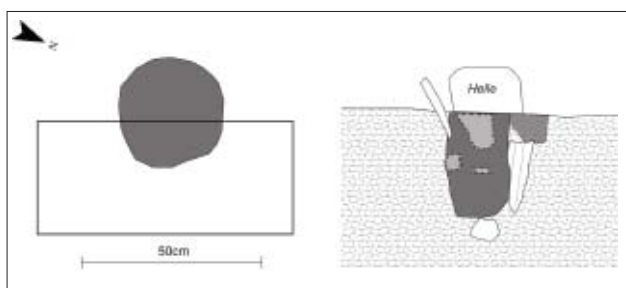

Etter snitting viste profilen et stolpehull med dybde på 18 cm og 25 cm i diameter på overflata. Massene i stolpehullet var mørk, kompakt kullblandet sandjord i kontrast til den røde morenesanda. I snittet sees tydelige skoningsstein satt helt ned til hullets bunn. Stolpehullet relateres til Hus A1 på grunn av et skår spennformet keramikk funnet i det mørke fyllskiftet. Slike skår ble funnet høyere opp i gulvlagene til huset både på topp av lag 1 og helt ned til lag 3, se figur 4.6.

Figur 4.5: Ildsted 3 i snitt og plan.

Figur 4.6: Stolpehull A1-1 i plan og snitt.

Figur 4.7: Stolpehull A1-2 i plan og snitt.

Stolpehull A1-2

På toppen av lag 5, i 295X/104,5Y, 2 lag lavere enn toppen av gulvlaget, ble et mørkt jordfyllskifte med kantstilte heller observert. Etter boksgaving av stolpehullet ble det konstatert rester av en stolpe med heller på alle 4 kanter. En flat stein helt i bunnen av snittet viste seg å være boksens bunnhelle. All massen ble tatt til makrofossile prøver og den tomme helleboksen hadde bunnhelle i tillegg. Stolpens diameter var ca 21 cm, mens dybden var 29 cm. Fyllmassen bestod av mørkebrun, kompakt sandjord med mye kullpartikler og skilte seg ut fra det rødbrune sandlaget utfor hellestillingen.

Stolpehullets solide konstruksjon henger trolig sammen med plasseringen i midtlinja. Denne stolpen ser ut til å ha vært midtsule i et toskipet hus, med veggstolper og indre takbærende stolper. Konstruksjonen vil ha gjort utskifting av råtne stolper enkelt. Stolpehullet er vist i figur 4.7.

Stolpehull A1-3

I husets antatte midtakse helt Ø i feltet i 299X-105Y ble det observert et mulig stolpehull i 2006. Dette stolpehullet ble gravd lagvis for å kunne ta ut prøver av kull og makrofossilt materiale. Det ble gravd tre lag hvor en 14C-prøve fra lag 2 senere gav dateringen 320-540 e.Kr. I profil vises et stolpehull med 15 cm dybde gravd ned i morene-

grunnen, se figur 4.8. På overflata har stolpen en diameter på 14 cm, men det smalner gradvis ned til bunnen hvor det har 8 cm bredde. Ut fra tolkingen av husets vegger havner denne stolpen i en posisjon mellom eventuelle veggstolper og midtstolper. Plasseringen tilsier i seg selv to indre stolper og et treskipet hus, men stolpehullene gir ikke samlet inntrykk av et toskipet eller treskipet hus.

Gulv og funnspredning

Husets gulvlag kunne bestemmes ut fra kombinasjonen av funnfordeling og forskjeller i jordlag. De stratigrafiske forskjellene i jordlagene var flere steder ikke markante. Spesielt i felt AE mot øst og hele AF var det ikke mulig å skille ut stratigrafi på bakgrunn av jordsammensetning. Her var det imidlertid funn, steinstrukturer og tydelige anleggspor som viste hvilke lag gulvet kom frem i. Helt fra lag 1 og ned til lag 4 var stratigrafien funnførende med ulike faser i huset fra folkevandringstid. Bortsett fra opprotet steinmateriale i kvarts, kvartsitt, bergkrystall og flint, var det noen hovedkategorier funn som kan tilskrives jernalderfasene på Eidet. Bein, jern og slagg, tørket leire og keramikk var de vanligste funnene i og utenfor Hus A1.

Jern og slagg fordelte seg i all hovedsak innfor de tolkede vegglinjene/vollene. Med tanke på konstruksjonsdetaljer for huset kan jernnagler og roer indikere sekundær bruk av båtbord i veggene. Selv om ikke disse jernfunnene forekommer langs vegglinjene spesielt, kan den åpenbare omrotinga av området ha forrykket spredningen.

Figur 4.8: Stolpehull A1-3 i profil.

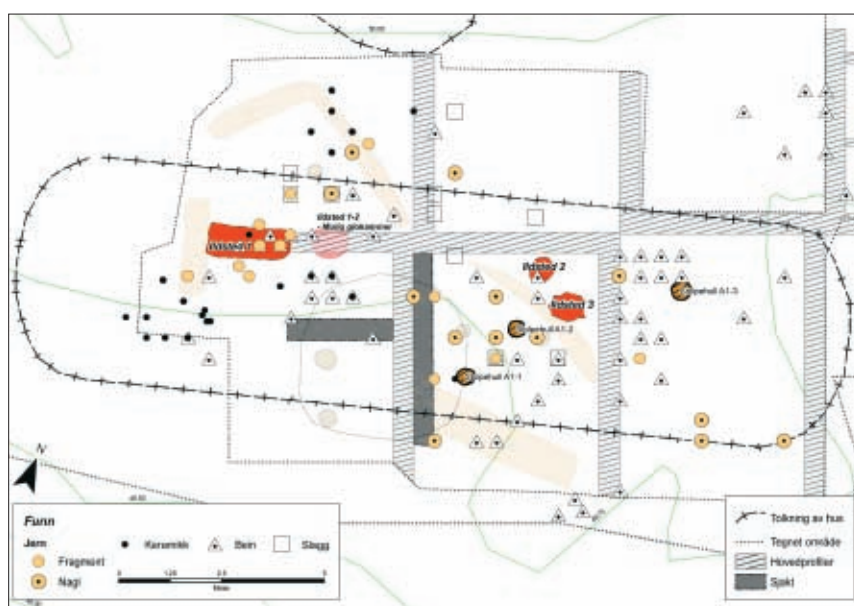
Foto: Sven Erik Grydeland

Fordelingen av brent bein holder seg for det meste innfor huset med unntak av felt AF, hvor en del mindre biter ble funnet mot Eidets kolle/klubb i sør. De største konsentrasjonene av bein finnes rundt Ildsted 1 og midt i felt AE. Bein var den funngruppen som stemte mest overens med tolkningen av tufta.

Keramikk knyttet til den yngste husfasen ble funnet spesielt i felt AE, i eller i tilknytning til ildstedet. Det var såkalt spennformet keramikk magret med ulike råstoff, for eksempel knust glimmerstein. Den spennformede keramikken opptrer vanligvis i fra midten av 300-tallet e.Kr i Nord-Norge (Carpelan 1979, Jørgensen og Olsen 1988:51-52), noe som stemmer overens med Eidet. Den største samlingen keramikk ligger i AE, 2 m SV for ildstedet. Sannsynligvis er det her tilberedning av mat har foregått. Dette kan støttes av fordelingen brent bein, hvor de største ansamlingene lå i eller i tilknytning til ildstedsområdet.

Det ble funnet to perler i felt AA i 292,5X-110,5Y i lag 1. Den ene var matt rød og sannsynligvis tilvirket av glassfluss (Ts.11995.152). Diameteren var ca. 0,5 cm. Den andre perla ble funnet i 291X-109Y og er en enkel keramikkperle med diameter på 1 cm (Ts.11995.82). Det spesielle med perlefunnene er at de lå utenfor den tolkede vegglinja i Hus 1 i felt AA.

Funnfordelingen er vist i figur 4.9.

Figur 4.9: Funnfordeling i Hus A1.

Utgravningen av A1

Hus A1 ble i sin helhet gravd mekanisk i kvadranter helt til toppen av lag 4. Ett lag ble gravd i hver av de 8 feltene, men etter hvert måtte vi konsentrere gravingen i AA, AB, AD, AE, AF og AG. Her ble det gravd ett lag i hvert felt med påfølgende innmålings- og billedokumentasjon. Felttegning måtte ved enkelte anledninger erstatte rammefotograferingen. I hvert lag kom det frem steinstrukturer, linser og fyllskifter av ulikt omfang. Selv om utgangspunktet var mekanisk kvadrantgraving i lag på inntil 5 cm, drev vi i realiteten på med stratigrafisk graving med sikte på å få frem helhetlige steinstrukturer og strukturenes relasjon til stratigrafien. I tillegg kunne horisontale lagsforskjeller fortelle om gulvets utstrekning og profilene kunne vise lagenes tykkelse. Av den grunn var det vitalt å tolke bygningselementer og jordlagenes omfang på de sammenstilte billedmosaikkene.

Nye strukturer, enten stolpehull eller ildsteder, ble snittet fortløpende og dokumentert i sin helhet. For det første fordi sannsynligheten for eldre strukturer i lagene under var stor. For det andre fordi vi ikke skulle stå igjen med mange udokumenterte strukturer på slutten av utgravningen.

Hus A2

Beskrivelse av A2

Hus A2 er definert av konstruksjonselementer som utvetydig har tilhørt et hus med stavverk – det vil si takstøttende og – bærende stolper satt i eller ved drenerende veggrofter. Hvilken type hus det er tale om og funksjonen er derimot usikker siden ildsted ikke ble funnet og kun få funn kunne knyttes til aktiviteter i en bolig. Huset er ikke avgrenset i lengderetningen, men det kan ha vært 10-12 m langt og mellom 4-5 m bredt innfor veggroftene. En tolkning av huset er vist i figur 4.10. Her er også tegnet inn ildstedene fra Hus A1.

Husets veggkonstruksjoner

Under lagene i hus A1 ble det avdekket fyllskifter som umiddelbart ble antatt å være vegggrøfter. Den første observasjonen av grøftene ble gjort i lag 4 i felt AA og den mørke stripa med bredde på mellom 25-45 cm skulle vise seg å være hus A2 sin NØ langvegg. Etter fremrensing av grøfta ble den snittet og det ble samlet kull til 14C-prøve. Resultatene av prøven ga dateringen 173 f.Kr-357 e.Kr. Langveggen ble også funnet i felt AF med en tydelig mørk stripe på omtrent 50 cm bredde. Langveggen endte i 290,5X-110,5 Y og buet sørvest med et enda bredere jordfyllskifte. Den buede gavlgrøfta skar inn i lengdeprofilbenken like vest for hovedildstedet i Hus A1. Her viste et snitt at gavlgrøfta var dypest og bredest av alle grøftene, se figur 4.11 (Lokaliseringen av snittet er vist i figur 4.10). Gavlgrøfta ble borte i all steinfyllinga i felt AE. Profilsnittet viste at grøfta i gavlen hadde mye stein i fyllmassene og var vanskelig å avgrense både i forhold til jordforskjeller og stein.

I Hus A2 var den sørlige langveggen vanskeligst å tolke. I felt AF ble det riktig nok påvist svake fargeforskjeller i undergrunnen, noe som kan ha vært ei grunn vegggrøft visket bort av senere aktivitet. Med tanke på vind- og vannerosjon kan en slik veggkonstruksjon gi mening, siden hovedvindretning har gått langs eidet og innsig av vann må ha kommet fra skråningen i nord. Dermed er husets omriss preget av en stor del usikkerhet siden bare halvparten av husets vegglinje kan tegnes opp med relativt stor sikkerhet. Heller ikke orienteringen av vegggrøftene er lett å forstå, siden for eksempel grøfta i den nordøstlige langveggen får en merkelig bue inn mot gulvområdet.

I alle feltene ble det funnet biter av tørket leire. Leira var preget av vannerosjon og følgelig uten avtrykk eller spor etter andre materialer. Det er likevel grunn til å anta at leirklining hadde vært brukt i huskonstruksjonen, enten i taket eller i veggene. For det første støtter den generelle spredningen av leir-

klining en slik hypotese. For det andre støtter en konsentrasjon av leirklining innenfor Hus 2 sin nordre halvdel antagelsen om at leirklininga har vært brukt i veggkonstruksjonen, trolig som isolasjon i tre- eller flettverksvegger. I AA, AB, AE, AG og AF ble det funnet tørket leire i alle lag gravd mekanisk, men tendensen var mer leire i de eldste lagene.

Stolpehull

Det ble funnet to stolpehull assosiert med Hus A2. Begge stolpehullene lå nær den nord-østre langveggen. De er typologisk ulike og må åpenbart ha hatt forskjellig bærefunksjon og bæreevne. Årsaken til at det ikke ble funnet stolpehull i den sørvest langveggen må også i dette tilfellet tilskrives de massive steinlagene i felt AE.

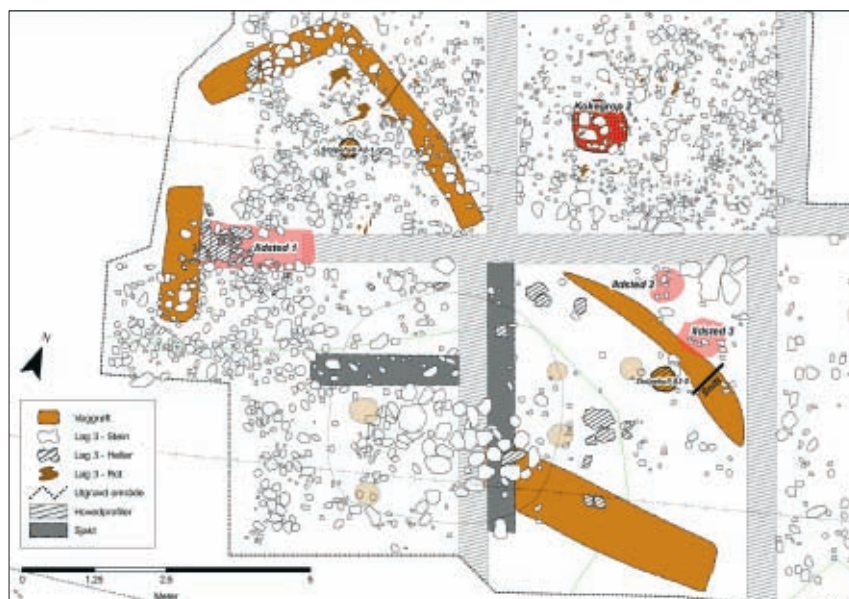
Stolpehull A2-1

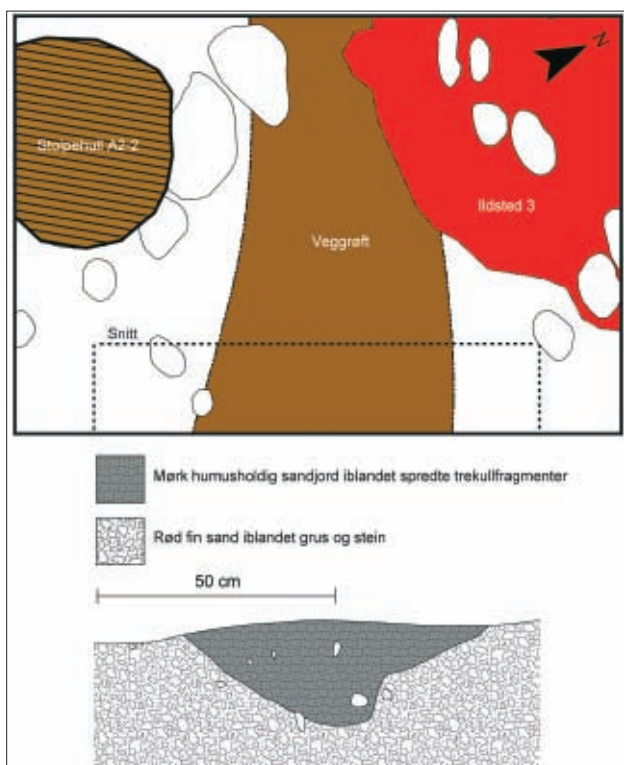
I felt AA 290,5X- 108,5Y ble det funnet et stolpehull på samme stratigrafiske nivå som vegggrøftene. I plan vises et sirkulært fyllskifte på ca. 23 cm i diameter. Snittet viser en hulldybde på i underkant av 20 cm. Stolpehullet hadde ingen klare skoningsstein, men det var gravd ned i et område med mye stein av ulik størrelse. Stolpen stod 1 m inn på gulvområdet fra vegggrøfta i langveggen.

Stolpehull A2-2

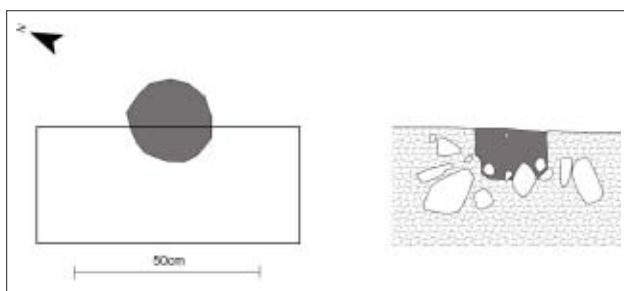
I område AF 296X-104,5Y ble det funnet et stolpehull gravd ned i tilknytning til vegggrøfta. Under graving av stolpehull A1-2 ble dette stolpehullet

Figur 4.10: Plantegning av Hus A2.

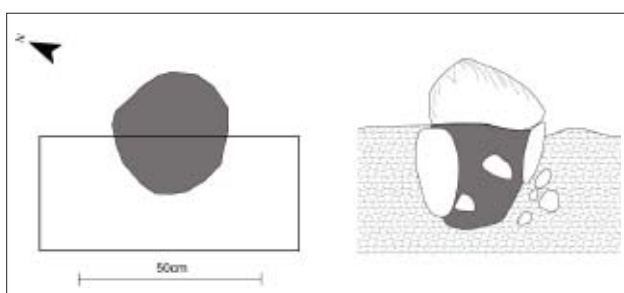

Figur 4.11: Snitt gjennom vegggrøft i hus A2.

Figur 4.12: Stolpehull A2-1 i plan og profil.

Figur 4.13: Stolpehull A2-2 i plan og profil.

påtruffet. Først antok vi at det tilhørte Hus 1, men det viste seg at stolpehullet var del av vegggrøfta. Skoningsstein var satt ned på alle sidene av stolpehullet som var en buet utstikker i fyllmassene i grøfta. Stolpehullet var 31 cm dypt og 25 cm bredt i snittet, med en kraftig skoningsstein nede i hullet og en mindre stikkende opp.

Gulv og funnspredning

Gulvlaget i Hus A2 fremstod ikke homogent og var ikke distinkt i forhold til kulturlagene i Hus A1. Den avtagende funnfrekvensen i fra lag 4 og funnene av vegggrøftene på samme nivå danner grunnlaget for tolkningen. Hus A2 har enten hatt en kort brukstid eller blitt grundig omrotet i senere perioder om man skal dømme etter funn og gulvlag. De viktigste funnene knyttet til denne husfasen er tre fragmenter av asbestmagret Risvikkeramikk. Keramikken ble funnet i felt AA i og like ved vegggrøfta. Denne typen opptrer i følge ulike forskere i Nord-Norge mellom 1100-300 f. Kr. (se Jørgensen og Olsen 1988, Andreassen 2002:71). Disse og øvrige funn er vist i figur 4.14.

Utgravningen av A2

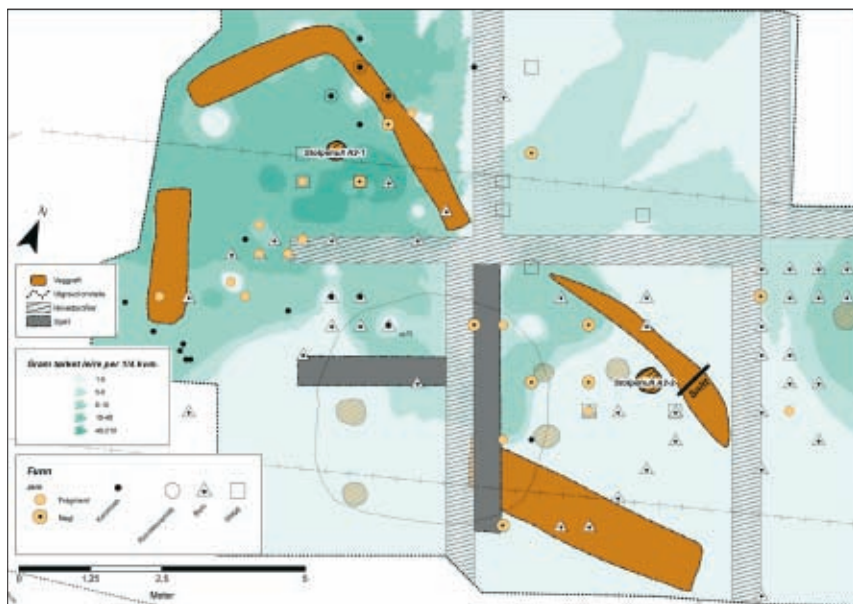
Hus A2 ble avdekket så sent i utgravningen at hele utgravningsmetodikken måtte endres for å kunne få brukbare resultater fra strukturene. Så snart den første vegggrøfta sørøst i felt AA var konstatert, ble det bestemt å grave i de områdene lignende vegggrøfter kunne ligge. Målsetningen var på dette tidspunktet og avdekke et mulig hus, snitte strukturene og, om det ble tid, formgrave vegggrøftene. Det ble nå metodisk lagt vekt på å definere jordfyllskifter for stolpehull og vegggrøfter. Følgelig ble graving i kvadranter forlatt til fordel for stratigrafisk graving i større områder. I område AF ble det funnet ei klar, mørk stripe inntil stolpehull A2-2. Grøftene i nord-øst langvegg kan på bakgrunn av snitting og graving karakteriseres som sikre vegggrøfter, det samme gjelder de to gavlvegggrøftene i AA. Den tolkede veggen sør-vest i felt AF er usikker. Fra AE og inn i AF var det ikke mulig å få frem forskjeller i fyllskifter på grunn av tett steinpakning.

Hus A3

Om vi det første året ble overrasket over at det i det hele tatt var jernalderbosetning på plassen – var en annen overraskelse tykkelsen på kulturlagene i felt AE, AF og delvis i AA. I profilen vest i AF viste det seg en tykkelse på kulturlagene på 40-50 cm etter graving av ei sjakt ned til morenegrunn. Det var vanskelig å lese noe konkret fra lagene i profilen, bortsett fra kulturavsetninger under Hus A2. Den siste dagen av utgravningen

ble kulturlagene i AF fjernet, og ei helling mot vest kom frem. På kanten av hellinga ble det funnet et stolpehull gravd ned i undergrunnen.

En senere undersøkelse av området avdekket resten av strukturen med ytterligere to stolpehull i ei sirkulær forsinking i felt AE og AF. Det ble også funnet et fiskesøkke som eneste gjenstandsfunn i gulvområdet. Denne tufta var ikke tydelig, men et gulvområde med mindre stein enn utford den tolkede vegglinjen vitnet om et nedgravd, stolpebåret hus. Selv om avgrensningen av huset kunne konstanteres, var diameteren i det utgravde området i drøyt 4 m. Stolpesettingen ser ut til å ha vært en kombinasjon av rette og skråstilte stolper. De kan ha blitt føyd sammen i toppen slik at de har dannet en trekantet gavl og et tak som gikk fra marka til takbjelken. Dette er usikkert siden det ikke ble funnet stolper lengre nord i felt AE. En plantegning av tufta er vist i figur 4.15.

Figur 4.14: Funnfordeling i Hus A2.

Stolpehull

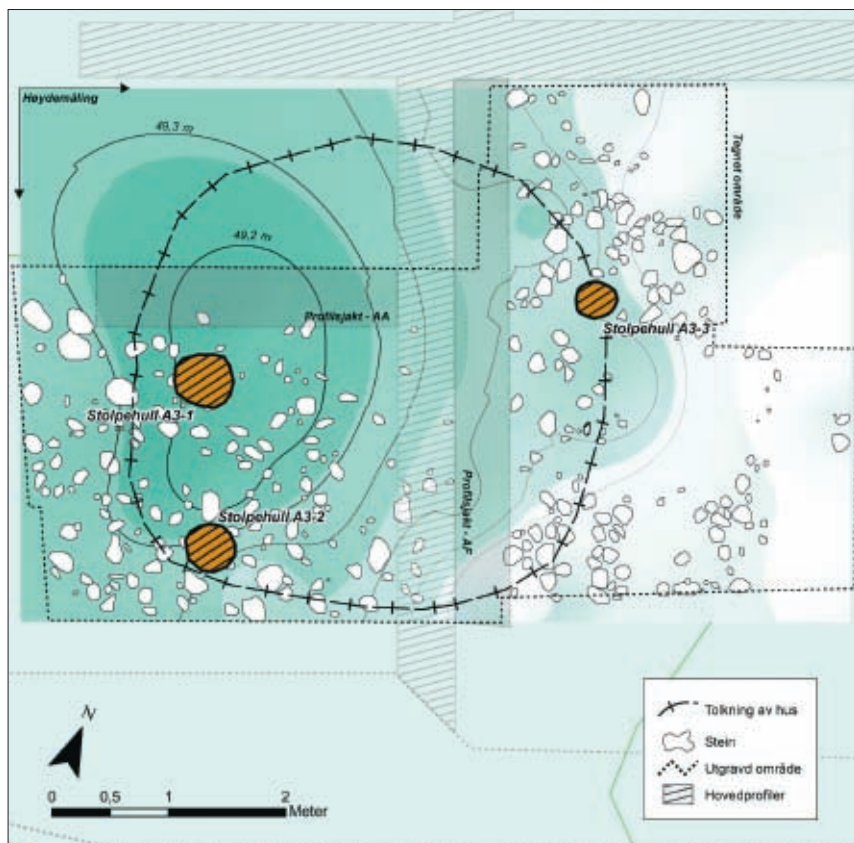
I forbindelse med den nedgravde husstrukturen A3 ble det funnet tre stolpehull. Det østligste stolpehullet lå på samme nivå som stolpehull A1-1. Alle stolpehullene i hus A3 skilte seg imidlertid typologisk fra stolpehullene i de yngre husene. For det første var de ikke like dype og for det andre hadde de ikke like rette, steinskodde sider.

Stolpehull A3-1

Helt nede i den steinfylte undergrunnen/moreneavsetningen ble det observert et mørkt, sirkulært fyllskifte. Etter snitting viste profilen et stolpehull hvor den ene siden skrådde ned mot bunnen mens den andre siden var vanskelig å definere fordi sanda i undergrunnen og massene i stolpehullet var sammenblandet. Dersom denne siden hadde samme form som motsatt side, kan stolpehullet opprinnelig ha vært ca. 25 cm i diameter og 16 cm dypt.

Stolpehull A3-2

Én meter sør for A3-1 lå stolpehull A3-2. Det var ca 17 cm dypt og 25 cm i diameter. Stolpehullet hadde

Figur 4.15: Plantegning av Hus A3.

en rombisk form som tilsier en skråstilt stolpe, altså at den helte mot nordvest. Dersom stolpen har vært skråstilt, må den ha vært forbundet med stolpen i stolpehull A3-1.

Stolpehull A3-3

Stolpehull A3-3 ligger i felt AF oppe på kanten av hellingen i A3. Snittet viser et stolpehull som er betraktelig bredere enn dypt 34 cm i diameter og 16 cm dypt. Det ble først antatt å være et hull etter en fjernet stein, men fyllmassene var kompakt og bestod av mørk, kullblandet sandjord i likhet med de øvrige stolpehullene. I midten av stolpehullet står en flat stein vertikalt, muligens satt ned som skoning. Det er vanskelig å si om dette er rester etter ett hull, eller om det er gjenbruk av et gammelt stolpehull – derav stolpehullets uvanlige bredde.

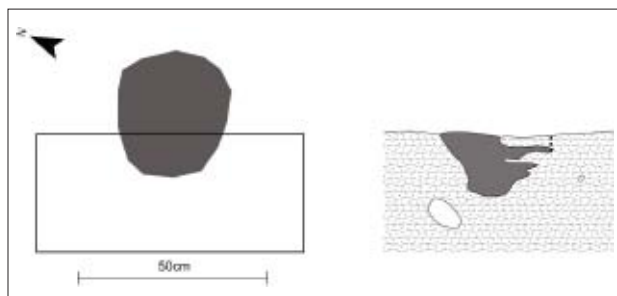
Utgravningen av Hus A3

Dokumentasjonen av Hus A3 var det aller siste som ble gjort på Eidet i ei kort utgravning høsten 2007. Målsetningen var å undersøke kulturlagene i profilen mellom AE og AF samt utvide område AE mot sør. Gravingen foregikk stratigrafisk delvis med krafse, dels ble den gravd med graveskje. Målsetningen var å få frem mulige anleggspor eller strukturer og dermed ble kulturlagene verken gravd mekanisk i kvadranter eller såldet. Resultatet viste seg helt ned i undergrunnen, hvor det ble vektlagt å fjerne stein i kulturlagene, mens stein i morenen ble stående. Omrisset av et sirkulært hus som skrådde opp mot nord og øst var den eldste påviste fasen med hus i område A på Eidet.

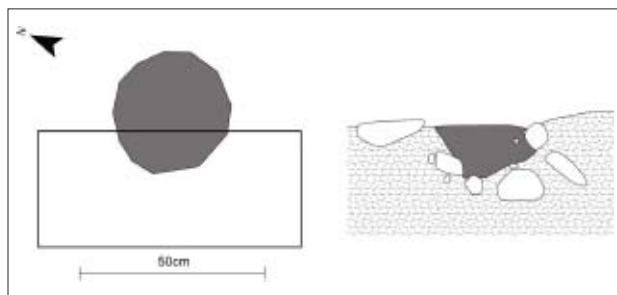
Hus B3

Beskrivelse av Hus B3

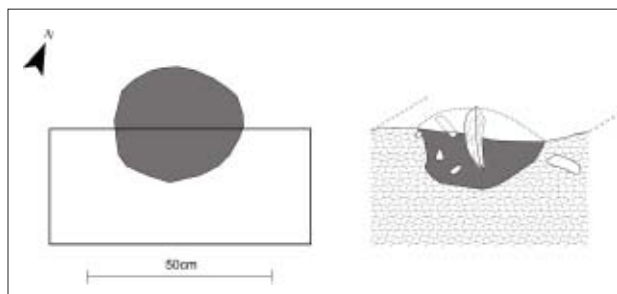
Struktur B3 er deler av ei bygning med trekk som kjennes fra jernalderhus flere andre steder i Nord-Norge, se figur 4.19. Årsaken til at kun de nordvestligste deler av huskonstruksjonen ble dokumentert er at gravemaskinen hadde fjernet for mye av gulvet og veggene under flateavdekkingen. Resultatet av utgravningen viser dermed ei bygning vi ikke vet lengden på og som mangler diagnostiske funn for relativ datering. Likevel viser bygningen både typiske regionale likheter i byggeskikk og stil og har samtidig konstruksjons-

Figur 4.16: Stolpehull A3-1 i plan og profil.

Figur 4.17: Stolpehull A3-2 i plan og profil.

Figur 4.18: Stolpehull A3-3 i plan og profil.

løsninger som er hensiktsmessige og funksjonelle akkurat på Eidet.

Vegger

Allerede under flateavdekkinga dukket ei klart definert, buet steinsetting frem. Steinsettinga så delvis ut til å avgrense en markert voll, delvis stod steinene i selve vollen. Veggvollen stakk ut på sørsiden av profilbenken. Dette kan ha vært en variant av såkalt skallmur, hvor en indre kjerne av hardpakket jord og torv ble flankert på begge sider av stein. Steinsettinga stopper opp brått. Sannsynligvis har maskinene flyttet på og tatt bort steiner fra veggvollen under flateavdekkinga.

På østsiden av gulvområdet fantes ingen tilsvarende steinsetting. De eneste restene av en veggvoll var ei skråning som gikk ut av profilen og endte ca 40 cm ut i feltet. Denne skråninga viste seg å være del av en vegg lagt opp med torv i flere

lag. Vollen inneholdt også mye stein i ulik størrelse. Hvordan resten av vollen har sett ut og hvor lang denne veggen har vært, er vanskelig å si. Enkelte steiner lengre ut fra vollen i feltet sør for profilen, samt svake antydninger til ei forhøyning videre ut fra vollen kan indikere hvor veggen har gått.

Veggene på nordsiden av profilen var ikke voller i den forstand at de skapte forhøyninger i terrenget. Ei halvsirkelformet forsenkning oppbygd med spredte steiner langs øverkanten utgjorde gavlveggen. Forsenkningen gikk på skrå i forhold til terrengets helleretning. Orienteringen av tufta mot sørøst kan trolig tilskrives den herskende vindretningen. Forsenkningen var grunn på overflaten og heller ikke særlig dyp på øverste nivå av topplaget. Etter fjerning av topplaget, på toppen av lag 8 og spesielt på toppen av lag X, undergrunnen, ble nedgravinga tydelig.

Gulv

Gulvlagene var ikke intakt innenfor det tolkede gulvområdet. Mye av gulvlaget eller gulvlagene har mest sannsynlig blitt fjernet med maskin under flateavdekkinga. Denne antagelsen forsterkes når vi tar tykkelsen på lag 7 inn mot steinveggen i betraktning. Gulvlaget ble tykkere inn mot steinveggen, en naturlig konsekvens av maskinenes mer forsiktige tilnærming mot steinene. Slik gulvet fremstod i området like ved veggen har det vært tale om et 5-8 cm tykt, hardpakket lag av feit, kullblandet sandjord. Enkelte steder på overflata måtte vi skrape løs jorda og grusen med graveskjea. Laget var løsere under den harde overflata men allikevel kompakt. Restene av gulvlaget lå over ytterste del av den utflytende steinveggen. Da så man klart hvordan vegg- og gulvkontekst var relatert.

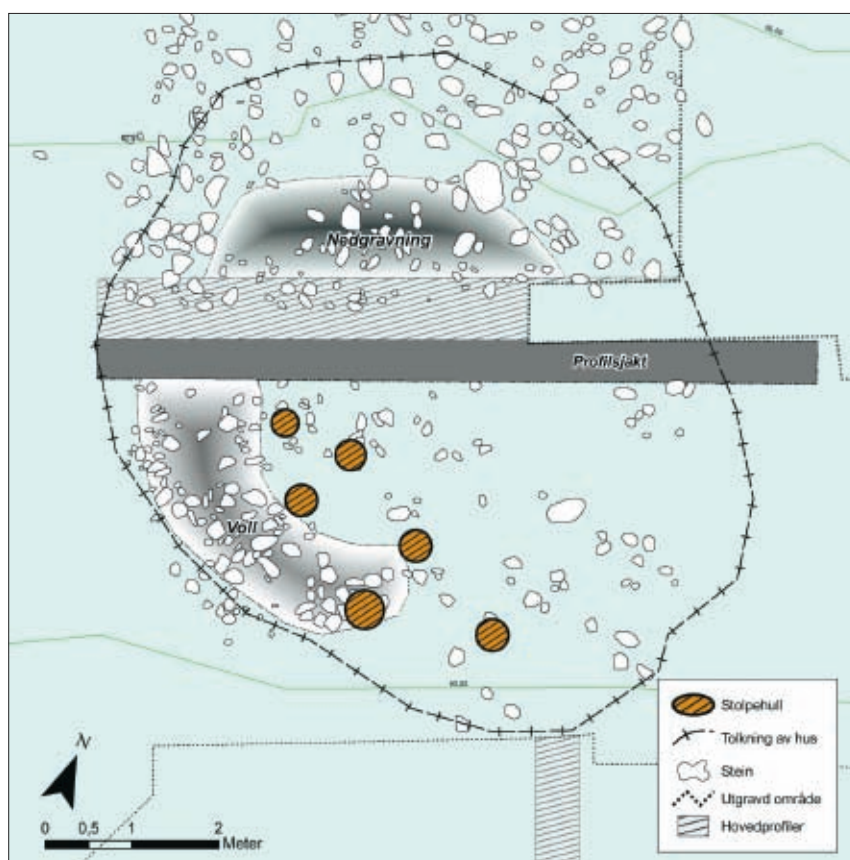
På oversiden av profilen lå lag 8 nesten helt opp til kanten av den ned-

gravde halvsirkelveggen. Laget ble tykkere inn mot profilbenken, eller mot midten av gulvområdet. Det var bemerkelsesverdig mye stein av moderat størrelse i nederste nivå av gulvlaget. Selv om dette gulvlaget var kompakt, var veggvollen under enda hardere slik at gravinga faktisk gikk lett. Graveskjea stoppet lett ved det nederste veggvollalet.

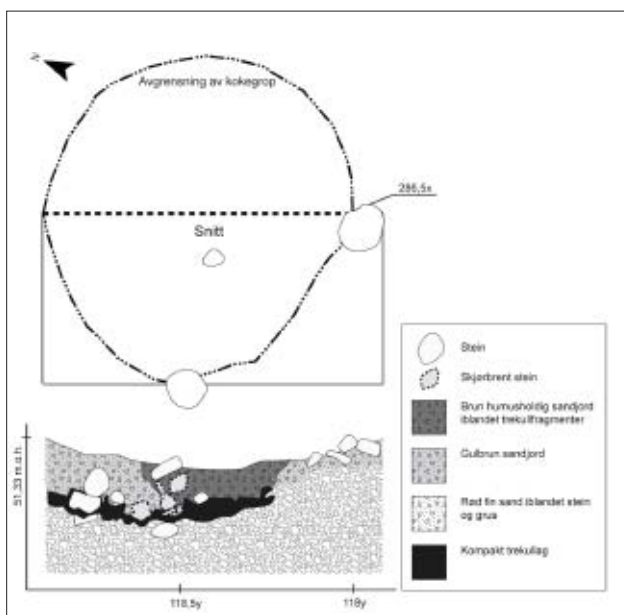
Mellom steinveggen i vest og veggvollen i øst fant vi rester av et gulvlag. Lag 9 var ikke intakt men fremstod som flekker i varierende størrelse og tykkelse. Dette var mest sannsynlig gulvets bunnlag.

Stolpehull

Etter fjerning av lag 9 kom den ujevne undergrunnen frem. Først ble hele gulvområdet rensket. Vi undersøkte nøye om vi kunne oppdage lignende jordfyllskifter i overflata som vi hadde observert ved veggen. På kort tid hadde vi funnet 4 mulige veggstolper. Den videre leitinga ble gjort ved rensing og vurdering av jordas hardhet i områder vi trodde kunne ha stolpehull. Slike områder ble lokalisert i nærheten av steiner. Steinene kunne ha en støtte- eller skoningsfunksjon til stolpene. I alt 15 mulige stolpehull ble funnet ut fra

Figur 4.19: Plantegning av Hus B3.

Figur 4.20: Kokegrop 1 i plan og profil.

fyllskiftfarger og undersøkelse av hardhet i forhold til omkringliggende sandmasser.

For å undersøke om det var stolpehull vi hadde påvist, snittet vi alle for å undersøke jordfyllskiftets dybde og eventuelle skoningsstein for stolpene. Etter hvert som snittingen tok til, kunne vi eliminere flere antatte stolpehull. Det mest påfallende med elimineringen var at hele rekka med stolpehull i øst ble trukket i tvil eller avvist. Disse stolpehullene var svært grunne, og her kan det være snakk om hulrom etter røtter eller steiner. I så fall er dette resultat av opprensingen i en vanskelig undergrunn.

Undersøkelsen av fyllskiftene resulterte i 6 nokså sikre stolpehull. Stolpehull 1, 2, 3 og 4 lå i eller nær halvveggen mens nr. 6 og 10 lå i gulvområdet. Disse stolpene befinner seg i tuftas vestre del. Hvorfor det ikke ble oppdaget stolper mot øst skyldes trolig den ujevne, steinfylte undergrunnsanden.

Utgravningen av B3

Allerede før strukturen var definert som et hus var det lagt en profil gjennom den. Denne profilen ble lagt ut i 65 cm bredde og den rensede profilens forkant gikk fra 285,5X/115,85 Y – 296X/115,85Y. Etter etablering av profilen ble det lagt ei 50 cm

bred sjakt i forkant av den. Sjakta skulle gi svar på om stratigrafien var komplisert eller om huset kunne totalgraves. Samtidig ble det lagt ei ny sjakt på tvers av profilen slik at husformen med hellingen kunne dokumenteres dersom det ikke var tid til totalgraving. Det viste seg raskt at den stratigrafiske situasjonen var enkel. Når det samtidig ble klart at strukturen liknet mer en jernalderbygning enn en steinalderstruktur ble den mekaniske gravinga oppgitt. Hele strukturen skulle graves ut og det skulle letes etter stolpehull i undergrunnen. Huset ble totalgravd, men profilen stod igjen på grunn av tidspress.

Kokegrop 1 og 2

I tilknytning til Hus A1 og B3 ble det funnet to kokegrop. Kokegrop 1 vest for Hus B3 var spesielt viktig siden den kunne gi datering relatert til husstrukturen. Kokegrop 2 kunne supplere dateringene fra område A.

Kokegrop 1

4 m NV for Hus B3 ligger kokegrop 1, se figur 6.12 i kapittel 6. Gropa tegnet seg som en tydelig, sirkulær forsenkning i undergrunnen helt fra området ble rensert etter flateavdekkingen. Siden det ikke ble funnet tilstrekkelig med kull for datering i Hus B3 ville kull fra denne kokegropa kunne gi en indirekte datering av huset. Både huset og kokegropa ble assosiert med samme stratigrafiske nivå.

Utgravningen ble gjort først og fremst med tanke på datering. I boksnittet mot nordvest ble det dokumentert 2 lag. Ett 60 cm bredt og 5-7 cm tykt kullag med skjorbrent stein på toppen av laget (lag 2) var dekket av de samme jordmassene som resten av Eidet, – mørk sandjord ispedd kullfragmenter og gulbrun sandjord (lag 1).

Dateringen av kokegrop 1 var 530-650 e.Kr og kan således bekrefte antagelsen om at Eidet var bebodd i folkevandringstid, og at Hus B3 trolig var samtidig med langhuset A1.

Kokegrop 2

På slutten av utgravningen ble det i felt AB

294,5X-108Y oppdaget et omriss av ei mulig kokegrop. Denne var ikke like iøynefallende som de andre kokegropene fordi den lå i et område med mye stein, og den hadde heller ikke en ryddet overflate. Kokegrop 2 lå rundt en meter fra den tolkede vegglinja til Hus A1 og framsto som en konsentrasjon av kull. Diameteren på dette var i overkant av 50 cm. Bredden på kullaget var 5-7 cm og det lå 10-12 cm under overflaten. Det var lite skjørbrønt stein i kullaget, men til gjengjeld mye skjørbrønt stein i sandjordmassene som dekte kullaget. Kokegropa er ikke datert, og dermed vanskelig å knytte til noen aktivitetsfaser. Likevel tilsier plassering og stratigrafisk relasjon at kokegrop 2 og Hus A1 eller A2 er samtidig.

Oppsummering og avslutning

Selv om strukturene på Eidet til dels er vage og vanskelig å avgrense (helt), gir de verdifull informasjon om tidlig jernalder generelt og hvordan lokaliteten har hatt kontinuitet med ulike faser av nyrydding, aktivitet, utplanering og gjenbruk. Dersom vi oppsummerer fasene vil de kunne tegne følgende bilde av Eidet: De eldste bosetningslagene med Hus A3 går tilbake til førromersk jernalder eller eldre på grunn av dateringen til førromersk jernalder fra veggrofta i Hus A2. Hus A3 synes å ha vært gravd ned i undergrunnen. I den neste fasen med Hus 2 har det forut for husbyggingen tydeligvis skjedd en omfattende gjenfylling og utplanering av jordmasser og stein. Dette huset var i bruk til romertid. Området har blitt forlatt, men gjenopptatt i folkevandringstid hvor det igjen har blitt utplanert og nybygd med Hus A1. Denne fasen har vært den siste på Eidet.

Hver for seg kan strukturene både utfylle og nyansere kunnskapen om byggeskikk i jernalderens Nord-Norge. Alle husene har hatt tak båret av stolper, såkalt stavverkshus. Denne typen byggeskikk finner vi i hele Norge. Selv om alle husene mest sannsynlig har hatt ytre vegger av stein og torv, skiller Eidet seg fra andre nordnorske jernalderhus ved å mangle synlige veggvoller. Om dette skyldes at husene ikke hadde fullt så kraftige torvvegger eller at de er forsvunnet som følge av erosjon er usikkert. Likevel viser mengdene av

leirklining at husene kan ha hatt lettere vegger enn man vanligvis finner i nordnorske jernalderhus.

Lagsbeskrivelse, "Eidet", Område A, Felt E-G

Felt AE

Lag 1

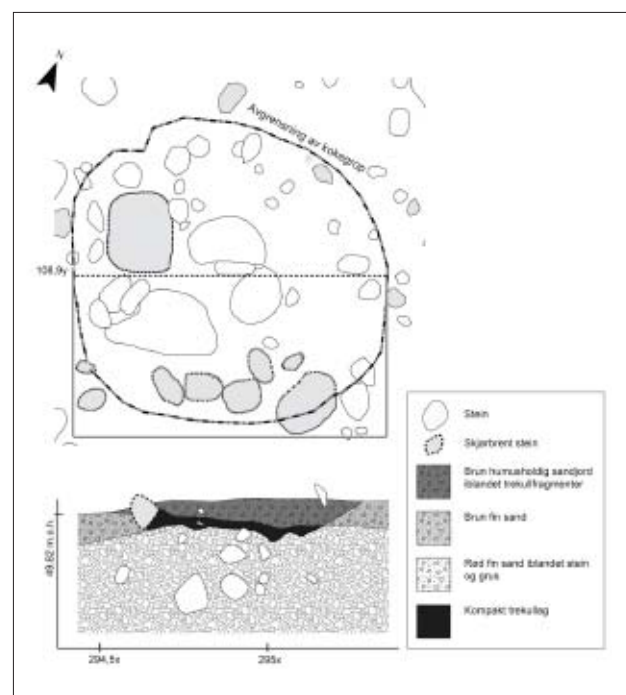
Kompakt, mørkebrun jord, linser av grå til lysegrå silt og rødbrun sand. Inneholder mindre steiner og noe grus. Skjørbrønt stein er spredt i hele feltet, men spesielt mye i området rundt ildstedet. Hele laget har små trekullbiter og enkelte større trekullfragmenter. Lengst vest i området er det mer rød sand med store stein og mindre rester etter kulturlag.

Lag 2

Mørkebrun kompakt jord, linser av grå silt og rød sand. Mye store stein, en del nevestore stein og grus. Det er skjørbrønt stein i hele området. Kullpartikler i hele laget. Øst før tverrsjakt fra 2006 er kulturlaget tykkere og mer homogent enn i feltets vestligste områder.

Lag 3

Mørkebrunt, kompakt lag med linser av rødbrun sand og mindre linser av grå silt. Mye forvitret

Figur 4.21: Kokegrop 2 i plan og profil.

stein av ulik størrelse. Lite stein i feltets 2 østligste kvadratmeter. Jevn spredning av små kullinser og kullpartikler i hele laget.

Lag 4

Brunt, kompakt sandjordlag med noe mer linser av rød sand enn i laget over. En del forvitret stein samt linser av silt i ulike gråtoner. En del skjørbrent stein og kullinser og kullbiter, større kullbiter nær ildstedet og østover nær nordlig profilbenk.

Lag 5

Mørkt, homogent lag bestående av sandjord, enkelte linser av grå silt og rødbrun sand. Kullbiter i hele laget, spesielt mot profilen i nord. Frekvensen av store stein øker vestover i området.

Lag 6

Mørkebrunt lag bestående av sandjord, enkelte linser av grå silt og rødbrun sand. Kulturlaget er homogent fra feltets profil i Ø og de første 2,5 meter mot V til ca. 290x. Kullfragmenter forekommer i hele laget, spesielt mot profilen i nord. Frekvensen av store stein øker vestover i området. Helt mot vest ligger steiner ned i morenegrunnen.

Felt AF

Lag 1

Kompakt, mørkebrun sandjord med linser av sand og silt. Mye stein på nevestor størrelse og en del skjørbrent stein. Laget har mye, små sorte kullinser og kullfragmenter. Noe større kullkonsentrasjon i 296,5x/105y

Lag 2

Mørkebrunt kompakt sandjordlag. Linser av sand og silt samt enkelte feitere jordflekker. Mye skjørbrent stein nær nordprofilen og en del skjørbrent stein langs en linje sør i området. Kullbiter i hele laget, men i nordøst ved en ansamling skjørbrent stein er det større kullkonsentrasjoner.

Lag 3

Kompakt, mørkebrunt lag av sandjord. Få store og mest nevestor stein, en del skjørbrent stein mot profilen i nord. Nærmere sørprofilen er det større flekker av grå silt og rødbrun sand. Det er mye kull i laget nær nordprofilen. I 296x/106y er det

konsentrasjon av skjørbrent stein, kullholdig jord og kullbiter.

Lag 4

Mørkt, kompakt sandjordlag med mye lys sand dratt opp av røtter. Mye skjørbrent stein og en del nevestore stein. Kullinser og – partikler i hele laget, spesielt i nordøst hvor ildstedene 2 og 3 er.

Lag 5

Mørkebrun sandjord med store linser av rødbrun sand, mørk jord, grå silt og mørkere, feit jord. Det mørke sandjordlaget går gradvis over i rødbrun morenesand helt sør i området. Mye nevestor stein i laget.

Lag 6

Brunt, kompakt lag med mye rødbrun morenesand. I områdets sørlige del er det mest morenesand. Det var en del nevestor stein i laget og i de områdene med det mørke kulturlaget var det jevn spredning av kull.

Felt AG

Lag 1

Brun sandjord med linser av rødbrun sand, grå silt og mørkebrun, feit jord. En del større stein i laget og en del skjørbrent stein i områdets vestlige deler. I 302x/105-106y var det en sirkulær ansamling skjørbrent stein, uten nevneverdig mye kull rundt. Spredningen av kullfragmenter i laget var størst i feltets nordvestlige deler og den avtok noe mot sørøst.

Lag 2

Brun sandjord med store flekker av grå silt og rødbrun morenesand. Den gråe silten forekommer fra en linje på 103y mot S. En del større stein i laget og skjørbrent og forvitrede stein forekommer over det hele, men spesielt i nordøst innfor en konsentrasjon av store, skjørbrente stein på 40-60 cm lengde. I dette området er det også kullkonsentrasjoner. Større kullkonsentrasjoner og linser med feit, kullblandet jord ligger helt nær lengdeprofilen i nord. Det er forøvrig små kullfragmenter i hele laget.

Lag 3, tatt vekk med spade og krafse
Mørkt, kompakt lag av sandjord i den nordlige halvdelen av feltet. Linser av forvitret stein, silt, sand og grus i lys, rødbrun og grå nyanser. Mot sør går kulturlaget gradvis over i sand og siltblanda sand. Skjørbrunt stein er spredt over hele området, men spesielt mye helt i nordøst hvor det stadig dukker opp mer skjørbrunt stein i fra 5-40 cm i diameter.

Lagsbeskrivelse "Eidet", Hus B3

Lag 1 – utfor veggvoll i vest
Løst, spettet rødbrunt sandlag med linser av gråbrun silt. Inneholder mindre steiner (3-5 cm) og små kullbiter.

Lag 2 – over veggvoll i øst
Løst, mørkebrunt lag iblandet lysere sandkorn og små kullbiter. Noe skjørbrunt stein (0, 5 l.)

Lag 3 – veggvoll i vest
Kompakt og sandholdig brun torv med kullbiter i, linser av rød og lys silt, mye stein av ulik størrelse (0,5-10 cm). Noe skjørbrunt stein (0, 5 l.)

Lag 4 – veggvoll i øst
Kompakt og sandholdig mørkebrun torv med kullpartikler i, linser med lysere sand og silt og noen større steiner (5-10 cm).

Lag 5 – sjakt 2 mot nord
Fast mørkebrunt lag med feit humus og silt, noe kullpartikler og stein (3-6 cm).

Lag 6 – vegg i øst
Hard, mørkbrun sandholdig torv med organiske rester, linser av lysere sand, silt og noe leire, mye stein av moderat størrelse (3-6 cm).

Lag 7 – rester av gulv innfor steinvegg
Svært hardt, mørkebrunt lag med ei blanding av grov og fin sand og noe mindre silt, lite stein og kullpartikler over det hele.

Lag 8 – gulv ovenfor profil
Kompakt, brunt lag bestående av silt og fin sand,

kullpartikler spredt i hele laget og enkelte mellomstore steiner (4-5 cm).

Lag 9 – restene av gulvlaget på fremsiden av profilen
Kompakt, mørkebrunt lag bestående av sand og humus med linser av rød, gul og grå silt, noe kullpartikler og mye stein i laget (1-10 cm).

Lag X – bunnlag i hele huset
Relativt fast, fint sandlag, linser av lysbrun og rød sand, karakteristisk over det hele med mye forvitrede og varmepåvirkede steiner.

Kapittel 5: Jernalderstrukturene på Flaten

Morten Olsen

Illustrasjoner: Johan Eilertsen Arntzen

Gravestrategi og metode

Innledning

På Flaten ble det avdekket 2 hus, fra overgangen jernalder – middelalder som fikk ID tuft 1 og tuft 2, 2 rydningsrøyser som fikk ID røys 1 og røys 2 og en liten steinsamling som fikk ID struktur 4. Struktur 4 ble avskrevet etter snitting, mens tuft 1, røys 1 og 2 ble gravd. Tuft 2 med sin plassering i ytterkant av planområdet og der store deler lå utenfor utgravingsfeltet, ble spart siden den ved merking kan skjermes fra inngrep. På lokaliteten ble det også gravd og dokumentert seinmesolitiske bosetningsspor i form av artefaktmateriale av kvartsitt, flint og kvarts/bergkrystall. Disse er presentert i kapittel 6.

De forskjellige strukturer

I 2006 var det usikkert om tuft 1 var del av et gravfelt eller hus, så i 2007 ble 50 m² V for tuften avdekket for å finne konstruksjonselementer som kunne avklare statusen og avgrense anlegget. Dette ble oppnådd ved funn av V endevegg. Strukturene ble først identifisert etter flateavdekking, og massen ned til identifiserte strukturer eller funnbærende lag ble fjernet uten sålding. Graving av strukturer ble deretter tilpasset den enkelte struktur.

Morfologisk minnet røys 1 og 2 om steinsetninger, som er et begrep hentet fra Sverige (stensättning) om gravanlegg bygd opp av jord og stein med en lavt velvet profil (Gansum 2004: 12). De ble derfor gravd som om de var gravrøyser. Gravrøyser be-

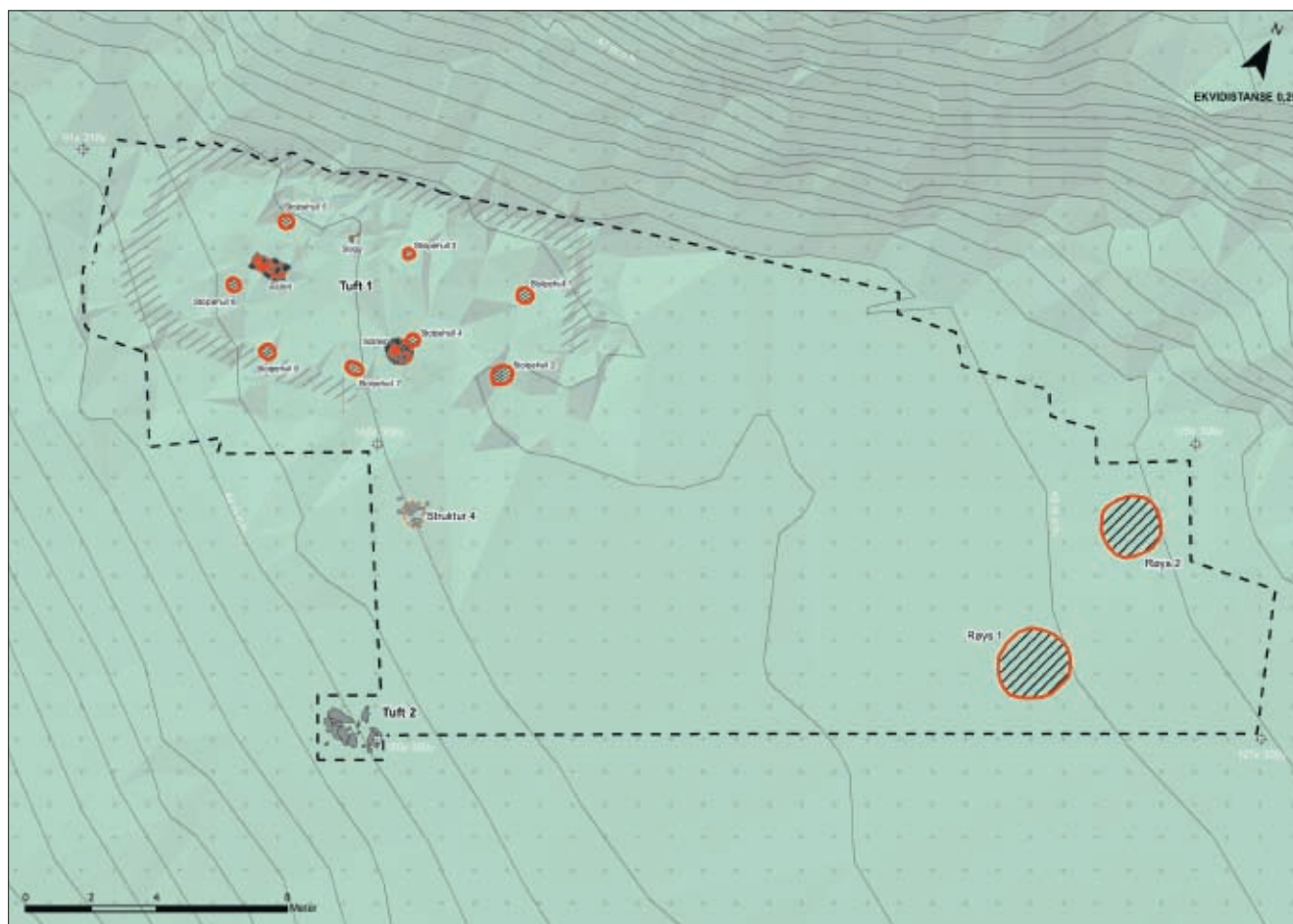

Fig. 5.1: Oversiktskart for Flaten med strukturer og anleggspor inntegnet.

står av hoveddelene mantel og kjernerøys, som henholdsvis tilsvarer den ytre fyllmassen og den indre steinpakningen som ofte finnes i senter av gravrøysen (Gansum 2004: 150-155). Siden den mulige mantelen til røys 1 var borte ble undersøkelsene konsentrert om det som kunne vært en kjernerøys og undergrunnen rundt. Uten funn av gravgjemme, beinmateriale, kullag eller redskaper fra jernalderen ble strukturene tolket som rydningsrøysen. I eldre jernalder var de lave og mellom 2 og 4 meter i diameter. Noe som passer til beskrivelsen av røys 1 og 2. Disse kan dermed gi informasjon om gårdens økonomi og plasseringen av åkrene i eldre jernalder. Disse rydningsrøysene hadde to hovedfunksjoner:

1. Fjerne stein fra åkermarken.
2. Generere solenergi/varme til åkeren.

Makrofossilprøver ble tatt ut fra undersiden av steinlagene og de kan gi videre informasjon om det forhistoriske jordbruket på lokaliteten. For tuft 1 ble makrofossilprøver og daterbart materiale tatt inn fra de identifiserte anleggsspor stolpehullene 1-8 og fra ildstedene. Både tuft 1 og røys 1-2 ble, som del av kartleggingen av den mesolittiske funndistribusjonen, gravd i kvadranter innenfor fastsatt rutemetersystem i 5 cm lag for å kartfeste funnene.

Overflatestrukturer – Gravrøysen

Gravrøys 1

I 2004 ble det registrert ei gravrøys S for flateavdekket område på Flaten, Askeladden ID 90745. Denne har følgende beskrivelse i Askeladden:

”Gravrøys, rund. Røysa har en tydelig avgrensning og er bra markert. Diameteren er 4,1 m, og høyden er 0,6 m. Rett Ø for røysa er et krater som det vokser bregner i. Det vokser ei bjørk i S-sida og ei i NNØ-sida av røysa.”

I 2006 resulterte overflatebefaringer S for Flaten i at ytterligere to gravrøysen ble lokalisert:

Gravrøys 2

Kulturminnetype: Gravrøys. Mål: 2,7 m i diameter, og 0,5 m høy. Beskrivelse: Sirkulær. Tydelig

markert i sørlig halvdel og med et Ø-V orientert søkk i senter. Forstyrret av sti i N/NNØ. I senter av røysa vokser en liten gran. Lokalisering: 3 m S/SØ for ID 90745.

Gravrøys 3

Kulturminnetype: Gravrøys. Mål: 5 m Ø-V, 6,5 m N-S, og 0,7 m høy. Beskrivelse: Sirkulær/oval. Dårlig markert i N, tydelig markert i Ø og V og med en usikker fotgrøft i N/NV. Toppen er flat med søkk i N for røysa vokser ei stor gran. Lokalisering: Røysa ligger på berg med en skråningsskant i S, ca. 13 m S/SØ for ID 90745.

SØ på Flaten ligger således et gravfelt med 3 røysen, som antagelig er fra 250-580 AD, som tidsmessig sammenfaller med bosetningen på Eidet. Det er ikke tatt ut daterbart materiale, men morfologien er typisk for eldre jernalderens gravrøysen. Siden gravfeltet ligger utenfor regulert område blir de ikke berørt av anleggsarbeid for RV-17.

Overflatestrukturer – andre røysen

Beskrivelse av røys 1

Mål: Røysen hadde et tverrmål på 2,25 m mot N-S og 2 m mot Ø-V, og var inntil 20 cm høy. Form: Sirkulær. Steinpakningen var omrotet av gravemaskin i SØ, uklart markert i S halvdel, mens den N halvdel hadde en synlig ytterkant av stein. Røysen hadde en symmetrisk velvet profil fra senter ned mot ytterkantene. Fyllmasse: Selve steinpakningen bestod av rullesten i ulik størrelse med 5-10 skjorbrente steiner i mellom og med en større stein i V ytterkant. Et grått sandlag, som skilte seg ut fra den rødlig undergrunnen i rullesteinlaget, omkranset strukturen. Det grå laget ble også lokalisert under steinlaget i tverrprofilen til røysen.

Utgravingen av røysen

Røysen ble etter avdekking håndrenset ned til steinlaget. Illustrasjoner av steinpakningen kunne senere produseres på bakgrunn av både digital rammefotografering og håndtegning i 1:20. Denne ble snittet i 2006 for å vurdere statusen til liknende røysen på Eidet og Flaten, og for å kunne legge opp en gravestrategi for disse i 2007. Snit-

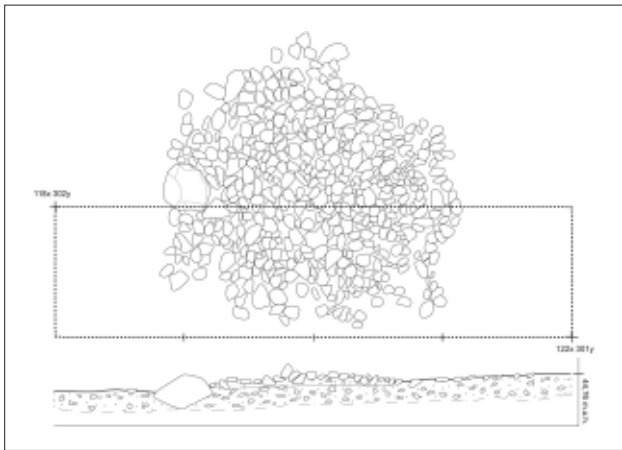

Fig. 5.2: Røys 1 i plan og profil. Sett mot nord.

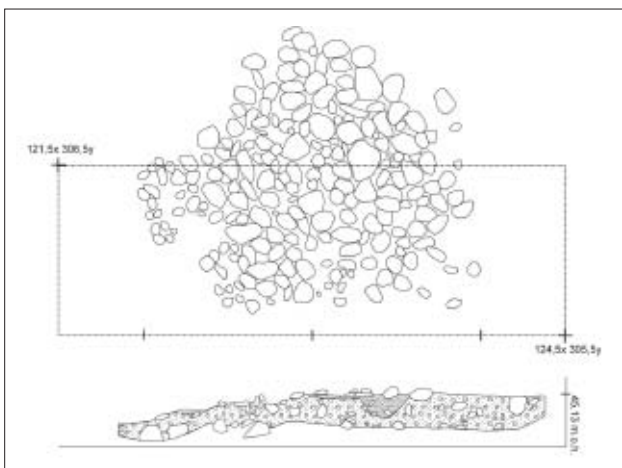

Fig. 5.3: Røys 2 i plan og profil. Sett mot nord.

ting er en vanlig prosedyre ved graving av mindre røysen, i motsetning til graving av større røysen der kakestykkegraving er benyttet. Røysen og omliggende undergrunn ble derfor boksgravd for å dokumentere profilen og evt. fyllskifter. En 1 x 4 m sjakt ble satt fra 118X/301Y og 4 m Ø mot 122X/301Y i 1 m bredde i N for å få frem en profil av røysen langs 302Y-linjen. Ved sjaktingen ble først steinlaget fjernet for så å grave mekaniske lag på 5 cm, som ble nivellert inn og dokumentert med digital rammefotografering. For å søke etter konstruksjonselementer under steinpakningen, som større steiner, heller, indre steinsirkler eller gravgjemmer, ble steinlaget fjernet til det grå sandlaget under var avdekket i plan. Metodisk ble stein fjernet lagvis og gravd og såldet i henhold til kvadranter. Mindre stein ble fjernet først for å se om større stein var planmessig nedlagt i form av kantkjede eller steinsatt gravgjemme. Denne prosedyren ble deretter gjentatt på nordlig halvdel, hvor et mekanisk lag ble gravd under steinlaget.

En 1 x 2 m sjakt ble satt fra 119X/302Y og 2 m Ø mot 121X/302Y i 1 m bredde i N retning til 303Y-linjen.

Funn ble innmålt i henhold til hver hele meter (2006) eller kvadrant (2007). Alle funn var fra den mesolittiske bruksperioden av Flaten, og blir presentert i kapittel 6. Det ble ikke gjort funn av artefakter fra jernalderen, gravgjemmer, brannlag eller osteologisk materiale i sjakten. I 2006 ble det derfor tatt ut fosfatkarteringer fra bunn av lag 3 for evt. å lokalisere oppløst beinmateriale. Det ble gravd 5 lag under steinpakningen siden gravgjemmet kan befinne seg et stykke under kjernerøyen/steinsettingen (gravestrategi og metode i henhold til Gansum 2004: 118-120, 134-135, 152). En makrofossilprøve ble tatt ut fra undersiden av steinlaget, fra 120X/302Y S-kvadrant (makrofossilprøve 1).

Beskrivelse av røys 2

Mål: Røysen hadde et tverrmål på 1,6 m, og var inntil 10 cm høy. Form: Sirkulær, med høyeste punkt i senter og med symmetrisk velvet profil fra senter ned mot ytterkanten i V og mer flat profil mot Ø. Fyllmasse: Denne var oppbygd av rullestein i ulik størrelse. Ingen markerte kullag, kulturlag eller jordbrukslag ble dokumentert under steinpakningen, men et noe gråere sjikt i sandlaget ble observert. Dette var antagelig naturlig undergrunnsvariasjon.

Utgravingen av røysen

Røysen lå i ytterkant av området som ble flateavdekket i 2006, slik at N halvdel fremdeles var torvdekket i 2007. En 25 cm bred profilbenk ble spart over senter av strukturen fra Ø mot V. Denne var inntil 5 cm tykk og bestod av ren torv. Siden den ikke ga noe informasjon ble den fjernet for å få frem steinpakningen i plan før snitting. Deretter ble røysen snittet ved bruk av samme metode som for røys 1. Funn ble innmålt i henhold til gravd kvadrant. Disse var fra den mesolittiske bruksperioden av Flaten. Røys 2 ble boksgravd ved bruk av den sørlige sjakten for å få frem profilen og evt. fyllskifter.

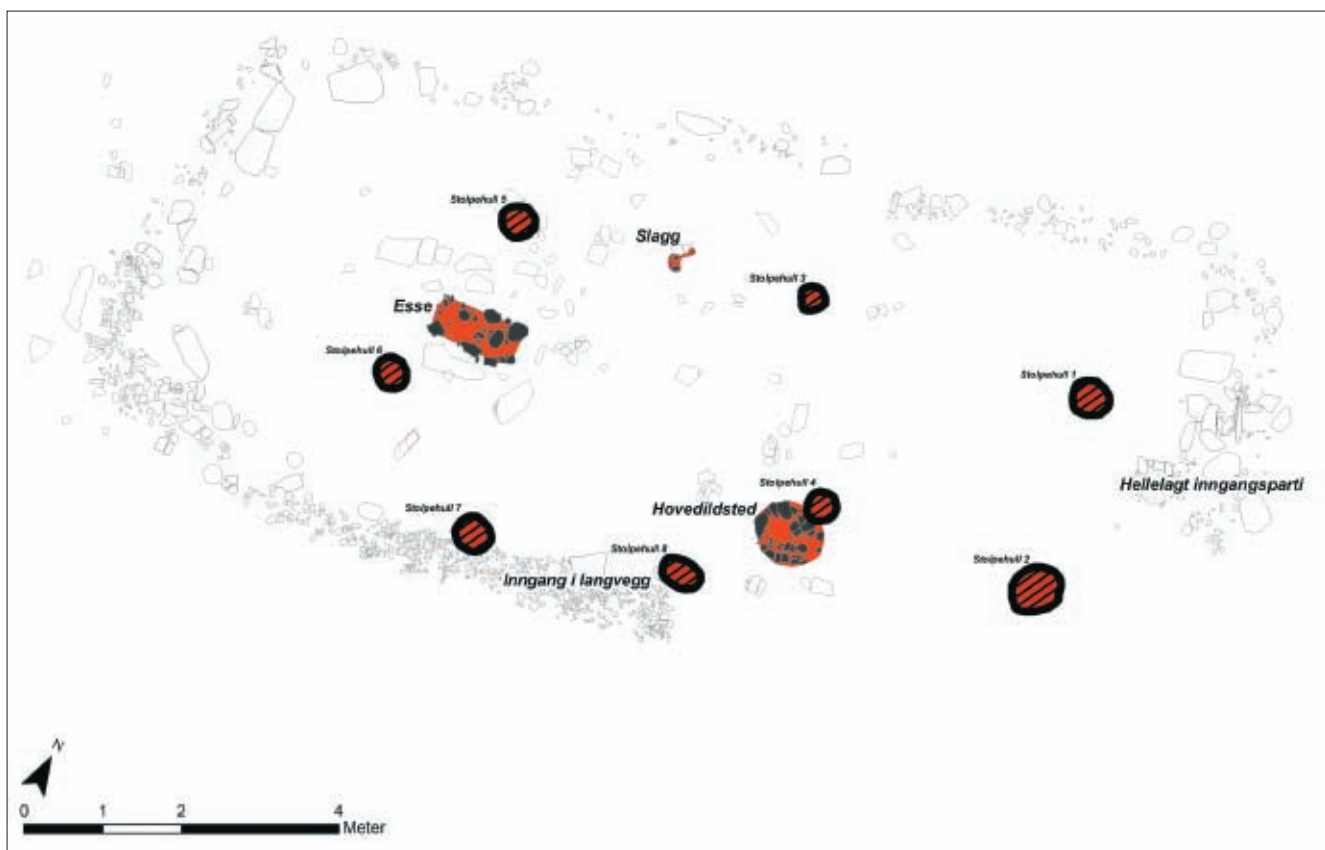

Fig. 5.4: Plantegning av tuft 1, med anleggspor inntegnet.

Snittet ble satt Ø-V gjennom senter av røysa på 306,4Y-linjen. Først ble S halvdel av steinlaget fjernet, ved en sjakt mellom 122-124,5X/305,5-306,4Y, før sjakten ble gravd i 2 mekaniske lag på henholdsvis 5 og 15-20 cm. Disse ble så nivellert inn og dokumentert med digital rammefotografering. Røysen ble så gravd ned 5 cm mellom 122-124X/306,4-307Y. Den nordlige utvidelsen av sjakten omfattet således kun steinlaget og de øverste 5 cm under. En makrofossilprøve ble tatt ut fra undersiden av steinlaget, fra 122X/306Y N-kvadrant og 123X/306Y V-kvadrant (makrofossilprøve 2).

Tuft 1

Beskrivelse

Huset hadde et ytre mål på 6,5 x 14 m, og en gulvflate på ca. 75 m². Flere ¹⁴C dateringer ga en brukperiode rundt 1000-1200 e. Kr., herunder fra møddingen Ø for huset (990-1160 AD), essen (1141-1164 AD), undersiden av smieslagget (1051-1213 AD) og Stolpehull 4 (1043-1185 AD), mens ¹⁴C-prøven fra undersiden av hellelaget i

hovedildstedet ga verdien 778-890 AD. Gjenstandsmaterialet i huset, som kleberkar, kljåstein i kleber og skiferbryner, er også typisk for vikingtid/middelalder. Langhusene ble nå splittet opp i egne bygninger for fjøs og boliger, og befolkningsveksten gjorde at mer marginale jordbruksområder ble tatt i bruk. Huset gir her et glimt inn i hverdagslivet til en liten gårdsbosetning i denne brytningstiden, og gir ny informasjon om byggeskikk og landnåmsgårdenes økonomi og sosiale status.

Veggene

Tuft 1 ble først identifisert etter flateavdekking siden det ikke var synlige veggvoller på markoverflaten, som er det vanlige for jernalderhus i upløyd mark. En mulig forklaring for manglende veggvoller er den glatte rullesteinsgrunnen i kombinasjon med husets værutsatte plassering på enden av en brink. Når torven har tørket har vind og erosjon gjennom tiden fjernet torvveggene – noe som i følge Sven Erik Grydeland er vanlig med veggene til blant annet samiske torvgammer.

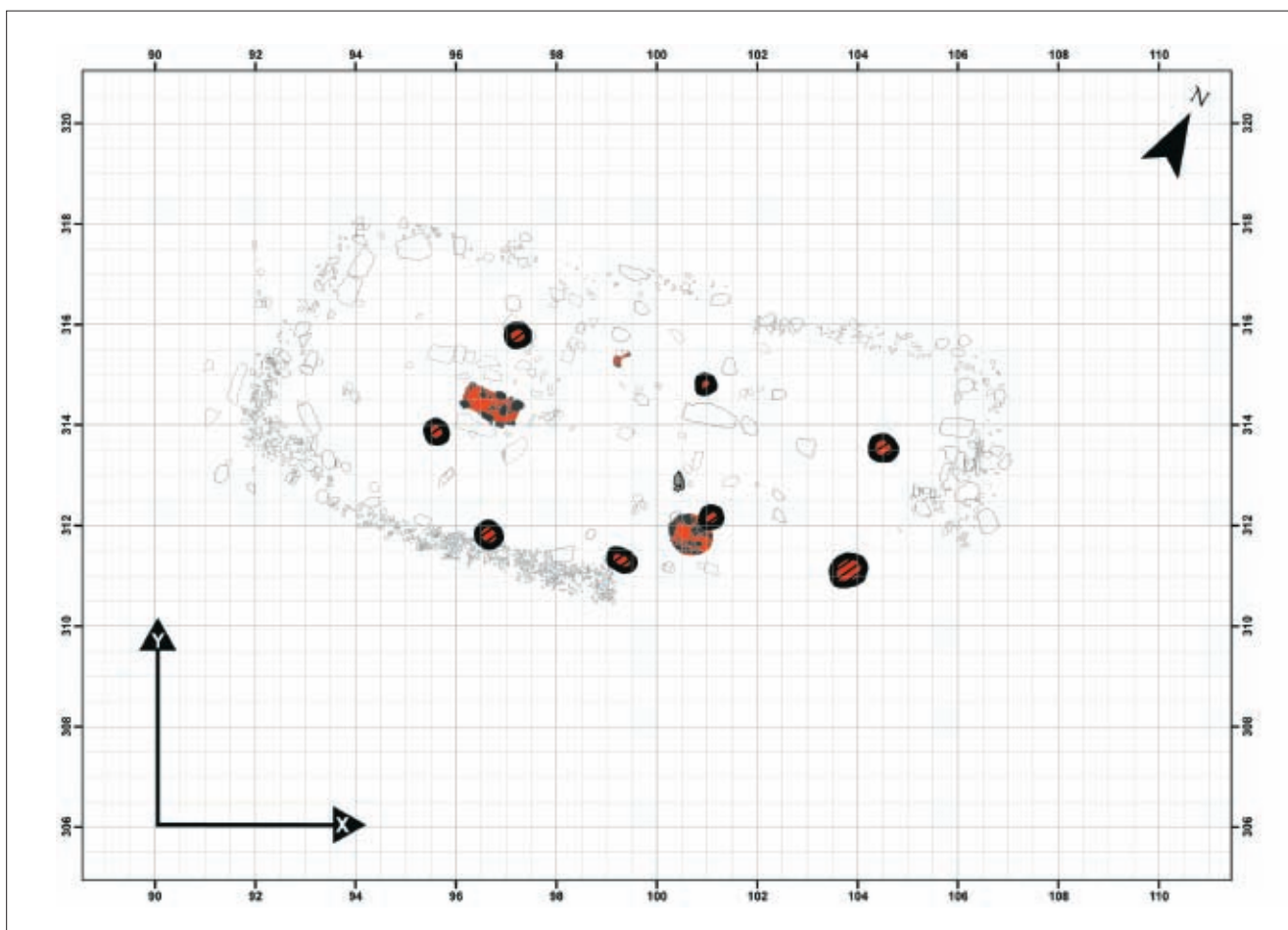

Fig. 5.5: Plantegning av tuft 1 med innmålt grid.

Vestlig kortvegg: Veggen var markert med to parallelt organiserte rekker av steinheller. Tre heller med rette kanter mot innsiden av huset, er lagt på linje mellom 93X/315Y og 94,75X/317Y. Hellelaget i veggens ytterkant bestod av 10 heller lagt på linje mellom 92,5X/315Y og 94,15X/318,15Y. Veggen har vært 0,75 m bred, og hellelaget har hevet torvveggene 5 cm over rullesteinslaget. Sannsynligvis har dette blitt gjort for å holde torven tørr mot vannsig, siden den vestlige endeveggen lå i Ø-V hellende terreng. Mellom de to hellelagene var det et hardpakket humusholdig sandlag, som var mer kompakt enn gulvlaget inne i huset. I midten av torvvegger har man antagelig benyttet hardpakket jord mellom et indre og ytre torvlag. Det ser derfor ut som hellene kun har vært brukt under selve torven. I SV hjørnet av huset lå en 62 x 25 cm stor helle mellom 92,95X/314,45Y og 93,2X/313,8Y, og i det NV hjørnet lå en 55 x 48 cm stor helle. Disse to skråstilte heller dannet her en overgang til langveg-

gene, og viser at huset har hatt buede innvendige hjørner.

Sørlig langvegg: Denne veggen var best markert mellom 92X/314Y og 96,5X/311,5Y, hvor terrenget skråner nedover mot V. Flere flate heller, som på 93,1X/313,2Y, 92,75X/312,95Y, 93,5X/312,5Y og 94,35X/312,5Y kan her ha dannet underlag for en torvvegg. På 98X/311,45Y lå også en større helle. Denne var lokalisert mellom to stolpehull tolket som inngangsstolper, og har sannsynligvis vært del av inngangen i form av stolpeunderlag, inngangs- eller dørhelle. I partiet mellom 92X/314Y og 96,5X/311,5Y var det mye skjorbrent stein, som dannet en forhøyning. Det finnes eksempel på at skjorbrent stein har blitt kastet inntil veggen i smier og rast utover veggvullen når den falt sammen, men når steinen er konsentrert om veggvullen og ikke innsiden av huset tilsier det at den skjorbrente steinen har blitt brukt som torvunderlag og veggfundament. Mellom stolpehull 7 og inngangspartiet i østlig en-

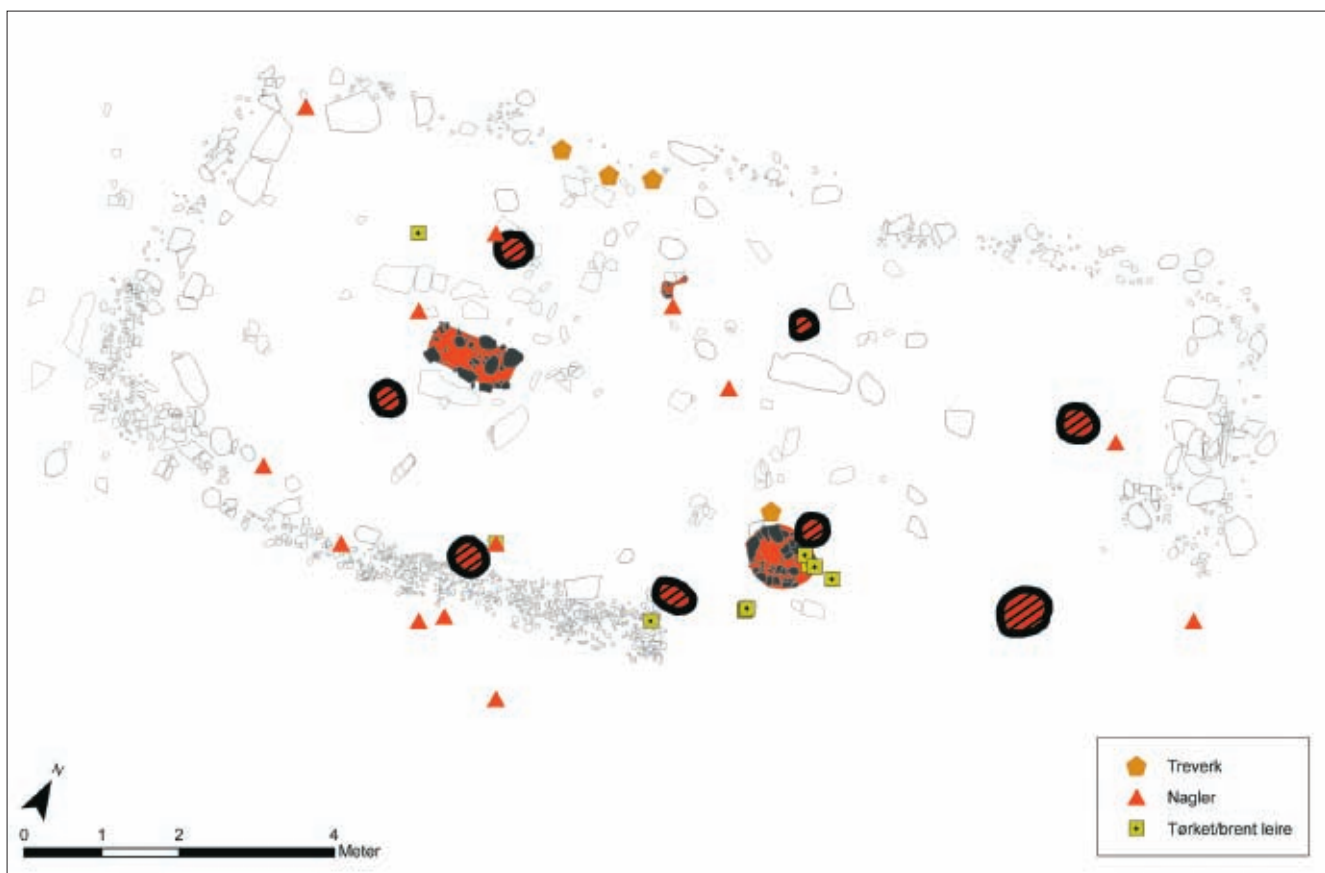

Fig. 5.6: Plantegning av tuft 1 med nagler, brent/tørket leire og treverk innmålt.

devegg manglet det veggvoller. En årsak kan være at området mellom 100-105X først ble gravd som en mesolittisk lokalitet, og en lav veggvoll bygd opp av rullestein kan ha blitt fjernet ved grovrensing. Det ble imidlertid ikke lokalisert flate heller her, dessuten ble bunnen av gulvlaget spart slik at det ikke ble fjernet mye stein. Så antagelig har torvveggen her hvilt direkte på rullesteinsgrunnen, som i de flate partiene vil ha gitt god drenering.

Østlig kortvegg: Huset var i øst avgrenset av det hellelagte inngangspartiet i kortveggen. To steinheller på 106,65X/312,1Y og 106,85X/314,7Y kan ha vært brukt som underlag til en torvvegg. En samling skjørbrant stein sør for inngangspartiet synes også å ha vært en del av veggvollen. Det ble også renset ned til rullesteinsgrunnen i kvadratene 108-9X/308-313Y for å søke etter en mulig fortsettelse av veggvollen her, men søket var negativt.

Nordlig langvegg: Tuft 1 strakk seg parallelt med bergryggen i nord, som synes å ha vært en del av

huskonstruksjonen. Ei rett linje av 6 steiner mellom 99,2X/317,2Y og 102,4X/316,1Y har sannsynligvis gitt underlag for en indre torvvegg. Det ble ikke funnet stolpehull, syllstokker ol., som viser at det har vært indre panelvegger i huset. Det ble imidlertid funnet tre små biter med treverk, på henholdsvis 99,02X/316,7Y, 98,46X/316,8Y og 97,85X/317,1Y, som ligger på linje hvor en indre panelvegg burde ligge (Ts. 11947 72-74). Siden torvlaget inntil bergryggen var bevart fremfor 2007 sesongen, ble to profilbenker satt her for eventuelt å identifisere rester av en torvvegg i torvlaget, men de ble fjernet siden slike torvveglevninger ikke var synlig i profilen.

Innvendige skillevegger: Det ble ikke avdekket konstruksjonselementer tolket som skillevegger. Ut fra funnspretningsanalyser synes huset å være todelt med ei smie i vest og stove mot øst for ei linje av 4 heller mellom 98X/311,45Y og 100,4X/315,75Y. Det er derimot usikkert om disse har vært brukt som stolpeunderlag. Særlig siden tre steiner på rekke, tolket som underlag til en veggbenk, lå på begge sider av hellerekken (se

Fig. 5.7: Hellelagt inngangsparti i østlig kortvegg. Bilde mot vest.

Foto: Morten Olsen

5.5.6). Det er derfor mulig at det ikke har vært skillevegger i huset, som synes å være vanlig i denne tidsperioden (Myhre 1980: 366).

Inngangene

Det ble identifisert to innganger i henholdsvis østlig kortvegg og sørlig langvegg. I kortveggen var det et hellelagt inngangsparti med syllsteiner på sidene. Disse har fungert som underlag for stolper

eller et rammeverk rundt døråpningen. Inngangen i langveggen var markert med to stolper med ei flat helle i mellom, som enten har vært underlag for en inngangsstolpe eller fungert som dør- eller inngangshelle.

Inngangen i østlig endevegg. Huset ble avgrenset i Ø av et hellelagt inngangsparti i Ø kortvegg. Denne bestod av et 80 cm langt og 60 cm bredt hellelag med 6-7 knekte heller, lagt delvis i to lag med en kantstilt helle på tvers av husets lengderetning i ytterkant (som en dørstokk) og med to store syllsteiner med flat topp på hver side av hellepartiet. Avstanden mellom syllsteinene var 80 cm, som er en vanlig bredde på innganger i jernalder- og middelalderhus. Syllsteinene var skråstilt i forhold til lengderetningen på huset - noe som kan skyldes at den nordlige syllstein var ute av plassering eller at inngangspartiet var skråstilt. Noe det finnes en parallell til på et hus på Tussøy. Inngangen i S langvegg var markert med stolpehull 7 og 8 som lå med 2,25 m mellomrom, på henholdsvis 99,35X/311,25Y og 96,55X/312,05Y.

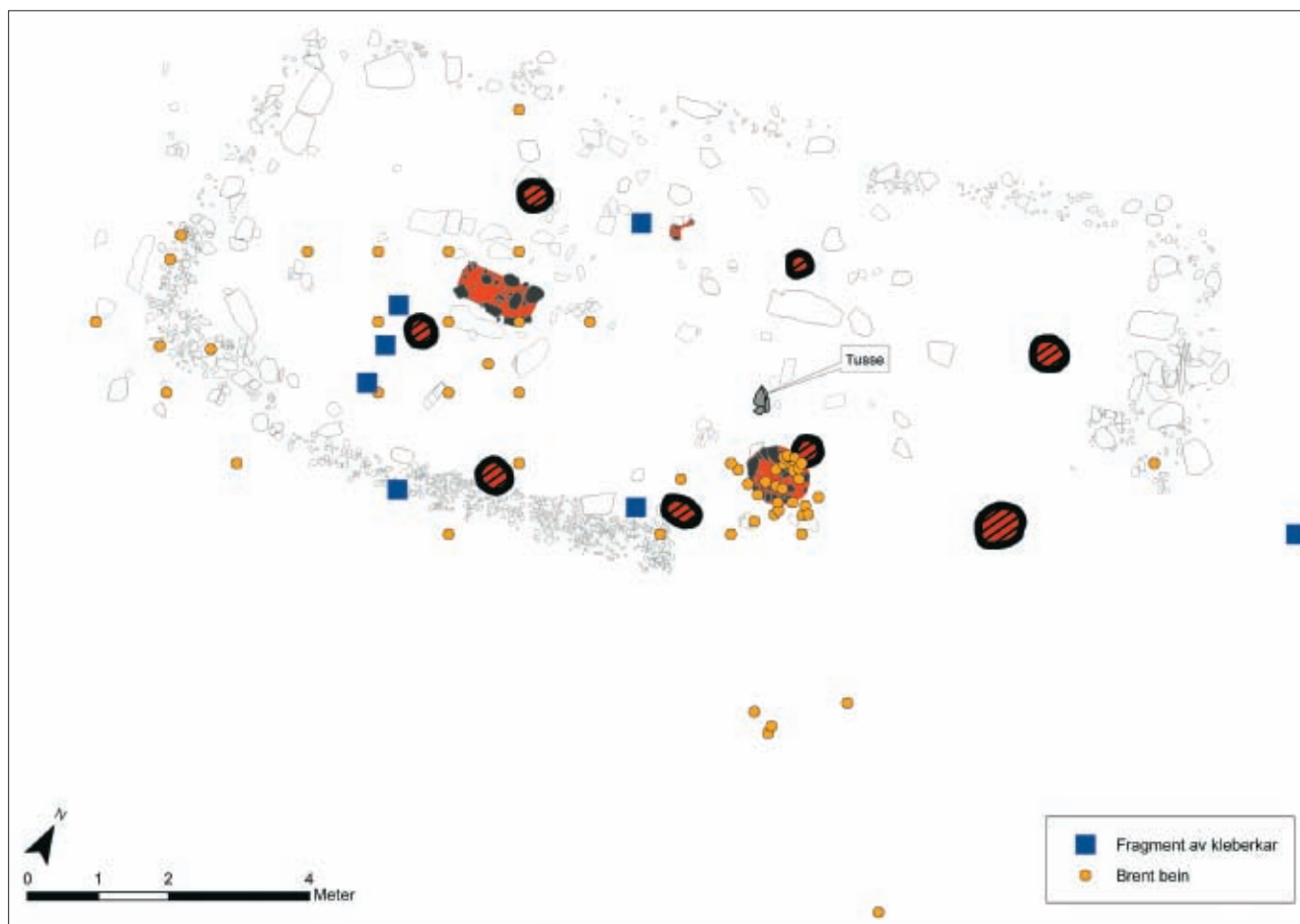

Fig. 5.8: Plantegning av tuft 1 med brente bein og kleberkarfragment innmålt.

Mellom stolpehullene, på 98X/311,45Y, lå ei 48 x 28 cm helle 80 cm S for stolpehull 7 og 100 cm N for 8. Denne kan ha vært underlag for en stolpe i inngangspartiet, underlag for møtende dører eller ei inngangshelle. Ut fra avstanden mellom stolpehullene og at den vanlige bredden på innganger til jernalderhus var 1 m er stolpeunderlag den mest sannsynlige tolkningen, og at det har vært to sidestilte innganger her. Dette er en tolkning som passer med rominndelingen av huset i en smiedel V for hellen og ei stove mot Ø. Denne tolkningen har også paralleller i det arkeologiske materialet, som tuft 3 på Ullandhaug, som hadde to sidestilte dører (Myhre 1980: 182). Stolpehullene og hellen er tolket som et inngangsparti og ikke veggstolper, siden et kulturlag med trekull og brente bein i (se figur 5.8) gikk fra innsiden av huset til utenfor veggen. Dette området synes således å ha vært utkastområdet for matavfall kastet ut via en inngang i S langvegg, siden brente bein ikke ble lokalisert utenfor inngangspartiet i Ø endevegg.

Ildstedene

Ut fra funnspredningsanalyser og plasseringen av inngangene kan det altså se ut som tuften har vært todelt, med ei stove i øst og ei smie i vest. Et argument for denne tolkningen er de to ildstedene i huset, der et sirkulært og hellelagt ildsted lå i stova og et rektangulært ildsted med kjennetegnene til ei esse lå i smia. Begge ildstedene har vært benyttet til matlaging siden store mengder brente bein ble funnet ved både østlig (Ts. 11947.86-128) og vestlig ildsted (Ts. 11933.21-26 og 32-48, 11947.75-85), samt i et utkastområde mot S (Ts. 11933.27-31). Kleberkarfragmenter ble i hovedsak lokalisert rundt essen (Ts. 11947.129-135), mens ei tusse - vikingtidens bakstehelle (Ts. 11947.27) og et mulig øre til en bronsekjele (Ts. 11933.11) ble lokalisert ved østlig ildsted. Det kan her tenkes at ildstedene har hatt ulike bruk til matlaging. Plassert kun 2 m SSØ for oppstadvengen inntil nordlig langvegg, har steinsettingen rundt ildstedet med tussa over hindret gnistregn som kunne skade vevearbeidet. Ildstedet her kan derfor ha blitt brukt til baking, tørking av korn og kanskje t.o.m. ølbrygging siden et mulig øre til en bronsekjele ble funnet her.

Fig. 5.9: Østlig ildsted, sett mot N. Foto: Morten Olsen

Fig. 5.10: Ts. 11947.27, tusse - vikingtidens bakstehelle. Foto: Sven Erik Grydeland

Østlig ildsted/hovedildstedet i stova: Det sirkulære ildstedet i østlig del av huset hadde en ytre diameter på 85 cm og en indre diameter på 45-50 cm. Ildstedet var oppmurt med kantstilt stein i V del med en kompakt hellelagt bunn i Ø halvdel, hvor brensel har blitt lagt inn. I ildstedet var det et 12 cm tykt kullholdig humuslag med sand og brente bein i. På overflaten var brente bein konsentrert om det kompakte hellelaget i Ø - noe som også tyder på at brensel og kjøtt ble lagt inn der. NNV for ildstedet lå det ei oppsprukket tusse på 100,5X/312,8Y. Denne var sirkulær, sotet på den

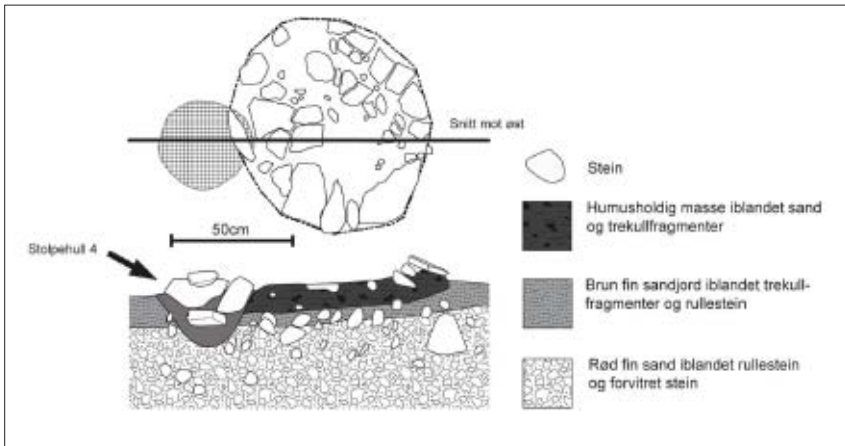

Fig. 5.11: Plan og profiltegninger av hovedildstedet.

Fig. 5.12: Essen, sett mot S.
Foto: Morten Olsen

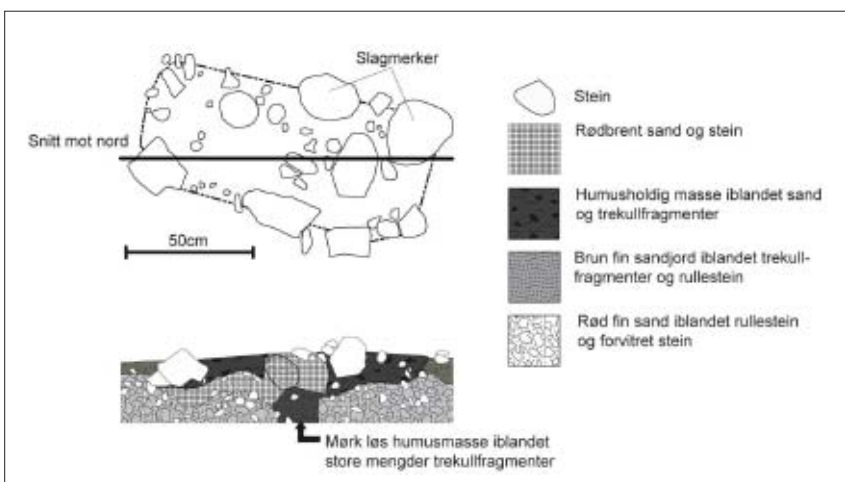

Fig. 5.13: Plan og profiltegning av essen.

ene siden og hadde samme diameter og passform som det sirkulære ildstedet, og en kan forestille seg at den har vært brukt som dekke ved baking og tørking av korn, se figur 5.10.

Slike heller er det funnet flere av over ildsteder i jernalderhus (Myhre 1980: 206), det er derfor en rimelig tolkning å knytte den sirkulære steinhella til ildstedet. Ildstedet har også blitt brukt som lyskilde i stova, hvor oppstadveven har stått inntil langveggen i N. Slike hellebygde ildsteder ble i løpet av yngre jernalder enerådende i bygninger. Dette kan ses i sammenheng med jerngryter og klebersteinskar som nå kunne settes direkte på ildstedet (Myhre 1980: 209).

Vestlig ildsted/essen. I senter av hellelaget orientert Ø-V langs midtak- sen vest i huset lå et rektangulært ildsted på 110 x 55 cm tolket som en esse. Omkring ildstedet lå et hellelag bestående av 2 store heller i S (mellom 96X/314Y og 96,45X/313,2Y) og 7 heller i N (mellom 95,5X/313,5Y og 97,6X/315Y). Omkring ildstedet var det også svært sandholdig undergrunn. Ildstedet synes derfor å ha vært bygd for å tåle høy varmeutvikling og hellene omkring har hindret brann som følge av gnistregn. Varmepåvirket kantstein til ildstedet - som var sprukket på innsiden, skjørbrent stein og rødbrent undergrunn rundt strukturen viser også at det har vært høy varmeutvikling. To større steiner i det NØ hjørnet av ildstedet hadde slagmerker og fungerte som underlag for metallarbeid som tilfeldige amboltsteiner, uten at de hadde en form som tilsa spesi- fikk bruk for dette formål. Ildstedet synes å ha vært todelt. 3 kantsteiner

i N halvdel, en kantstilt stein i senter av S halvdel og to mindre heller i det SØ hjørne av ildstedet har dannet selve essen. Essen har dermed vært 60 x 55 cm. Dette ses i profilen av ildstedet hvor det kullholdige og humusholdige brannlaget var dypere i den østlige enn den vestlige halvdel, med henholdsvis 12-14 cm og 6-7 cm dybde. I senter av ildstedet dannet en større skjørbrent stein omgitt av et rødbrent sandlag en avgrensning av essen mot V. Vestlig del av ildstedet var avgrenset i V ved en samling heller, som gav ildstedet en rektangulær form. Mens østlig del av ildstedet kan ha blitt brukt som esse, har antagelig den vestlige delen på 50 x 55 cm blitt brukt til matlaging siden hoveddelen av brente bein ble lokalisert i denne delen og under en større helle i SV. Et lag med brun fin sandjord med store mengder trekull i ble lokalisert under det rødbrente sandlaget i senter av ildstedet. På grunn av tidsmangel ble ildstedet kun snittet og ikke formgravd. Derfor er det uvisst hvilken funksjon laget har hatt.

Stolpehull og stolpefundament

I huset ble det lokalisert 6 takbærende stolper organisert i 2 rekker og i 3 stolpepar. Huset har dermed vært treskipet. De 6 takbærende stolpene har ut fra form på nedgravningen og plasseringen av skoningssteiner hatt en firskåret (stolpehullene 1, 2, 5 og 6) eller rund nedgraving (stolpehullene 3-4) med et tverrmål på 30-35 cm, mens inngangsstolpene (stolpehull 7 og 8) har vært mindre med et tverrmål på 22-25 cm. Stolpehullene 3-6 er alle grunne med mørk kullholdig masse. Det kan ha vært flere stolpehull av denne typen i stolperekkene, men med en annen fyllmasse uten trekull ville ikke disse vært synlig i den grove sand- og steinundergrunnen på Flaten. En steinpakning på 99,7X/312,4Y kan ut fra plasseringen, i linje med stolpene i sørlig stolperekke og parallelt med stolpehull 3, ha vært skoningssteiner tilhørende en takbærende stolpe. Denne ble sammen med stolpehull 7 snittet av en sjakt satt gjennom tuften, uten at et stolpehull ble identifisert i profil. Den kan imidlertid, som for flere av de identifiserte stolpehullene, ha vært svært grunn med skoningsstein i bunnen. Den var imidlertid usikker og ble ikke tatt inn på plantegningen. En rekke med 4 heller mellom 98X/311,45Y og

100,4X/315,75Y var også for usikre til å regnes som stolpeunderlag.

Over stolpehull 2 og 5 var det lagt steinheller, mens hellene under stolpe 4 kan ha vært lagt som stolpefundament for en ny stolpe etter den gamle stolpen brant ned, hvilket viser at det har vært flere utskiftninger av stolper i huset - noe som igjen er en indikator for langvarig bruk av bygget. På sidene av hellelaget i inngangspartiet i østlig kortvegg var det to syllsteiner med flat topp, som antagelig har blitt brukt som underlag til inngangsstolper.

Stolpehull 1. Takbærende stolpe i nordlig stolperekke (104,35X/315,55Y). Mål: 45 cm i diameter og 43 cm dyp. Form: Sirkulær overflate og firskåret nedgraving med skoningsstein/heller i N, S og V. Fyllmasse: Skoningssteiner, stein og brun humusholdig sand og trekull. Stolpefundament: Skoningssteiner/heller dannet en boks i N-S og V med en større helle på 28 x 25 cm i V og heller på henholdsvis 10 x 35 cm i N og 10 x 20 cm i S. To større steiner ble brukt som skoningsstein opptil 20 cm over bunnen av lag 1 i S og N. Skoningsstein har dermed hatt stolpetrykket i V halvdel, mens trykket i Ø har vært fordelt på rullesteinen.

Stolpehull 2. Takbærende stolpe i sørlig stolperekke (103,7X/311,2Y). Over stolpehullet lå en 30 x 30 cm steinhelle som har fungert som underlag for en stolpe i en senere fase av bygningen. Mål: 62,5 cm i overflatediameter, 39 cm i tverrmål og 37 cm dyp. Form: Sirkulær overflate med buet nedgraving i S og rett nedgraving i N. Ut fra formen av N side og tre skoningssteiner hadde stolpehullet en firskåret nedgraving. Fyllmasse: Skoningsstein, stein og brun humusholdig sand, uten trekull. Stolpefundament: Trykket fra stolpen synes i hovedsak å ha ligget på rullesteinen, men 3 nevestore steiner mot SV har fungert som skoningssteiner. Over stolpehullet lå en helle, som har vært underlagsfundament for en ny stolpe.

Stolpehull 3. Takbærende stolpe i nordlig stolperekke (101X/314,75Y). Mål: 32 cm i diameter og 17 cm dyp. Form: Sirkulær overflate og bolleformet nedgraving. Fyllmasse: En skoningsstein og brun humusholdig sand med trekull. Stolpefun-

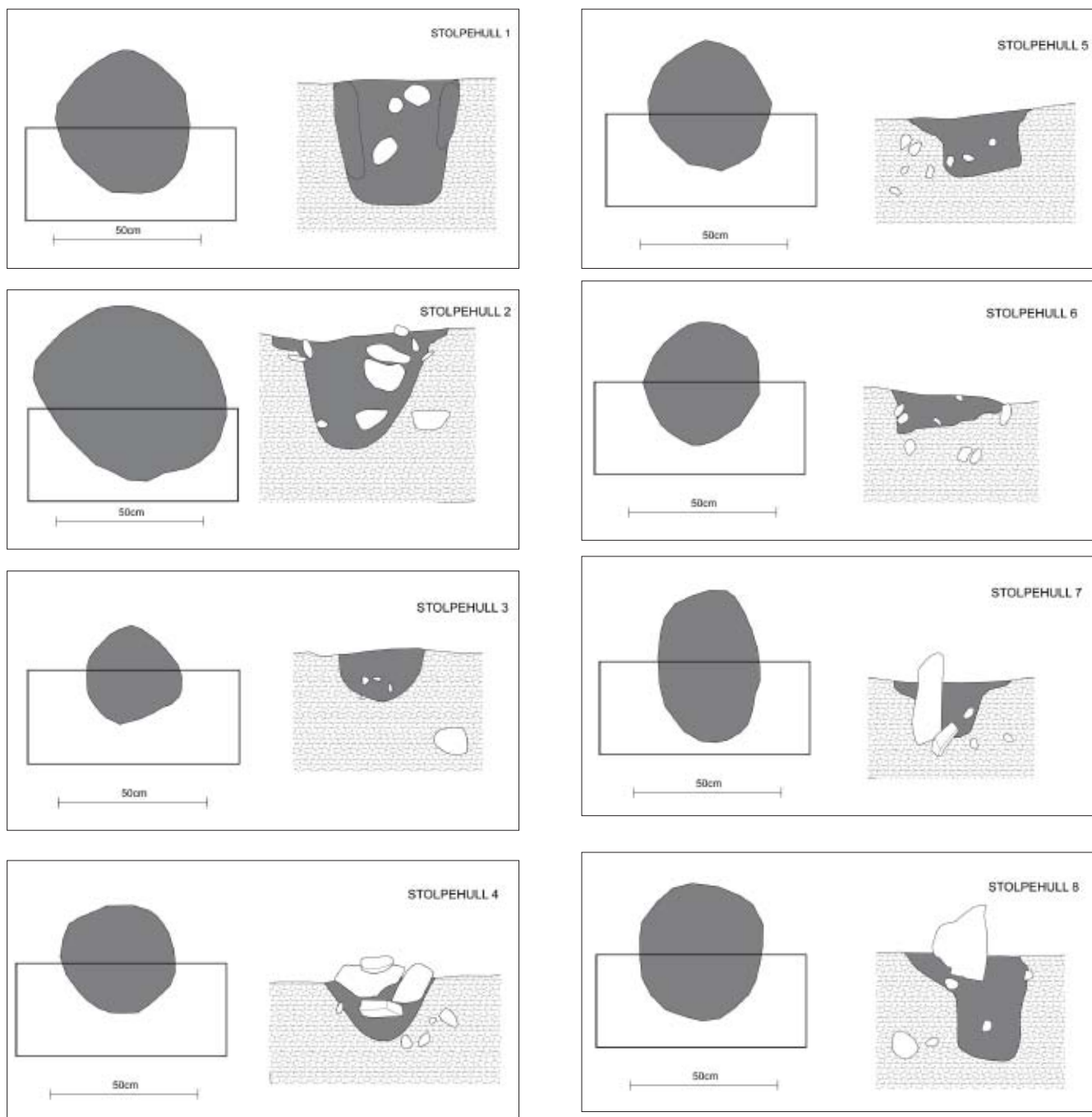

Fig. 5.14: Stolpehullene i plan og profil.

dament: Trykket fra stolpen synes i hovedsak å ha ligget på rullesteinen, men en nevestor stein i SØ har fungert som skoningsstein.

Stolpehull 4. Takbærende stolpe i sørlig stolpe-rekke (101,15X/312,2Y). Denne var plassert like NØ for hovedildstedet. Mål: 39 cm i overflaten og 22 cm dyp. Form: Sirkulær overflate og bolleformet nedgraving. Fyllmasse: Flate heller i overflaten med brun humusholdig masse iblandet sand og mye trekull over hellelaget og et nærmest kom-

pakt kullag under. Kullet kan ha vært fra en eldre nedbrent stolpe. Steinhellene har dermed fungert både som underlag og beskyttelse mot ild. Flere fragmenter av tørket/brent leire funnet ved ildstedet like S for stolpen kan videre ha blitt brukt som leirklining rundt stolpen for å hindre brann (Ts. 11933.1-7) – noe som er et vanlig brannhemmende tiltak for stolpehull ved ildsted (Finstad 1998: 22). Stolpefundament: Trykket på stolpen har vært fordelt på en samling steinheller, mens

en eldre stolpe kan ha vært satt på rullesteinslaget.

Stolpehull 5. Takbærende stolpe i nordlig stolpe- rekke (97,2X/Y315,8Y). Over stolpehullet lå en større helle på 50 x 44 cm tilhørende en yngre byggefase av huset. Mål: 41 cm i diameter på overflaten, 27 cm i tverrmål og 20 cm dyp. Form: Sirkulær overflate med firskåret nedgraving. Fyllmasse: Brun humusholdig masse iblandet litt sand, småstein og mye trekull. Stolpefundament: Trykket på stolpen har først vært fordelt på rullesteinen, senere har en flat helle lagt over stolpehullet vært bærefundamentet for en ny stolpe.

Stolpehull 6. Takbærende stolpe i sørlig stolpe- rekke (95,65X/313,9Y). Mål: 39 cm i diameter på overflaten og 11 cm i dyp i senter. Form: Sirkulær overflate og firskåret nedgraving. Fyllmasse: Brun humusholdig masse iblandet litt sand, småstein og større trekullbiter. Stolpefundament: Stolpen synes å ha vært plassert rett på rullesteinen, men stolpehullet var svært grunt og torv/jordlaget over var kun 5-10 cm slik at eventuelle skoningssteiner kan ha blitt fjernet ved skogsarbeid osv.

Stolpehull 7. Østlige inngangsstolpe i sørlig lang- vegg (99,35X/311,25Y). Mål: På overflaten var den 52 cm i diameter Ø-V og 34 cm N-S, nedgra- vingen var 22 cm i tverrmål og 18 cm dyp. Form: Oval overflate og firskåret nedgraving med skoningsstein i S. Fyllmasse: Skoningsstein og brun humusholdig masse iblandet sand og trekullfrag- menter. Stolpefundament: En skoningsstein i S og stein under stolpen har hatt noe av trykket, mens rullesteinslaget har fordelt trykket fra stolpen mot N, Ø og V.

Stolpehull 8. Vestlige inngangsstolpe i sørlig lang- vegg (96,55X/312,05Y). Mål: 41 cm i øvre diame- ter, 22 cm tverrmål på nedgravingen og 34 cm dyp. Form: Oval overflate og firskåret nedgraving med skoningsstein i S. Fyllmasse: Brun humus- holdig silt med trekull. Stolpefundament: En skoningsstein i S og stein under stolpen har tatt noe av trykket, mens rullesteinslaget har fordelt tryk- ket fra stolpen mot N, Ø og V.

Inngangshelle/stolpefundament i sørlig langvegg. Inngangshelle eller stolpefundament til inngangs-

stolpe (98X/311,45Y). Hellen var 48 x 28 cm, og orientert Ø-V. Denne lå 80 cm S for stolpehull 7 og 100 cm N for 8. Det kan her diskuteres om stolpehullene og hellen har vært del av en trevegg, men hellelaget i V kortende av veggen og konstruksjonselementene tilhørende inngangene til- sier at det har vært torvvegger. Det er usikkert om hellen har vært underlag for en stolpe i inngangs- partiet, underlag for to møtende dører eller fung- ert som en inngangshelle.

Heller, hellelag og steinsettinger

Det var hellene i huset som identifiserte flere av husets konstruksjonselementer. Det gjelder også hellene i inngangspartiene og hellene omkring essen. Det var imidlertid flere steinsettinger og hellelag med mer usikre funksjoner som vil bli omhandlet her.

NV i huset var det ei steinrekke med 3 steiner or- ganisert med 2 m mellomrom, 1,3 m fra inner- veggen i nord, som fra V lå på 97,2X/316,4Y, 99,25X/315,25Y og 101,45X/315,15Y. Funksjonen til disse steinene er usikker, men de kan ha vært fundament for en veggbenk, som er vanlig i sam- tidige hus i Island.

Orientert Ø-V, mellom 100,55X/314,25Y og 101,55X/314Y, lå en steinblokk med flat topp. Stei- nen målte 101 x 45 cm, og var 17 cm høy. Under steinen lå en annen flat helle, så den har ligget med rett overflate. Funksjonen er usikker, men like N steinen lå 2 kljåsteiner (Ts. 11933.14-15). Den kan derfor kanskje ses i sammenheng med oppstadveven.

En firkantet konstruksjon av flate heller med et indre mål på 0,6 x 1,5 m, med hjørnene på 97,9X/316,75Y, 97,2X/315Y, 98,1X/314,8Y og 98,9X/316,4Y, var et mulig fundament til en hus- dyrbås, der fjøset senere er omgjort til boligdel, dette siden hellelaget i form, størrelse og plasse- ring minner om en bås i jernalderhus. Det finnes flere argumenter for denne tolkningen. Sentralt plasserte hellelag orientert i husets lengderetning er ofte tolket som tilhørende fjøsdelen i et lang- hus. I tuft 1 var det et slikt hellelag rundt essen til- knyttet det firkantede hellelaget, med 2 heller i S (mellom 96X/314Y og 96,45X/313,2Y) og 7 heller

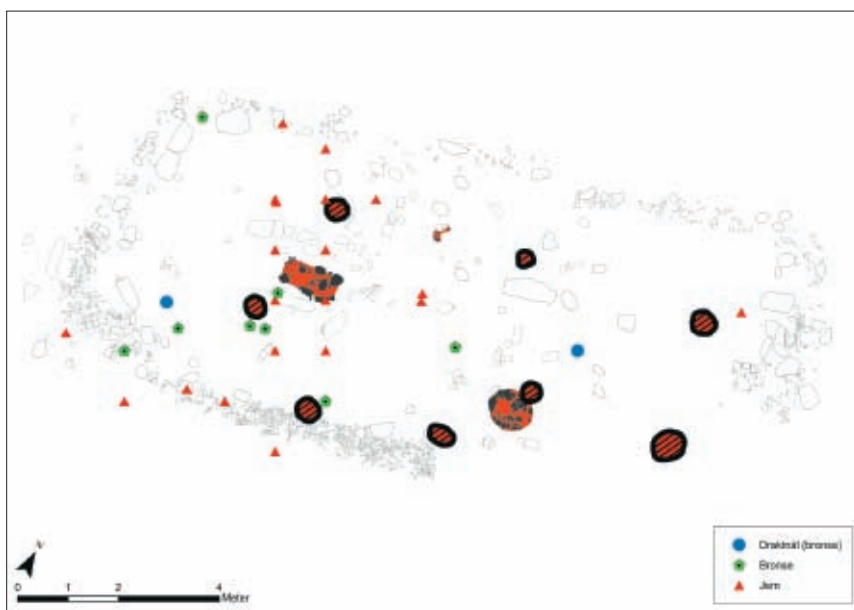

Fig. 5.15: Funnspredningskart med bronse og jern.

i N (mellom 95,5X/313,5Y og 97,6X/315Y). Vestlig del av tuften er også i hellende terreng, med forsenkninger i undergrunnen på sidene av hellelaget. Dette er alle indikasjoner på et fjøs. Funnmengden og gjenstandstypene her tilsier imidlertid at det har blitt brukt som boligdel, men kanskje da i en senere fase.

Gulvlaget og funnspredningsanalyser

Fra linjen 97X/311-99,5X/317Y og mot V hellet

Fig. 5.16: Ts. 11946.16, dorgesøkke i kleber. Foto Adnan Icağic

terrenget nedover. Torv- og jordlaget over funnbærende lag 1 var her kun 5 cm tykt, mens det i østlig del var inntil 20 cm tykt. Det funnbærende laget fikk benevnelsen lag 1 og 2. Lag 2 viser kun at gulvlaget var tykkere enn et mekanisk gravelag på 5 cm der. Lag 1 var i hovedsak 3-5 cm tykt og lå over rullesteinsstranden. En 0,5 m bred sjakt satt gjennom tuften (se fig. 5.22) viste at det ikke

var funn fra jernalderen under dette laget. Masseinnholdet i gulvlaget har variert en del i huset. Fra 97,5X/317,5Y-96,5X/315Y mot 101,5X/317Y-100,5X/314Y var det en del større steiner og heller, mens massen inneholdt en del trekull og fragmenter av oppløst rødbrunt leire. Denne delen av huset inneholdt også det tykkeste kulturlaget. N for 314Y-linjen ble det derfor gravd mekanisk eller 2-3 cm dypere i lag 1 inne i huset for å komme ned til antatt bunn av gulvlaget. Rullesteinslaget ble ikke gjenfunnet her, men et tynt lag med mindre småstein har blitt lagt over det humusholdige sandlaget under lag 1-2 for å holde gulvet tørt. Øvrig gulvlag bestod av et inntil 5 cm tykt humusholdig sandlag med trekullfragmenter over rullesteinslaget. Skjørbrunt stein var i hovedsak konsentrert om V del av tuften, og lå inntil S og N langvegg, V for 100X-linjen eller omkring essen. I Ø del av huset Ø for 100X-linjen ble kun mindre mengder skjørbrunt stein lokalisert. Denne hadde

Figur 5.17: Ts. 1194.13, garnsøkke. Foto Adnan Icağic

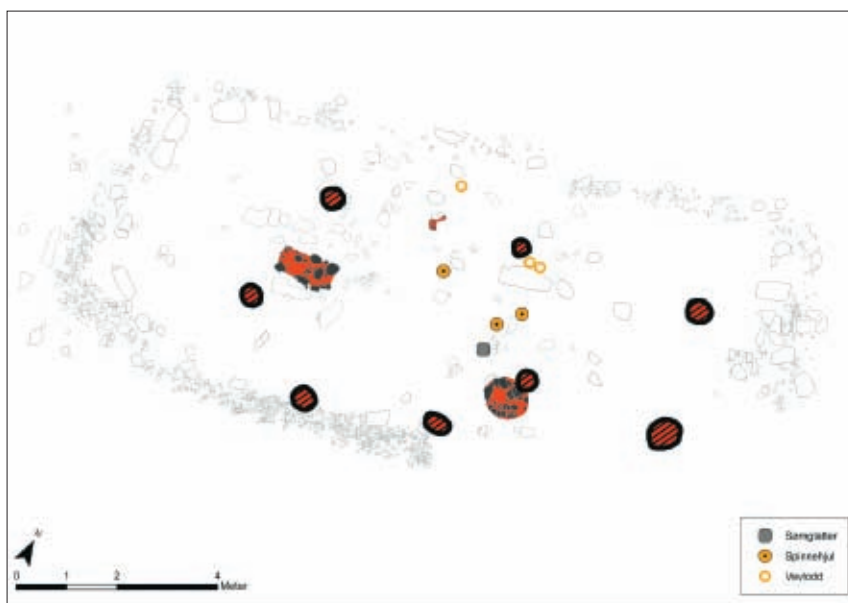

Fig. 5.18: Funnspredningskart med spinnehjul, vevelodd og sømglatter.

en konsentrasjon langs 309Y-linjen og S for inngangen i Ø endevegg, hvor antagelig veggvollene har vært.

Funnspredningsanalysen her omfatter kun gjenstander relatert til huset, mens funn fra den mesolittiske bruksfasen vil bli presentert i kapittel 6. Gjenstandsmaterialet i hus kan gi informasjon om bruksperioder, økonomi, sosiale forhold og husets funksjonsinndeling. Dersom man ser på funnspredningen av metallartefakter i huset, herunder bronse (Ts. 11933.9 og 11, 11947.2-9), jern (Ts. 11933.10, 11947.28-64) og bly (Ts. 11947.65-66), ser man en klar todeling av huset, med et tilnærmet funntomt område Ø for hovedildstedet og en høy konsentrasjon i V del av huset. Funntomme rom i hus har tidligere blitt tolket som fjøs (Myhre 1980: 261 ff), men det midtstilte hellelaget og det hellende terrenget i vestlig del av huset tilsier at om det var fjøs i huset, så lå det her.

Gårdsbosetningen synes å ha vært selvforsynt med basisvarer. Et dorgesøkke (Ts. 11947.16), 4 garnsøkker (Ts. 11947.12-15), 3 kljåsteiner (Ts. 11933.14-15 og 11947.25), 3 spinnehjul av leire (Ts. 11933.16 og

Fig. 5.19: Ts. 11933 14 og 15. To kljåsteiner i kleber.

Foto: Sven Erik Grydeland

11947.10-11), 1 sigd (Ts. 1194.29) og 9 bryner (Ts. 11933.17 og 11947.17-24), tilsier at henholdsvis fiske, sauehold og jordbruk har vært viktige for gårdsøkonomien.

Prydgjenstander som ei draktnål i bronse (Ts. 11947.8) og ei blå glassperle (Ts. 11947.1) viser dessuten at gårdens økonomi har vært romslig nok til å tillate noe luksus, og at gårdsfolket har hatt behov for å vise sosiale status. Videre vil jeg forsøke å identifisere husets funksjonsinndeling og kartlegge gårdens økonomi ved bruk av en funnspredningsanalyse. Funnspredningen viser at det har vært en todeling av tuften med ei smie i vest og ei stove i øst. En slik todelt funksjonsinndeling er vanlig i yngre jernalderhus (Myhre 1980: 327 ff).

I senter av tuften ble det funnet flere kvinneredskaper, som 3 kljåsteiner til en oppstadvev (Ts. 11933.14-15 og 11947.25), 3 spinnehjul i leire (Ts. 11933.16 og 11947.10-11) og en sømglatter i kleber (Ts. 11933.18).

Veveloddene ble funnet ved nordlig langvegg med 2,25 m mellomrom, som er en vanlig plassering av oppstadveven og avstand mellom vevelodd funnet in situ (Finstad 1998: 44). Man kan dermed anta at veveloddene markerer hvor oppstadveven har stått. Denne har stått 1,5-2 m NNV for hovedildstedet, som har vært en lyskilde til vevearbeidet. At ildstedet ikke lå plassert ved midtaksen av huset, men var trukket inntil sørlig langvegg, tyder på at ildstedet var tilpasset dette formålet. Paralleller til dette finner man i middel-

Fig. 5.20: Ts. 11947.65. Smieslagg. Foto: Morten Olsen

arbeidsutstyret er konsentrert om et spesifikt område er det rimelig å tolke denne delen av huset som et håndarbeidssted. På Island er det kjent egne arbeidsrom for kvinner, omtalt som stofa (Magnusson 1983: 108), men slike egne rom er sjeldne i norsk materiale (Skare 1999: 50). Jeg har derfor brukt det islandske begrepet om denne delen av huset og bruker det ikke i den norske betydningen, hvor stove definerer bygningens dagligrom hvor familien sov, spiste og lagde mat (Finstad 1998: 10). Ut fra den høye konsentrasjonen av funn synes den å ha ligget i den vestlige enden av huset.

Smia vest i huset.

Det 110 x 55 cm store ildstedet i vestlig ende av huset synes å ha hatt to funksjoner, som tidligere beskrevet. Den vestlige halvdel av ildstedet synes å ha blitt brukt til matlaging, siden brente bein (Ts. 11933.21-26 og 32-48, 11947.75-85) og kleberkarfragmenter (Ts. 11847.129-135) syntes å være konsentrert mot SV. Siden kleberkarene ligger tilknyttet ildstedet og flere av dem er sotet (Ts. 11947.32-35) tilsier det at kokingen av mat har foregått her. Essen var 60 x 55 cm og bygd opp av 3 kantstilte steiner i N og en kantstilt stein og mindre heller i S. Form

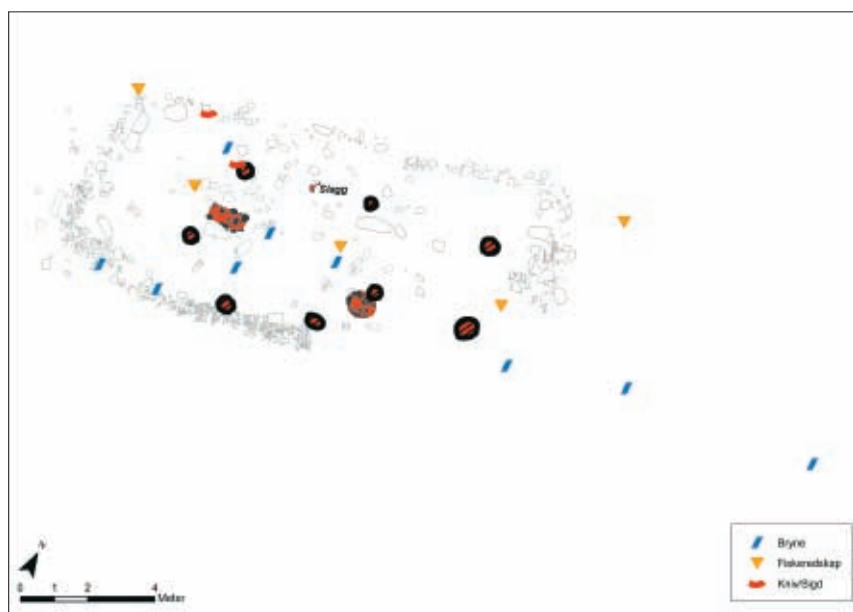

Fig. 5.21: Funnspredningskart med kniv, sigd, fiskeredskap, bryner og slagg.

og størrelse minner dermed om essen funnet på Stöng i Island (Roussell 1944: 92-4). Det ble ikke funnet smedverktøy, amboltsteiner eller svalekar, men to av de kantstilte steinene i N side av essen har slagmerker og har fungert som underlag for metallarbeid som tilfeldige amboltsteiner. Hovedargumentet for at ildstedet er tolket som ei esse er en 1,3 kg klump med smieslagg (Ts. 11947.65) funnet på 99,19X/315,3Y like NØ for essen

Det ble også funnet to små bryner ved ildstedet, som muligens ble brukt til finsmedarbeid (Ts. 11947.20 og 22). Totalt ble det funnet 9 bryner i og ved tuft 1 (Ts. 11933.17 og 11947.17-24), hvorav

de fleste ble funnet i vestlig ende av huset. Av andre redskaper ble det funnet et knivbladfragment (Ts. 11947.28), en sigd (Ts. 11947.29), og som tidligere nevnt, et dorgesøkke (Ts. 11947.16) og fire garnsøkker (Ts. 11947.12-15). Også disse funnene var konsentrert om den vestlige enden av huset. Unntakene var Ts. 11947.14, som var et uferdig garnsøkke funnet i østlig del av huset og Ts. 11947.13, som var et ødelagt garnsøkke funnet utenfor østlig inngang.

Utgravingen av tuft 1

For tidsbesparelse ble det øverste jordlaget under torvlaget renset bort uten sålding inntil et funnbærende lag (gulvlag) eller strukturer ble identifisert. For å dokumentere relasjonen mellom gjenstander og strukturer ble plangraving valgt fremfor seksjonsgraving, der hele tuften ble gravd mekanisk som en helhet til man fikk et nytt stratigrafisk lag, fyllskifte eller strukturer. Ved å grave større flater og få frem ensartede lag og strukturer kunne digital fotodokumentasjon erstatte tradisjonelle plantegninger, hvor undergrunnen ble fotografert i seksjoner på 4m² ved hjelp av stige og fotoramme. Hvert rammebilde fikk tre trigpunkt

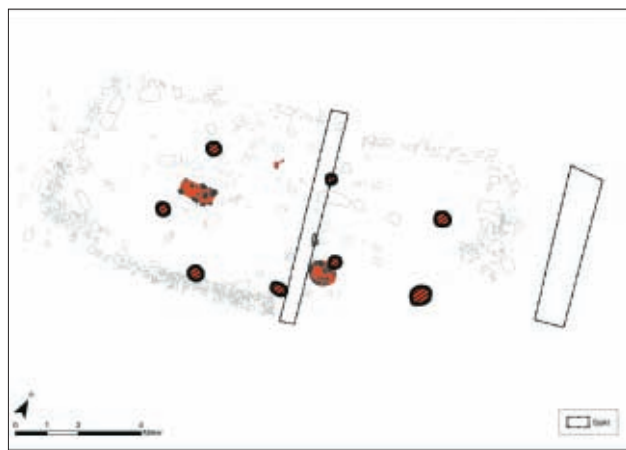

Fig. 5.22: Oversiktskart for tuft 1 med sjaktene innmålt.

som ble koordinatfestet med totalstasjon. Bildene ble så satt sammen i fotomosaikker og gitt geografisk referanse innenfor prosjektets GIS-ramme. Profiltegninger av sjakter og strukturer ble lagt ved å tegne over mosaikker lagd av digitalfoto, der en 0,5 x 0,5 m ramme satt overlappende fremfor profilen ga målestokken. Dette kunne gjøres siden strukturene ble snittet ved boksgraving og ikke ble formgravd. Stolpehull ble snittet på tvers av husets lengderetning mens ildsteder ble snittet på tvers av strukturens lengderetning. Funn ble dokumentert i henhold til gravd kva-

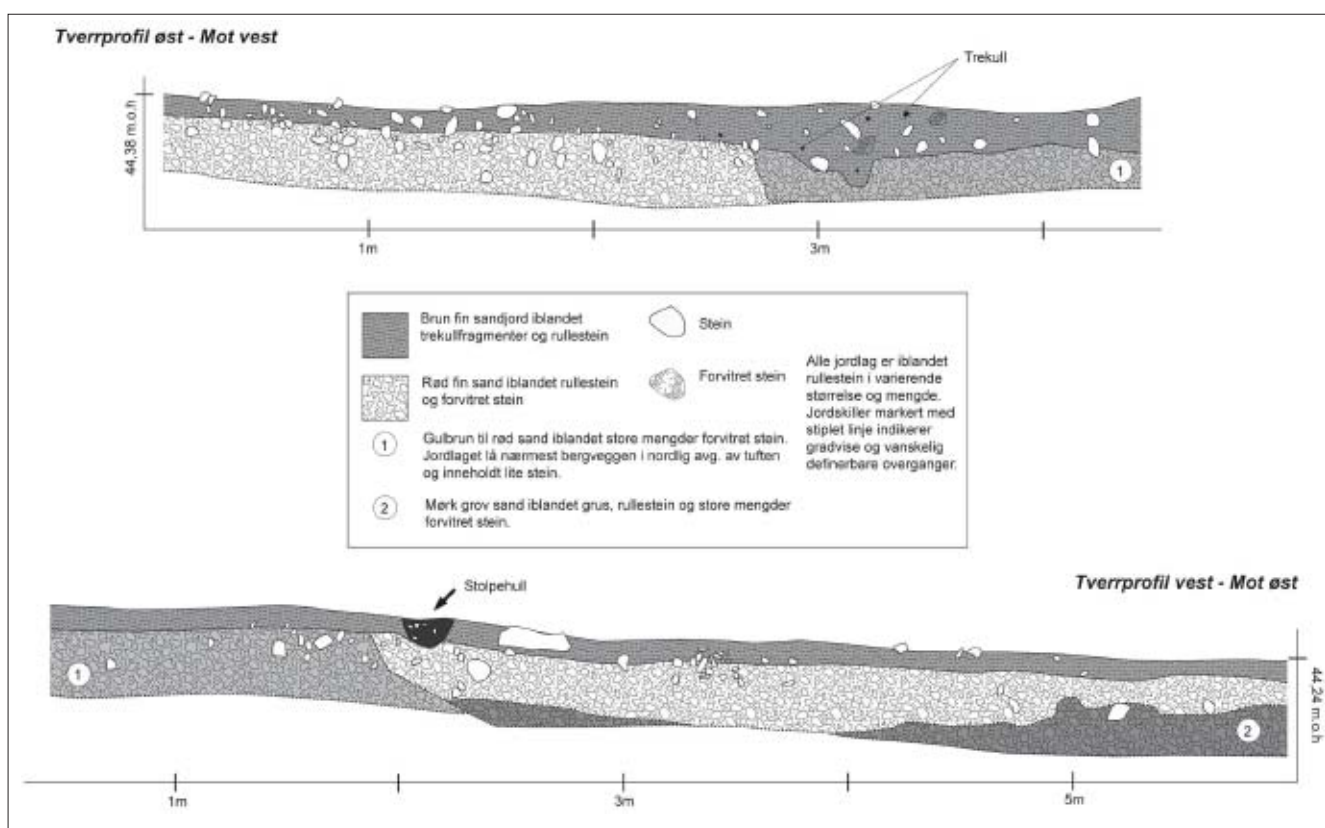

Fig. 5.23: Profiltegning av Ø og V sjakt.

drant, viktige gjenstander in situ ble koordinatfestet i eksakt posisjon, mens brente bein, tørket leire og jernfragmenter i 2007 ble tatt inn for hver kvadrant og ikke innmålt i eksakt posisjon. Gulvlagene ble plangravd og høydenivellment for hvert lag ble innmålt med totalstasjon. Over et plankart i 1:20 ble det lagt et grid med kvadranter innenfor prosjektets GIS-ramme og tilhørende X/Y-posisjon påskrevet. Et slikt plankart ble laget for topp og bunn av lag 1 og ble brukt som hjelpemiddel i dokumentasjonen av tuften og for å få oversikt over tidsbruk, hva som var gravd og gjenstående arbeid. For hver gravde m² satte den enkelte feltarkeolog sin signatur og dato på kartet, og ga en beskrivelse av gravde kvadranter i en feltlogg. For hver m² ble det således en beskrivelse av jordlag, hvor dypt det var gravd, om det ble gravd mekanisk eller ned til et nytt stratigrafisk lag, og med en nedtegnelse over skjørbrent stein, trekull og funn i kvadranten.

To sjakter ble satt fra N mot S; en i senter av huset og en gjennom et kullholdig sandlag Ø for tuft 1. Østlig sjakt var 4,5 x 1 m, og ble satt like utenfor inngangen i østlig endevegg for å undersøke flere mindre steinpakninger og et inntil 30 cm dypt kullholdig lag lokalisert i 2006. Alle steinpakninger ble avskrevet, og det kullholdige laget ble tolket som et utkastområde. Eneste funn var et skjørbrent og knekt garnsøkke (Ts. 11947.13). Kullet gikk ned til 30 cm dybde i N mens laget var 10-15 cm dypt i S halvdel. Det tykkeste laget gikk fra senter av inngangspartiet og inntil berget i N, mens kulturlaget over rullesteinslaget var på nivå med gulvlaget inne i huset. Vestlig sjakt på tvers av huset var 6 x 0,5 m, og ble satt for å snitte stolpehull 3 mot Ø og stolpehull 7 og en steinpakning på 99,7X/312,4Y mot V. En 0,5 m bred og 5 cm høy profilbenk ble spart mot Ø for å få gulvlaget dokumentert på profiltegningen av Ø profilvegg.

Tuft 2

Beskrivelse

Tuften ble lokalisert ved avdekking av heller synlig på overflaten i det SV hjørnet av Flaten. Hellelende var planmessig nedlagt og orientert NV –

SØ, med 3 heller i N og 4 heller i S som danner to parallelle rekker av stein. De danner en firkant på 2,05 x 0,95 m, som ble identifisert som del av en veggvoll på grunn av likheten med V endeveggvoll til tuft 1 som også er bygd opp av større heller organisert i to parallelle rekker med 0,9-1 m bredde. Det ble i 2006 også avdekket en konsentrasjon med skjørbrent stein som kan relateres til tuft 2, enten som del av sørlig veggvoll eller et utkastområde mellom de to husene på Flaten. Siden tuften ikke ble gravd og det ikke ble identifisert konstruksjonselementer, som ildsteder og stolpehull, i kontekst med hellelaget kan den kun få status som mulig tuft.

Utgravingen av hellelaget i tuft 2

Hellelaget ble snittet i 2006 ved at en sjakt på 2,4 x 0,5 m ble satt i SØ mot NV, som er lengderetningen på strukturen. Under hellelaget var det et tynt jord- og torvlag som dekket rullesteinslaget, men det var ingen tegn etter kulturlag under hellene. Det ble derfor besluttet å grave raskt ned ca. 30 cm for å se strukturen i profil, i stedet for graving av 5 cm tykke mekaniske lag. All masse ble såldet men det ble kun funnet noen få mesolittiske avslag her (Ts. 11932.597-603). I torvlaget over strukturen ble det funnet et fragment av tørket leire (Ts. 11933.8), men lokaliseringen i torvlaget gjør at den er ute av kontekst. Hellelaget ble dokumentert både med tegning og digital fotodokumentasjon. En jordprøve ble tatt ut fra undersiden av den vestligste av de fjernede hellene.

Utgravingen av konsentrasjonen av skjørbrent stein

Ved å legge en kvadrantgruppe med 8 prøvestikk à 50 x 50 cm i det SV hjørnet på hver meterrute fra 108X/300Y til 108/301Y og 4 m Ø til 111X/300Y til 111X/301Y fikk man en avgrensning i østlig retning, siden funn av skjørbrent stein var konsentrert om kvadrantene 1, 2, 3 og 5 og det ikke ble gjort funn av skjørbrent stein i kvadrantene 4, 6, 7 og 8 (se "Kvadrantgruppe 12" i figur 2.3 i kapittel 2). Det er uvisst om huset strekker seg mot S eller N, og om laget med skjørbrent stein var en del av en veggvoll i N retning. Den SV delen av veggvollen i tuft 1 består av skjørbrent stein, og det ble også funnet skjørbrent stein i veggvollen i østlig

endevegg. Men siden det ble funnet mye skjørbrent stein i undergrunnen på Flaten, og det ved langvarig bruk av husene vil danne seg mindre møddinger av utkastet stein, er det vanskelig å tolke steinsamlingen som en veggvoll. Siden det heller ikke ble funnet stolpehull eller andre konstruksjonselementer mellom hellelaget og steinlaget av skjørbrent stein, er det en rimelig tolkning at huset har vært lokalisert fra hellelaget mot sør-øst.

Kapittel 6: Gjenstandsfunn og strukturer fra steinalderen – Eidet

Sven Erik Grydeland

Illustrasjoner: Johan Eilertsen Arntzen

Dokumentasjonsstandarder

Innledning

Som tidligere beskrevet, var fellingen av gransko-gen, fjerningen av røtter og opprensning av skog-bunnen både komplisert og tidkrevende. Det mørke, humusrike laget varierte noe i tykkelse, men var nesten fritt for gjenstander. Under dette kom fram et lysere og gråere utfellingslag av leirb-landet sand, grus og stein. Det var også her de første større forekomstene av slåtte steingjenstander ble funnet. Standardene som ble fulgt for å dokumentere dette laget er beskrevet i *kapittel 2* og *3*. Vi definerte dette som ”toppen av lag 1”. Men før dette beskrives og tolkes, skal standardene for dokumentasjon av de slåtte steingjenstandene på plass. Dette gjelder både hvilken type gjenstand det er snakk om, og hvilke råstoff gjenstanden er laget av.

Råstoffgruppene

Enhver stein er et ”byggverk” av forskjellige kjemiske elementer. I bunn ligger grunnstoffene som defineres ved at de består av identiske atomer. Det er i dag identifisert 112 grunnstoffer hvor tallene fra 1 til 112 er identisk med det antall protoner som finnes i den enkelte atomkjernen. Det ”enkleste” atomet er hydrogen hvor kjernen består av et positivt ladet proton og et nøytron. Rundt denne kjernen kretser et negativt ladet elektron. Oksygenatomet har 8 protoner mens silisium har 14. Atomkjernene er vanligvis meget stabile; det er i elektronskallet reaksjonen med andre atomer skjer. Og når to eller flere atomer reagerer og danner *molekyler*, oppstår *mineraler*. Dette er naturlige og stabile ”byggverk” med faste fysiske og kjemiske egenskaper. Kvarts har for eksempel formelen SiO_2 som betyr at den er bygd opp av molekyler som består av et silisiumatom og to oksygenatomer. Mineraler av denne kjemiske sammensetningen utgjør silikat-familien hvor også kvartsitt og chert hører hjemme. Oksygen og

silisium utgjør forøvrig de to vanligste grunnstoffene i jordskorpa.

Bergarter er blandinger av forskjellige mineraler. Et eksempel er granitt som kan bestå av plagioklas, feltspat, kvarts og biotitt. De deles også inn etter hvordan de er blitt til, om de er eruptive, metamorfe eller sedimentære bergarter.

I denne rapporten blir råstoffene delt inn i gruppene *bergkrystall*, *kvarts*, *kvartsitt*, *flint* og *andre*.

Bergkrystall er helt rein kvarts og tilhører silica-gruppen (SiO_2). Den forekommer også i forskjellige fargevarianter som for eksempel røykkvarts og rutilkvarts. Innblandingen kan også være hvit, og ved et visst trinn av ”forurensning” må man sette overgangen til kvarts. I praksis kan dette settes når mindre enn halvparten av gjenstanden er gjennomslukt.

Kvarts er svært vanlig i Nord-Norge hvor årer av kvarts er vanlig i de omdannede sedimentære bergartene i kystområdene, men også som rullesteiner i morener fra istida. De fleste kvartsvarianter er mer eller mindre hvite men det finnes også gyldne og rosa varianter. Kvarts er ofte vanskelig å skille fra kvartsitt, men det er ofte mulig å se krystallstrukturene. Disse vil ofte variere i grovhet. Slike strukturer finnes ikke hos kvartsitt.

Kvartsitt er en bergart som består av kvartskorn, gjerne fra tidligere strender, som er presset sammen under stort trykk og varme. Den er ofte innblandet med andre mineraler. Den finnes både ved kysten og i innlandet. De er klarere skilt i fargevarianter enn kvarts. De grønne variantene er karakteristiske og fargen skyldes innslag av fuchsitt. De lyse kvartsittene kan være vanskelig å skille fra kvarts, og her er kornsammensetning og mangel på krystallstrukturer avgjørende.

Flint er et mineral sammensatt av kvarts og kalsedon. Den har en lignende tilblivelseshistorie som chert. Den finnes som knoller eller lag i krittavleiringer, og kan ha mange varianter i farge og tekstur. Opprinnelig finnes ikke flint i Norge, men den forekommer allikevel langs kystene hvor den er kommet med drivis sørfra under istidene. Den blir følgelig mer og mer sjelden jo lenger nord i Norge man kommer, men nord til Tromsø finner man den relativt ofte i strandsonen, da gjerne i grålige former.

Andre råstoffer betegner dem som ikke faller inn under kategoriene ovenfor.

Typer

Bortsett fra enkelte trekullrester og et fåtall gjenstander i skifer, er det bare funnet gjenstander i harde bergarter på lokalitetene. Helskog et. al. (1976) deler slåtte steingjenstander i to hovedgrupper: de primærtildannede artefakter (kjerner, avslag, flekker osv.) og de sekundærtildannede artefakter (redskaper). Systemet er basert på flintteknologi. Dette er en svakhet i forhold til den varierte råstoffbruken som er vist ovenfor. SARC's klassifikasjonssystem (fra IAKK ved UiO) tar en viss høyde for dette og vil derfor også anvendes. Her finnes også morfologiske beskrivelser av *bor*, noe som mangler hos Helskog et.al. (1976). Hos begge mangler imidlertid kategorien *kniv*. Denne tas her med, og kategorien kan ytre sett beskrives som et avslag eller en flekke som er retusjert på den ene siden og har en egg på den motstående, gjerne med bruksspor. Se for øvrig beskrivelsene av de enkelte gjenstands- og redskapstyper nedenfor.

Kjerner. Det ble funnet forskjellige typer kjerner og kjernefragmenter på lokalitetene. Flere av disse typene viser teknikker som har vært i bruk i lengre perioder. Dette gjelder særlig bipolare kjerner som har stor spredning både i tid og rom. Den er derfor ikke diagnostisk for noen periode. Det typiske for denne kjerne-

Figur 6.1: Oversikt over steingjenstander i "toppen av lag 1".

typen er at avspaltningene skjer fra to motsatte ender. Ved disse endene er det ikke plattformer, men en slags "kjøl" av knusespor. Dette har framkommet ved at kjernen er satt ned mot en amboltstein og så slått ovenfra med en slagstein. Dette er ofte det siste trekket i en reduksjonsprosess. Ellers finnes også runde og diskosformede kjerner. I tillegg kommer plattformkjerner til å slå flekker eller mikroflekker av. Til slutt må nevnes fragmenter av alle typer kjerner.

Flekker og mikroflekker. Helskog et al.s (1976:14) definisjon lyder slik: "FLEKKE er et steinartefakt hvor en av sidene er dannet ved ett slag. Denne siden, som er flekkens største spalteflate, er i proksimalpartiet konveks og har ikke vært anvendt som slagplattform. Artefaktets sidekanter skal over en lengde av minst 2/3 være tilnærmet parallelle og/eller tilnærmet rettlinjete. Lengde/breddeforholdet er > 2:1. En eller flere rygger løper tilnærmet parallelt med sidekantene".

Nå kan det under littisk reduksjon oppstå enkelte avslag som har tilfeldig flekkemorfologi. Nærvær av gjenstander som rent formelt faller innenfor en definisjon av flekke trenger derfor ikke innebære intensjonell produksjon. En gjenstand kan følgelig rent formelt være en flekke, uten å være det i mental forstand. I praksis er det ikke så lett å avgjøre dette, og her kreves studium av kjernene, plattformrestenes størrelse, slagvinkel og slagbulens utseende. Hvordan man skal skille mellom flekker og mikroflekker synliggjør disse problemene. Helskog et. al. (1976:14) setter her opp et

SKJEMA OVER STEINARTEFAKTER						
Lokalise ring: Toppen av lag 1 - Eidet						
Råstoff	Bergkrystall	Kvarts	Kvartsitt	Flint	Andre	Totalt
Antal i alt	120	127	189	117	12	565
Bipolare kjerner	12	5	1	5		23
Flekkkjerner	2					2
Andre kjerner	4	5	4	1		14
Kjerner i alt						39
Flekker			2	3		5
Mikroflekker			1	8		9
Skrapere			4	1		5
Spisser	1					1
Bor			1			1
Kniver			1			1
Andre			1	1		2
Redskaper/flekker i alt						24
Prosentandel redskaper/flekker						4,2

rent metrisk skille: en flekke med bredde mindre eller lik 0,8 cm er en mikroflekke. En alternativ definisjon av skillet mellom flekker og mikroflekker går på teknikk. For eksempel er flekkene i Hamburg-, Ahrensburg- og Fosnamaterialet framstilt ved direkte teknikk, og med en spiss slagvinkel ($< 90^\circ$) i forhold til plattformen. Ved hard teknikk med hammer av stein ses tydelig merke etter treffpunktet på plattformresten, som også er temmelig stor. Slagbullen blir klart markert og ofte med en avskalling på selve bulen.

Ved bløt teknikk, for eksempel med hammer av gevir, er kanten av plattformen gjerne trimmet og plattformresten på selve flekken er svært liten eller mangler helt. Slagbullen blir her bredere og flatere, og har sjelden avspaltning. Flekkenes rygglinjer er sjelden parallelle og ofte uregelmessige.

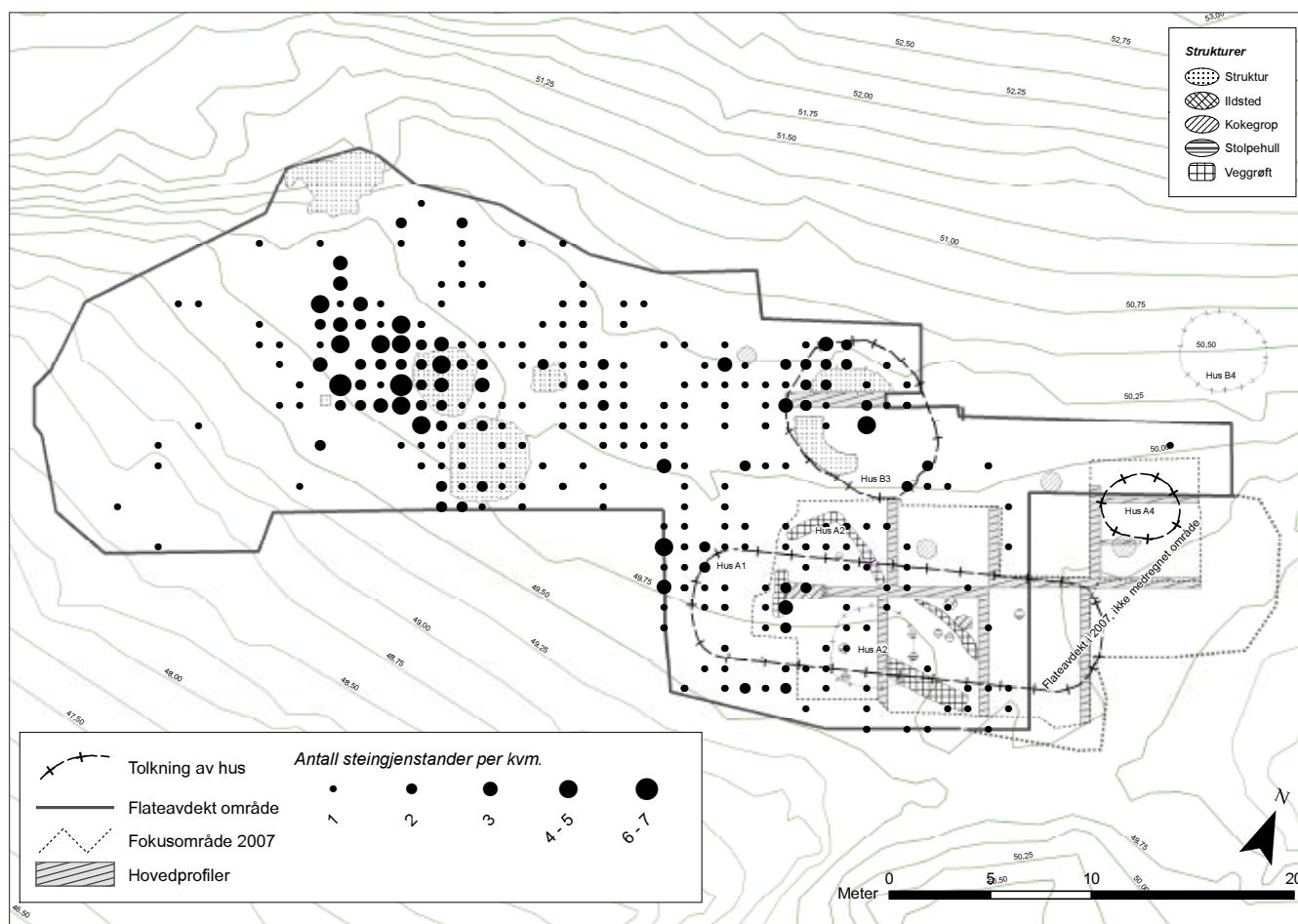
Mikroflekker er basert på en indirekte teknikk, noe som betyr at flekkene framstilles ved slag på et mellomstykke av gevir som hviler på kanten av

kjernens plattform. Slagvinkelen er rett, kjernene er oftest enpolige og koniske. På ekte mikroflekker er resten av plattformen veldefinert, formen regelmessig og rygglinjene og parallelle. Slagbullen kan være diffus, gjerne i kombinasjon med en tydelig ”leppe” helt øverst på flekken.

Mikroflekker kan også framstilles ved trykk. Mikroflekkene ser ofte ut til å være serieprodusert hvor steinsmeden har prøvd å få nokså like flekker ut av den enkelte kjerne.

Spisser. Det er bare funnet én mulig tangespiss på lokalitetene. Følgelig er det ikke nødvendig å gå inn på de forskjellige typene.

Skrapere. defineres etter SARC’s kriterier: ”Skrapere er flersidede retusjerte redskaper med en bratt og vidvinklet egg. Dette gjør den funksjonell i en rekke arbeidsoppgaver som å skrape skinn, høvle skinn eller bein, og skjære som en kniv”. For å gardere seg mot det siste og ikke blande sammen

Figur 6.2: Geografisk fordeling av steingjenstandene i ”toppen av lag 1” på Eidet.

med nettopp kniv, kan man sette som krav at skrapereggen ikke er spissere enn ca. 45 grader. Det skilles mellom konvekse, rette og konkave skrapere hvor retusjen er lagt langs sider eller på ender av avslag eller flekker. I tillegg er noen skrapere tilnærmet runde. De forskjellige kjennetegnene blir angitt under kolonnen "info" i datamatrixene.

Bor følger typene hos SARC hvor det skilles mellom bor av flekke, og bor av avslag. Borene omfatter kun et par eksemplarer.

For *kniver* har vi altså måttet sette opp egne kriterier. De to hovedtypene er kniver med rett eller buet retusjert rygg med motstående skjæreegg. De kan produseres av både flekker avslag.

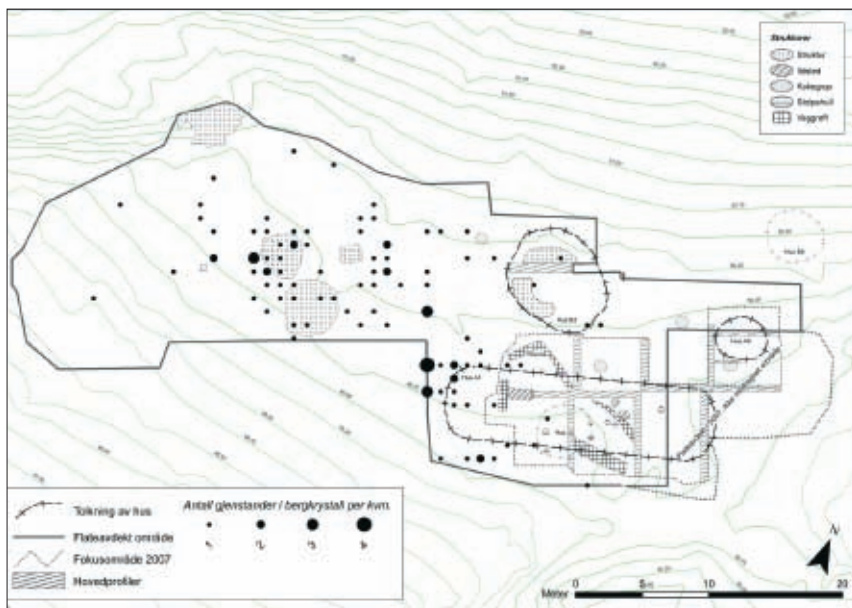
Stikler er vanskelige typer å bestemme da stikkellignende avslag trolig opptrer nokså ofte. Det bør derfor stilles nokså strenge krav etter Helskogs et al.s (1976:36) kriterier: "I tvilstilfelle skal det avgjørende kriterium ... være slitespor på den skarpe kanten (stikkeleggen)". Stiklene skilles i *midtstikler* og *kantstikler*.

Under kategorien andre kommer mikrolitter, multifunksjonelle redskaper eller vanskelig definerbare gjenstander som på en eller annen måte har vært bearbeidet.

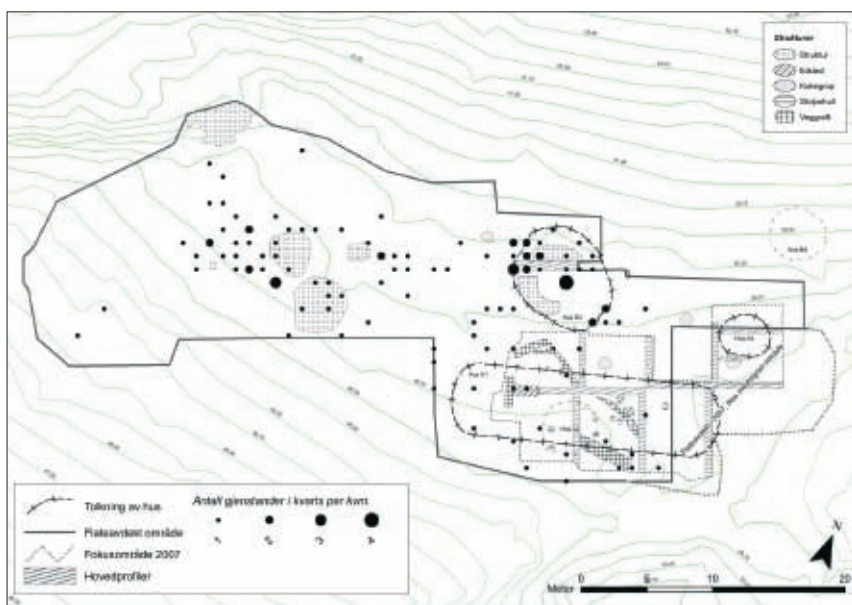
Avslag er negativt definert som de gjenstandene som faller utenfor de typedefinisjonene som er gitt ovenfor. Det skilles derfor ikke mellom avslag, fliser, splinter osv.

Etablering av "toppen av lag 1"

Dette "toppen av lag 1" ble etablert både for Eidet og Flaten. Funntettheten varierte riktignok en del, og inn mot fjellfoten i nord og i skråningen mellom Eidet og Flaten var det færre funn. Mas-

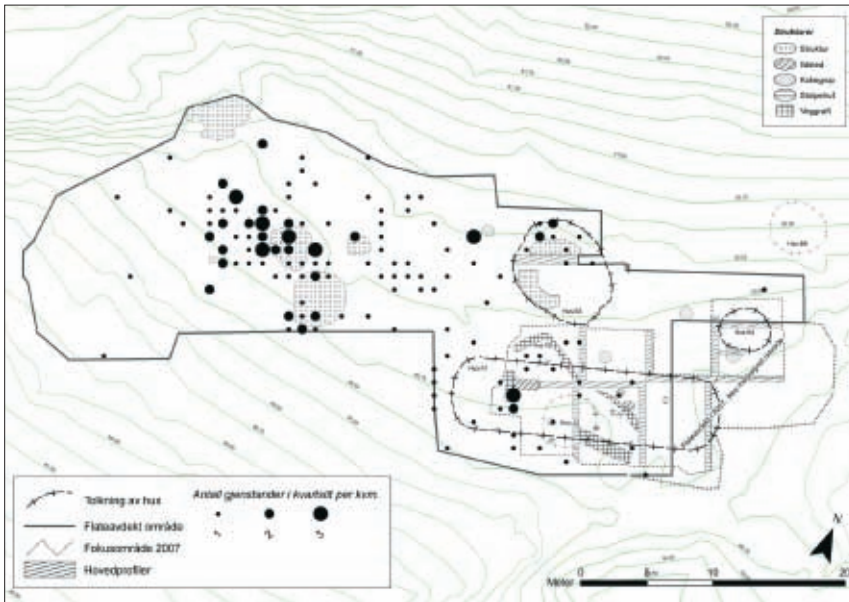

Figur 6.3: Fordeling av bergkrystall i "toppen av lag 1" på Eidet.

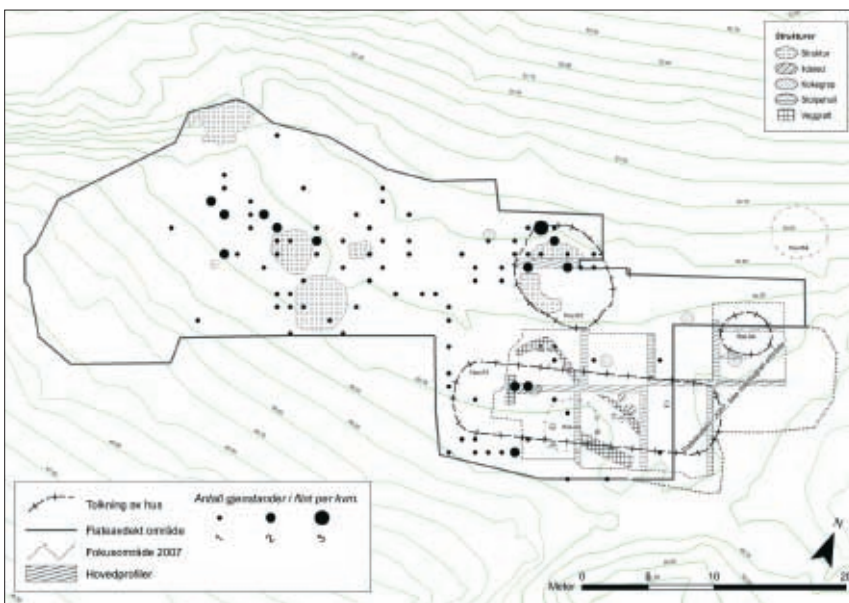

Figur 6.4: Fordeling av gjenstander i kvarts i "toppen av lag 1" på Eidet.

sene ned til toppen av lag 1 inneholdt bare funn fra eldre seinalder. Derfor egner funnene i disse nivåene seg for separate analyser. I dette prosjektet vil derfor toppen av lag 1 fungere som en egen kategori når det gjelder steinalderfunnene. Bakgrunnen for dette er også at det innenfor de gjeldende rammer ikke var mulig å totalgrave alle områdene som ble flateavdekket. Men alle områdene ble rensket ned til toppen av kulturlagene eller opprinnelig markoverflate. Alle funn i dette nivået ble målt inn med totalstasjon.

Figur 6.5: Fordeling av gjenstander i kvartsitt i ”toppen av lag 1” på Eidet.

Figur 6.6: Fordeling av gjenstander i flint i ”toppen av lag 1” på Eidet.

Toppen av lag 1 ble dermed det mest representative uttrykket for steinalderbosetningen på feltene. For Eidet er funnene i dette nivået ført inn i en større datamatrix i Excel hvor hver kvadratmeter utgjør en enhet. Ut fra denne matrisen er det satt opp forskjellige oversikter. Den første av disse oppstillingene er vist i figur 6.1. I dette skjemaet vises gjenstandenes typer, som kjerner, flekker og forskjellige redskaper. Antallet avslag kommer fram ved å trekke totalantallet gjenstander, her 565 fra antallet kjerner, flekker/redskaper. Disse utgjør til sammen 63 (39 kjerner og 24 flek-

ker/redskaper). Antallet avslag utgjør følgelig 502.

Skjemaet viser også fordeling av gjenstandene etter råstoffer, som altså, er inndelt i hovedgruppene bergkrystall, kvarts, kvartsitt, flint og andre. Her kunne man valgt å gå mer ”finkornet” til verks, for eksempel med inndelinger i undergrupper. Dette ville imidlertid krevd et omfattende system med en referansesamling og langt nøyere undersøkelse av den enkelte gjenstand (se Bergsvik 1999 og Grydeland in prep.). Sett i lys av de uventede jernalderfunnene, var det svært heldig at vi ikke gikk inn for så omfattende råstoffbestemmelse. Da ville tiden blitt enda knappere. Uansett viser oppstillingen at råstoffene fordeler seg over fire store, relativt jevnbyrdige grupper hvor kvartsitt dog ligger et hestehode foran de andre.

Geografisk fordeling

Ut fra datamatriksen kan funnene også kjøres ut i plan for å vise den geografiske fordelingen av forskjellige gjenstander. Det første eksemplet på dette er vist i figur 6.2 som illustrerer fordelingen av samtlige funn i toppen av lag 1. De fordeler seg på 345 kvadrater av Eidets totale

avdekte område. I figuren er også avtegnet forskjellige strukturer: hvor enkelte kan være fra steinalder. Dette vil bli diskutert nedenfor. Ellers viser figuren også to hustuffer fra jernalder som ble påvist i 2006 (ellers ble det avdekket flere større og mindre strukturer i 2007, men disse er ikke fra steinalder).

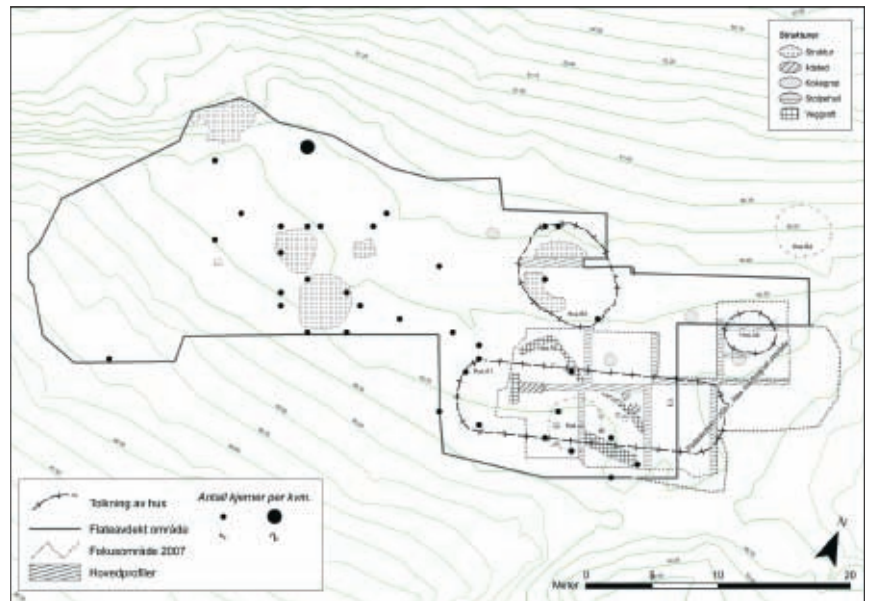
Steingjenstandene i toppen av lag 1 viser et visst tyngdepunkt vest for Struktur 1. Ellers er funnene rimelig jevnt fordelt.

I de påfølgende figurene er fordelingen av de fire store råstoffgruppene illustrert. Her kommer det fram at de innbyrdes varierer en del. Av figur 6.3 ser vi at bergkrystall nesten er fraværende ved Hus B3 (se kapittel 4), men har en tydelig konsentrasjon like vest for langhuset. Slik sett er dette et avvik fra den totale fordeling fra figur 6.2. Det er også et avvik i forhold til kvarts som ifølge figur 6.4 nettopp er konsentrert ved Hus B3, men nærmest fraværende øst for Langhuset. Imidlertid er både bergkrystall og kvarts rimelig godt representert ved Struktur C1, se figur 6.8.

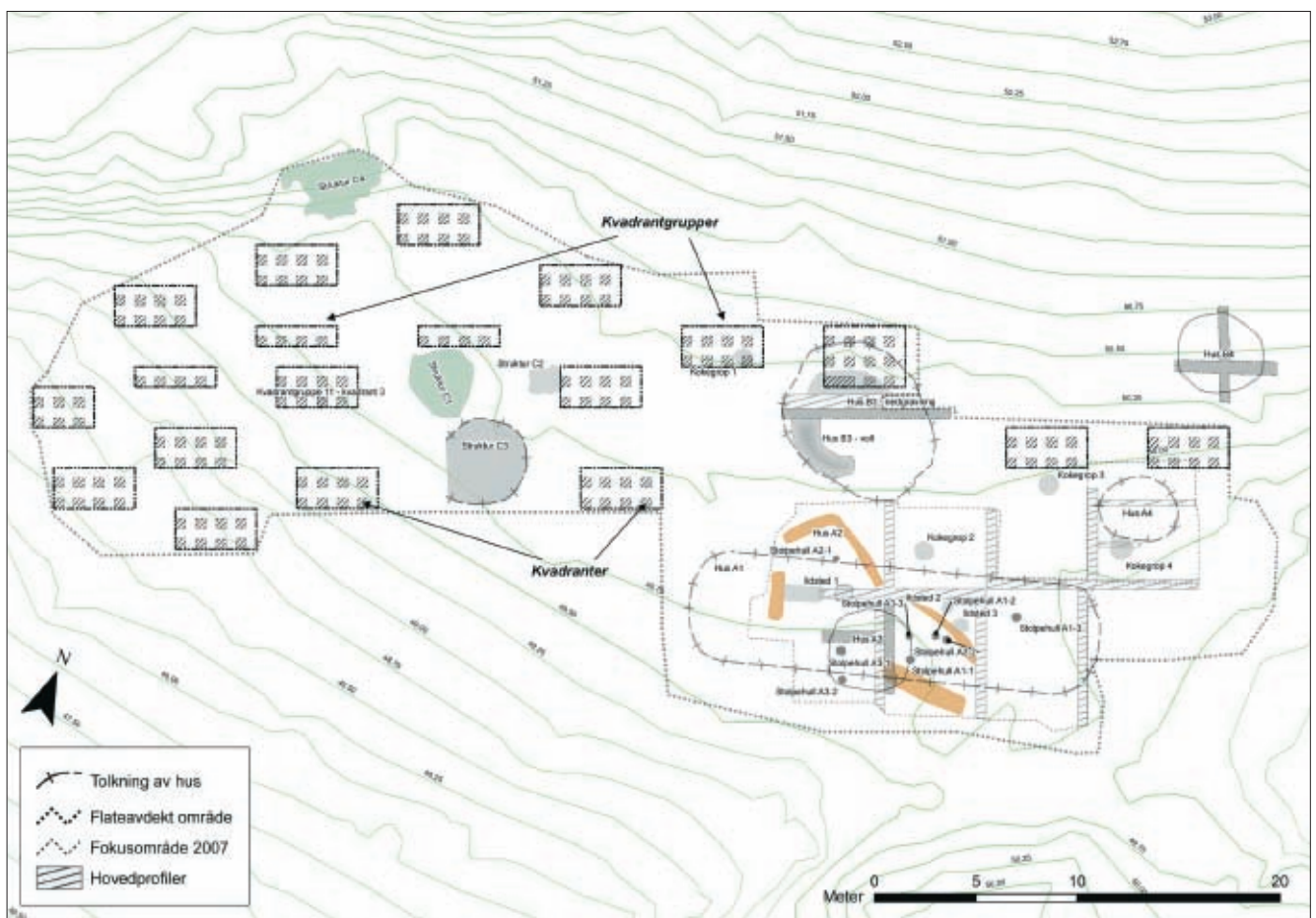
Kvartsitt bryter på sin side med både bergkrystall og kvarts ved sin høyeste konsentrasjon rundt Struktur 1 i område C, mens den er fåtallig ved hustuftene, se figur 6.5.

Flint viser en jevnere spredning, se figur 6.6, selv om den er svakt overrepresentert rundt Hus B3.

Hva disse kontrastene kan bunne i, vil bli tatt opp i avsnittet om tolkninger nedenfor. I figur 6.7 er

Figur 6.7: Fordeling av kjerner i "toppen av lag 1" på Eidet.

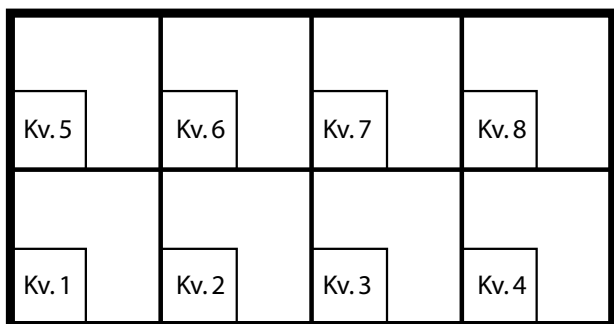
Figur 6.8: Fordeling av kvadrantgrupper på Eidet.

også ført opp fordelingen av kjerner. Disse viser en jevn fordeling. Antallene av de forskjellige redskaper og flekker er imidlertid såpass små at distribusjonskart blir meningsløse. Fordelingen av disse vil imidlertid bli vurdert mer i detalj i forhold til de mulige strukturene fra steinalder. Mer om dette i neste avsnitt.

Datering

Av til sammen 19 radiokarbondateringer, se kapittel 3, faller to innenfor eldre steinalder, og de er begge fra Eidet. Den første kommer fra småfliset trekull av bjørk tatt i en kokegrop i felt Ad like nordøst for langhuset. Den ga følgende resultat: 6768±85 BP eller 5839–5528 f. Kr., se oversikt over dateringene i kapittel 3. Den andre ble tatt i en struktur vi tolket som en veggrøft i felt Aa i Langhuset. Den besto av store biter trekull av furu og ga 8013±21 eller 7056–6828 f. Kr. Dermed er begge dateringene fra steinalder funnet i eller i nærheten av jernalderstrukturene, noe som forteller om det relative kaos de forskjellige bosetningsfasene har medført.

Den første dateringen ligger i atlantisk tid og der-

Figur 6.9: En kvadrantgruppe på 8 m² med kvadrantene 1–8.

SKJEMA OVER STEINARTEF AKTER						
Lokalisering: Kvadrantgruppene på Eidet						
Råstoff	Bergkrystall	Kvarts	Kvartsitt	Flint	Andre	Totalt
Antall i alt	75	105	135	122	4	441
Bipolare kjerner						
Flekkkjerner						
Andre kjerner	4	1	5			10
Kjerner i alt						10
Flekker				4		4
Mikroflekker			1	2		3
Skraper		1				1
Spisser						
Bor						
Kniver						
Andre						
Redskaper/flekker i alt						8
Prosentandel redskaper/flekker						1,8

Figur 6.10: Oversikt over steingjenstandene i kvadrantene på Eidet.

for langt unna den alderen som landhevningsskurven antyder, se figur 1.5 i kapittel 1. Den andre er derimot i rimelig nærhet av alderen basert på høyde over havet. Prøven er riktignok tatt på furu som kan vise betydelig eldre verdier enten veden kommer fra drivtømmer eller er sanket lokalt. Uansett må den endelige vurdering av alder komme på bakgrunn av både høyde over havet, 14C-dateringer og resten av de materielle trekk som boplasslokalisering og karakteren av gjenstander og eventuelle strukturer. Dette vil bli gjort under avsnittet om tolkninger.

Kvadrantgruppene

Innledning

I tillegg til toppen av lag 1 var utlegging av kvadrantgrupper en viktig supplerende metode. Den gikk ut på å ”spette” feltene med kvadrantgrupper, se fordelingskart i figur 6.8. Hver kvadrantgruppe var på 4 x 2 m hvor utvalgte deler ble gravd ut, se figur 6.9, hvor de mørkere kvadrantene markerer områder som ble utgravd. Denne metoden ble også brukt i Sundfjæra på Melkøya hvor feltene ble fordelt matematisk for å få representative utvalg. Hos oss ble det gravd to kvadrantgrupper på Flata og nitten på Eidet. Av forskjellige årsaker, blant annet hensynet til en del strukturer, ble ikke fordelingen gjort så systematisk som på Melkøya.

Funn og jordsmonn

De markerte kvadrantene innen hver gruppe ble gravd til bunnen av kulturlagene. På denne måten ble det til sammen gravd 40 m² og funnet 475 slatte gjenstander i harde bergarter. Dette gir et gjennomsnitt på 11,9 gjenstander pr. m², noe som kan gi en ide om den totale gjenstandsmengde på plassen. Dette kan gjøres ut fra de 875 m² som ble flateavdekket på Eidet i 2006, noe som antyder at boplassen kan ha dekket omtrent et mål. Enkel hoderegning tilsier da et totalt antall gjenstander på 11.900. Men tatt i betraktning en viss utflating av funnene ut mot kantene av boplassen, vil et antall på rundt 10.000 være rimelig. Dette er selvsagt ikke noe annet enn et grovt anslag, men det kan være viktig nok når det gjelder å vurdere hva slags boplass vi står overfor.

Diskusjonene om dette, vil imidlertid fortsette nedenfor hvor forskjellige strukturer av steinalderkarakter vil bli presentert.

Gravingen av kvadrantgruppene viste at jordsmonnet på Eidet var nokså ensartet over de områdene som ble undersøkt. Det var få forekomster med trekull. Men i gruppe 11, kvadrant 3 ble det funnet nok trekull til to prøver som er datert. Den første ble funnet på 5-12 cm's dybde og hadde en diameter på ca 15 cm, den andre lå under denne fra 13-15 cm og hadde en utstrekning på 25 cm. Dateringene er gjort på kull av bjørk og ga henholdsvis 2182±51 BP og 2186±60 BP, se kapittel 3.

Disse dateringene avviker fra forventningene om eldre steinalder og foreløpig må det tolkes som yngre innblanding, og ut fra jernalderfunnene, er det interessant at de kommer ut i førromersk tid.

Råstoffer

Gjenstandsfunnene fra kvadrantgruppene gir et viktig sammenligningsgrunnlag i forhold til toppen av lag-1. I utgangspunktet forventes ikke at disse funnene skal skille seg vesentlig fra toppen av lag-1. Råstoffordelingen fra kvadrantgruppene er vist i skjemaet i figur 6.10, og i histogrammet i figur 6.11 er vist en sammenstilling av råstoffordelingen for både gruppene og toppen av lag 1.

Av figurene går det fram at kontrastene i råstoffbruk er så små at det generelle bildet fra toppen av lag 1 styrkes. Når det gjelder gjenstandenes typer, er det imidlertid tydeligere kontraster. Det gjelder særlig prosentandelene redskaper/flekker som for toppen av lag 1 var på 4,2 (se figur 6.1), mens det for kvadrantgruppene er nede på 1,8. Her kan forskjellige feilkilder ha vært virksomme, for eksempel kan frostheving ha brakt større gjenstander oppover i jordlagene. I kombinasjon med dette kan komme at flere små avslag og fliser kan ha blitt registrert i kvadrantene da disse massene ble utgravd og såldet. I motsetning til dette ble gjenstandene i toppen av lag 1 samlet inn på overflaten. Dette bør kunne forklare noe av kontrasten. Andelen kjerner er på 6,9 og 2,3 % for henholdsvis toppen av lag 1 og kvadrantene, så her kan samme forhold ha spilt inn. For de respektive redskaper/flekker er tallene såpass små at det ikke gir mening å sammenligne dem.

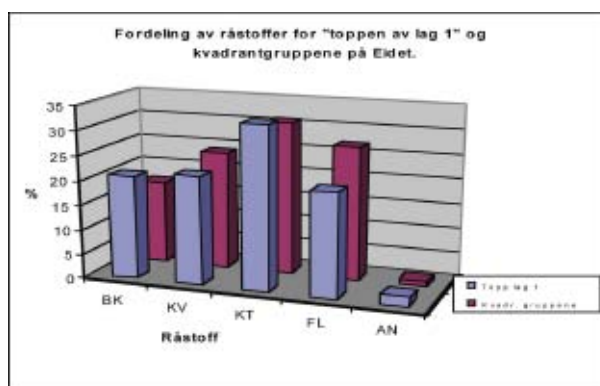
Mulige steinalderstrukturer på Eidet

Innledning

I det følgende skal presenteres undersøkelser av funnene fra strukturerne 1, 2 og 3 fra område C på Eidet, se figur 6.12. Område C strekker seg i et Ø – V orientert rektangel fra koordinatene 264 x /112 y–275 x /127 y. Området er relativt flatt, og i N grenser det mot bergknauser som ligger ved foten av en slak bakke som også utgjør grensen for det fflateavdekte området. I S grenser feltet mot en slak skråning.

Etter avdekking og opprensing ble det lokalisert fire strukturer som var synlige i toppen av lag 1. Disse fikk betegnelsene C1 (steinrøys), C2 (mulig ildsted), C3 (mulig tuft) og C4 (steinrøys). De tre første av disse ble i utgangspunktet tolket som tilhørende steinalder. Under følger en systematisk gjennomgang av hver struktur med beskrivelse av hvordan de fremsto i toppen av lag 1, fremgangsmåte for graving med lagbeskrivelser og funn, samt hvilke naturvitenskapelige prøver som ble samlet inn.

I den sammenlignende undersøkelsen er valgt ut de sentrale delene av strukturerne for eventuelt å få fram kontraster. For struktur 1 dreier det seg om kvadratene x271/y117, x271/y118, x272/y117 og x272/y118, til sammen 4 m². For struktur 2 = x275/y116, x275/y117, x276/y116 og x276/y117, til sammen 4 m², og for struktur 3 = x273/y111, x272/y112, x273/y112, x272/y113, x272/y114, x273/y113 og x273/y114, til sammen 7 m².

Figur 6.11: Fordeling av bergkristall (BK), kvarts (KV), kvartsitt (KT), flint (FL) og andre råstoffer (AN) for Toppen av lag 1 og Kvadrantgruppene på Eidet.

Struktur C1

Struktur C1 framsto som en steinrøys og ligger i en del av feltet som er tett besatt med overflatefunn, se figur 6.2 ovenfor. Dette kunne indikere at røysa er minst like gammel som disse funnene. Plantegning av røysa finnes i figur 6.13. Tidspress førte til at den ble ferdiggravd den siste kvelden av feltsesongen i 2006; på det tidspunkt trodde vi at den ville bli ødelagt av anleggsveien våren 2007. Strukturen ble gravd i fire mekaniske lag da det ikke var mulig å finne noen stratigrafiske skiller nedover i røysa. Massene besto av neve- til hodestore stein, noe skjørbrent stein, grus og løs sandjord. Denne var rødbrun med gulbrune spetter, og med spredte forekomster av trekull. Blant steinene var det også noen større, samt noen steinheller som er avmerket på plantegningen. Disse virket imidlertid tilfeldig distribuert.

Når det gjelder funn, ble det ned gjennom lagene funnet avslag og enkelte kjerner og redskaper i kvarts, kvartsitt, flint og bergkrystall. Disse har Ts. numre fra 11908.376 til 11908.426. Av gjenstandene er det to mikroflekker, ett bor, Ts. 11908.383, og en mulig ildflint, Ts. 11908.380. Av kjerner er det fem hvorav tre er bipolare. Ellers er det 62 avslag. Dette er framstilt i figur 6.14 som også viser fordelingen av gjenstandene i forhold til råstoff og gjenstandstyper. Figur 6.15 viser et foto av de to mikroflekkene og et kjernefragment, Ts. 11908.397 som i utgangspunktet ser ut til å ha vært en mikroflekkkerne, men som i siste ledd av reduksjonssekvensen er slått bipolart.

Over hele Eidet er det funnet mikroflekker og ditto kjerner eller kjernefragmenter. Til sammen er dette trekk som klart peker mot tidlig mikroflekketradisjon og boreal tid. Dette gjelder dermed også funnene fra Struktur 1.

Det ble tatt fem jordprøver, tre fra selve røysa og to utenfor denne som kontrollprøver. Disse kan sjekkes for fosfat, noe det foreløpig ikke har vært anledning til. I tillegg ble det tatt to 14C-prøver i den vestre delen av strukturen, den ene fra lag 1 og den andre fra lag 2. Den siste har koordinatene x271,10/y117,50 og ga resultatet 2179 ± 52 BP, se kapittel 3.

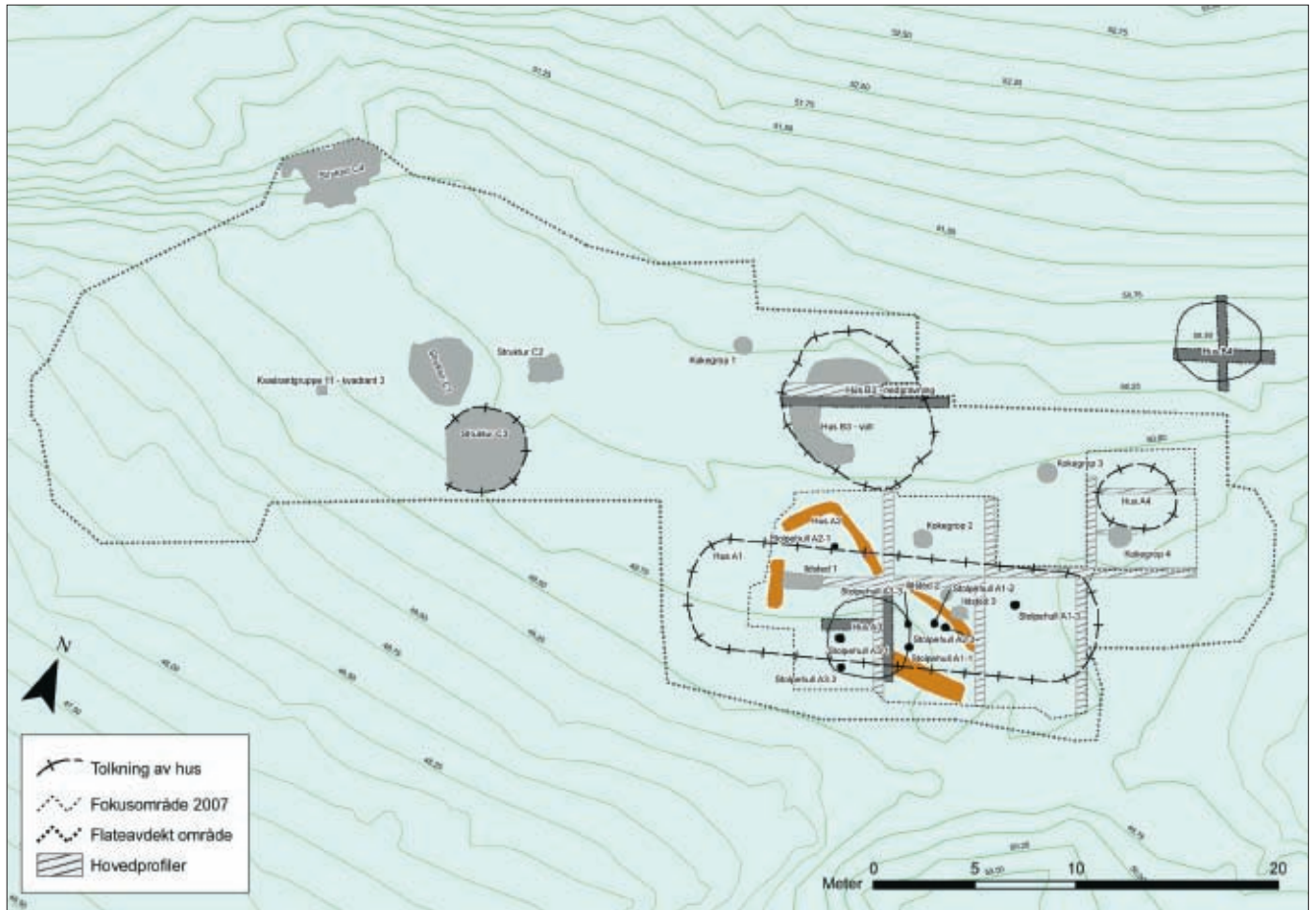
Når det gjelder tolkninger, stemmer ikke dateringene med forventningene til eldre steinalder. Riktignok er det både i nord og sør påvist bruk av harde bergarter også i forromersk jernalder (Gjesing 1943:123, Andreassen 2002, Bergsvik 2006), men mikroflekketeknikken som er såpass rikelig dokumentert i materialet, har intet med jern- eller bronsealder å gjøre. Ut fra funnene knyttes dermed røysa til den tidlige mikroflekketradisjonen, og fra denne tiden er lignende røyser påvist i Øst-Finnmark (Grydeland in prep.). Disse er trolig gravrøyser. Sett i denne konteksten kan innblandingen av trekull fra førromersk jernalder tolkes som resultat av seinere aktivitet hvor kanskje avfall i form av bålrester er deponert i røysa og dekket over.

Det kan selvsagt også tenkes at røysa er konstruert i århundrene før Kristi fødsel; de eldre steinsakene forsvinner jo ikke gjennom seinere aktivitet. I så tilfelle er det mer sannsynlig at dette heller er ei rydningsrøys enn ei gravrøys. Denne tolkningen bygger på en generell vurdering av gravskikken fra førromersk jernalder. På landsbasis er de forholdsvis fåtallige, noe som ifølge Solberg (2003:40) skyldes at de er vanskelige å oppdage fordi de sjelden har synlig markering over bakken, og fordi det var uvanlig med gravgaver. I de aller fleste tilfelle er liket brent og beinrester lagt i grava. Beina kan også være lagt i en beholder, ofte ei urne som så er plassert under flat mark. Enkelte ganger er det bygd ei lav røys over grava, noe som særlig er kjent fra Østfold (Solberg 2003:41).

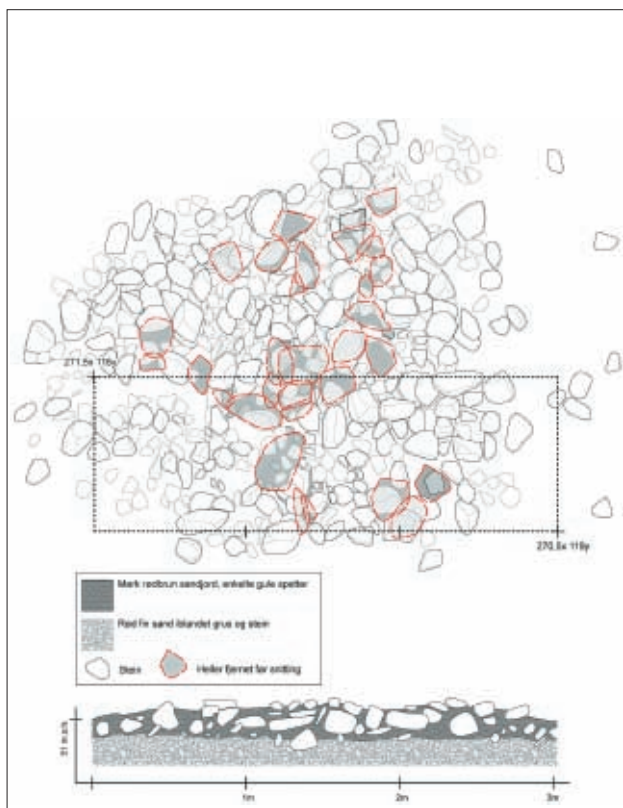
I tilfelle dette er en rydningsrøys, har den hatt to funksjoner: Å rydde jord, og å samle varme for plantene. Nå ligger ikke denne røysa i et større åkerområde, men den gang var ikke folk avhengig av store flater. Man bearbeidet jorda mellom røysene med hakke og spade. Den typiske rydningsrøys var lav og målte 2–4 m i diameter. Slik tolket kan røysa ses i sammenheng med røysa inntil berget, struktur C4.

Struktur C4

C4 ligger helt ute i den NV ytterkanten av område C, opp mot en bergknaus på grensen av det flate-avdekte området (265-267x/ 126-127y), se figur

Figur 6.12: Oversikt over Eidet, med de fire strukturene på område C.

Figur 6.13: Plan- og profiltegning av Struktur 1, område C på Eidet. Planregning: Theo Gill Bell, profiltegning: Johan E. Arntzen.

6.12. Etter flateavdekking fremsto den som en avlang, Ø-V orientert steinrøys. Steinen var av varierende størrelse, og var kastet inntil og oppå en bergknaus ved foten av bakken i ytterkanten av den flaten som boplassen på Eidet ligger på. Den vestre delen av røysa ble delvis ødelagt av gravemaskinen under flateavdekkinga. Den resterende røysa målte ca. 300 x 150 cm på det bredeste. Den vestre halvdel (ca. 80–100 cm av lengden) av røysa lå oppå en bergflate og her var steinlaget ca. 30 cm tykt. Den Ø halvdel (ca. 200–220 cm av lengden) lå over selve markoverflaten, og her var røysa ca 60 cm på det høyeste.

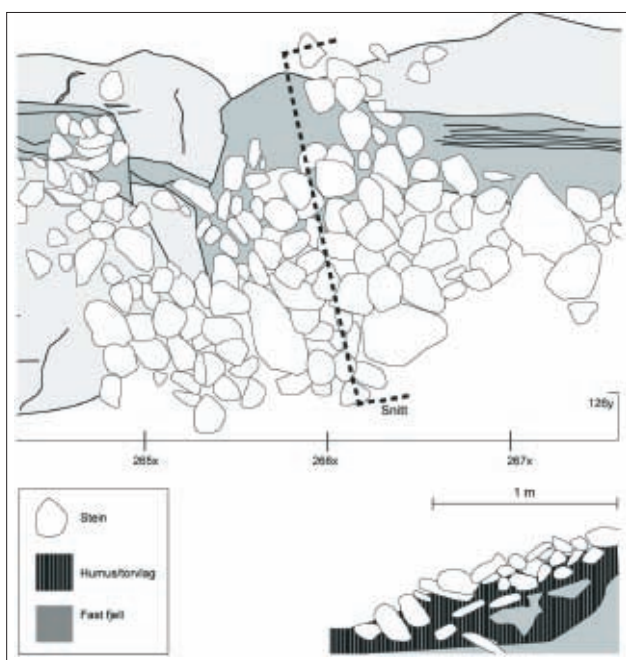
C4 ble først grundig rensed frem i overflaten, så snittet på tvers for å få frem informasjon om struktur og oppbygging av røysa. Det ble først lagt et snitt i den vestre enden hvor røysa var delvis ødelagt. Her kom en imidlertid rett ned på berget etter bare 20–30 cm, og profilen ga ikke særlig mye informasjon om oppbyggingen av strukturen. Det ble derfor lagt et nytt snitt i den østre delen, ved overgangen mellom berget og markoverflaten, hvor strukturen fremdeles var intakt.

SKJEMA OVER STEINARTEFAKTER						
Lokalisering: Struktur 1, område C - Eidet						
Råstoff	Bergkrystall	Kvarts	Kvartsitt	Flint	Andre	Totalt
Antall i alt	6	15	25	21	5	72
Bipolare kjerner	1	1		1		3
Flekkekjerner						
Andre kjerner		1	1			2
Kjerner i alt						5
Flekker						
Mikroflekker				2		2
Skrapere						
Spisser						
Bor		1				1
Kniver						
Andre				1		1
Redskaper/flekker i alt						4
Prosentandel redskaper/ flekker						5,6

Figur 6.14: Steingjenstandene fra Struktur 1, område C – Eidet.

Figur 6.15: To mikroflekker og et kjernefragment i flint fra Struktur 1, område C – Eidet. Foto: Adnan Icgagic

Figur 6.16: Plan- og profiltegning av struktur C4, område C – Eidet. Planregning: Theo Gill Bell, profiltegning: Johan E. Arntzen.

Steinene som lå over markoverflaten ble fjernet, mens de som lå over berget ble liggende og dannet slik profilen. *Figur 6.16* viser plan- og profiltegning av strukturen.

Steinene i røysa varierte fra småstein på under en neve størrelse og opp til stein på 30–40 cm lengde. Profilen viste at røysa var opp til 60 cm høy. Steinene i røysa skrådde oppover fra markoverflata i SØ hvor de større steinene lå, over fast fjell i bergknausen og opp til skråningen i NV hvor steinene ble mindre i størrelse. Her var steinlaget over berget ca. 40 cm på det tykkeste. Mellom steinlaget i røysa og berget, samt innimellom kuperingene i berget lå brun, sandet jord med enkelte spredte trekullfragmenter. Laget under røysa besto av liknende ganske løs, brun, sandet jord med trekullfragmenter og nesten uten steiner – veldig likt laget under C1. I motsetning til C1 var svært få av steinene i C4 skjørbrante eller varmepåvirket. Det var heller ingen flate heller.

I likhet med struktur C1, ble det heller ikke her funnet noe som kan indikere eller bekrefte at steinrøysa i C4 dreier seg om et gravminne. Det var få funn i C4, kun et par avslag i harde bergarter.

Når det gjelder lokalisering og oppbygning skiller imidlertid C1 og C4 seg fra hverandre på flere punkter, og implikasjonene av dette diskuteres videre nedenfor.

Struktur C2

Denne strukturen framsto som et ovalt formet område med varmepåvirket jordmasse i toppen av Lag 1. Den ble i første omgang tolket som et mulig ildsted. Det ytre målet var 160 x 120 cm og området virket ryddet for stein. Det gråbrune, kompakte laget var omgitt av en rødbrun "sirkel" av relativt kompakt jord med spredte trekullfragmenter, se foto i *figur 6.17*. Strukturen ble snittet på langs og gravd i 5 cm mekaniske lag. Massene ble såldet separat slik at de forskjellig fargete områdene skulle holdes atskilt i forhold til funn. Gjennom det øverste laget fortsetter midtpartiet og "sirkelen" å være atskilt fargemessig. Fra toppen av lag 2 flyter imidlertid det rødbrune laget ut og kan ikke avgrensnes fra den mer brunrøde mas-

Figur 6.17: Toppen av lag 3, struktur C2 mot NV.
Foto: Sven Erik Grydeland

SKJEMA O VER STEINAR TEFAKTER						
Lokalisering: Struktur 2, område C - Eidet						
Råstoff	Bergkrystall	Kvarts	Kvartsitt	Flint	Andre	Totalt
Antall i alt	18	8	35	14	2	77
Bipolare kjerner	2					2
Flekkkjerner						
Andre kjerner	1		1			2
Kjerner i alt						4
Flekker						
Mikro flekker				2		2
Skrapere						
Spisser						
Bor						
Kniver						
Andre						
Redskaper/flekker i alt						2
Prosentandel redskaper/flekker						2,6

Figur 6.18: Steingjenstandene fra Struktur 2, område C - Eidet.

sen i undergrunnen i området. I toppen av lag 2 kom fram en steinhelle på 20 x 20 cm, og i dette nivået blir det også langt flere stein av størrelse 1-2 never. Fra toppen av lag 3 var det ikke mulig å skille ut det gråbrune midtpartiet. Det rødbrune fortsatte imidlertid over i steril grunn. Hele veien var det noe skjorbrent stein. Det ble tatt to 14C-prøver, en fra lag 1 og den andre fra lag 2, begge i gode kontekster. Disse er foreløpig ikke analysert. Det var ikke spesielt store konsentrasjoner av trekull i strukturen. Heller ikke var det noen tegn til kantsetting av et eventuelt ildsted. Fargeendringen i dette området er dermed ikke mulig å tolke, i hvert fall ikke foreløpig.

Funnsammensetningen for Struktur C2 er vist figur 6.18. Her kommer det fram at råstoffssammensetningen skiller seg en del fra det generelle bildet fra toppen av lag 1. Av kjerner er det fire hvorav to er bipolare. Ellers er det to mikroflekker i materialet. Nedenfor vil dette bli satt i

sammenheng med funnene fra de andre strukturene.

Struktur C3

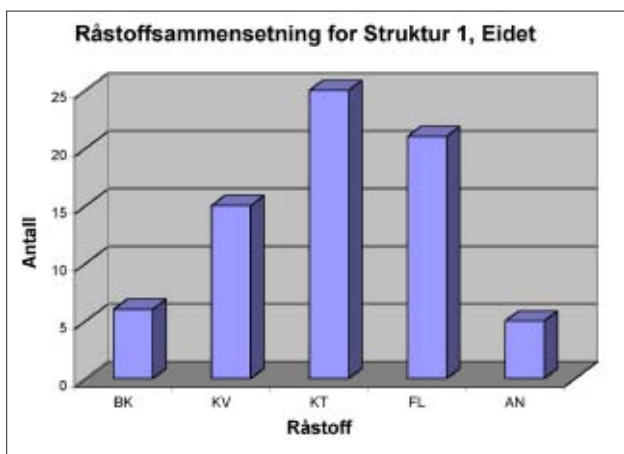
Etter avdekkingen og opprensninger framsto struktur C3 som en halvsirkelformet lav steinvoll på ca. 1,5 m bredde og åpen mot S, med et grunt nedgravd sirkulært, relativt steinfritt område på ca. 2,5 m i diameter i sentrum. Ut fra dette ble strukturen ansett som en mulig hustuft. Den har også visse likhetstrekk med påviste hustufter fra eldre steinalder i Finnmark, se foto i figur 6.19. Det ble lagt ut profilbenker på 50 cm i kryss over strukturen med sentrum midt i det forsenkede området. Slik ble det lettere å finne skiller mellom steinvollen, midtpartiet og områdene utenfor strukturen. Gjennom dette kom det også fram nokså tydelige kontraster mellom midtpartiet, steinvollen og området utenfor strukturen. Massene i sentrum besto av rødbrun og gulbrun sandjord med spredt trekull og noe skjorbrent stein.

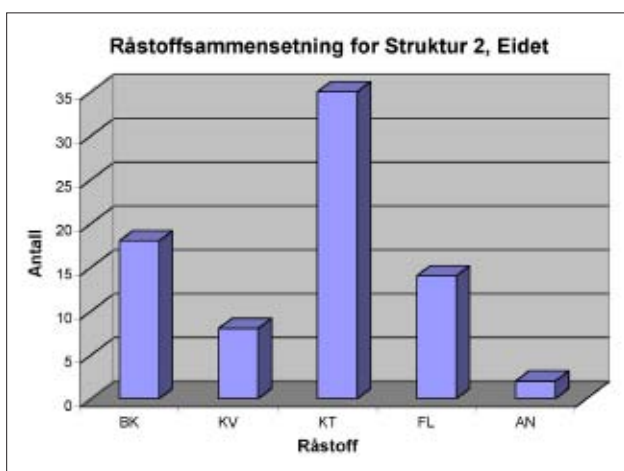
Figur 6.19: Struktur C3 med Theo Gil Bell i bakgrunnen, tatt mot NØ. Foto: Sven Erik Grydeland

SKJEMA OVER STEINAR TEFAKTER						
Lokalisering: Struktur 3, område C - Eidet						
Råstoff	Bergkrystall	Kvarts	Kvartsitt	Flint	Andre	Totalt
Antall i alt	44	19	110	33	5	211
Bipolare kjerner	3					3
Flekkkjerner						
Andre kjerner				1		1
Kjerner i alt						4
Flekker						
Mikro flekker				2		2
Skrapere						
Spisser						
Bor						
Kniver						
Andre		1				1
Redskaper/flekker i alt						3
Prosentandel redskaper/flekker						1,4

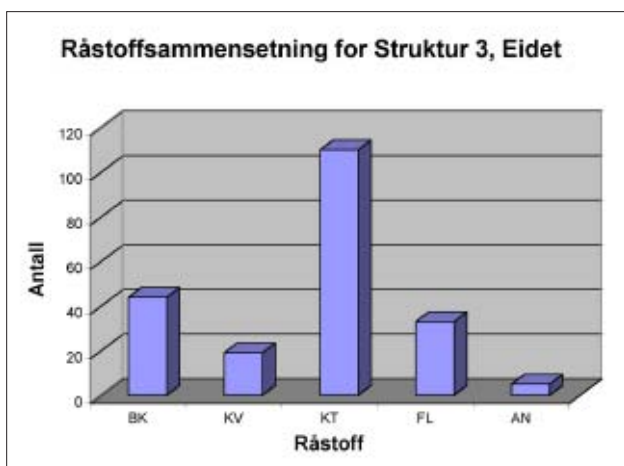
Figur 6.20: Steingjenstandene fra Struktur 3, område C - Eidet.

Figur 6.21: Fordeling av råstoffer for Struktur 1, område C - Eidet.

Figur 6.22: Fordeling av råstoffer for Struktur 2, område C - Eidet.

Figur 6.23: Fordeling av råstoffer for Struktur 3, område C - Eidet.

Nedover i lagene ble kontrastene utvisket da det kom fram stadig mer stein over hele det utgravde området. Det var ingen konsentrasjoner av trekull og heller ikke tegn til noe ildsted. Det ble bare tatt

én 14C-prøve, og den var fra den mulige veggvol-len. Ellers var det ikke mulig å få nok kull til date-ring inne i strukturen. Dette taler mot at det dreier seg om en hustuft.

Funnene er vist i figur 6.20. Også her skiller råstoffsammensetningen seg klart fra det generelle bildet fra ”toppen av Lag-1”. Det spesielle er den store andelen kvartsitt som utgjør over halvpar-ten av totalen. Av fire kjerner er tre bipolare. Ellers er det bare tre gjenstander/flekker, noe som utgjør bare 1,4 %.

Sett for seg selv, er det vanskelig å komme med noe forslag til tolkning av denne strukturen. Nedenfor skal imidlertid Struktur 1, 2 og 3 ses i sammenheng.

Sammenligning av strukturene

Kontraster i råstoffsammensetning

Som det vil framgå nedenfor, oppstår det flere kontraster mellom de tre strukturene (Struktur C4 er holdt utenfor da den hadde så få funn at det ikke ville gitt mening å ha den med). For det første viser dette seg når det gjelder råstofforde-lingen. Dette kommer fram i figurene 6.21, 6.22 og 6.23. Her er det struktur 1, den mulige gravrøysa som skiller seg ut. Den ligger også nærmest for- delinga for ”toppen av lag 1”, dog med noe mindre bergkrystall og noe mer flint. Struktur 2 og 3 har mer eller mindre parallell råstoffsammensetning.

Flere kontraster

Det finnes også flere kontraster som kan være vik- tige for tolkningen av strukturene. Dette er satt systematisk opp i tabellen i figur 6.24. Når det gjel- der tetthet av gjenstander, kommer struktur 3 klart høyest ut. Det er også verdt å merke seg at de alle kommer høyere ut enn antall gjenstander pr. m² for kvadrantgruppene, som bare var på 11,9. Struktur 3 har videre den klart laveste ande- len av kjerner og redskaper/flekker. På den ”mot-

	Struktur 1	Struktur 2	Struktur 3
Antall gjenstander	71	77	211
Antall pr. m ²	17,8	19,3	30,1
Prosentandel kjerner	6,9	5,2	1,9
Prosentandel redskaper/flekker	6,9	2,6	0,5
Prosentandel med cortex	4,2	15,6	16,6
Prosentandel hvit kvartsitt	14,1	3,9	5,2

Figur 6.24: Forskjellige kontraster mellom struktur 1, 2 og 3.

satte” side kommer den mulige gravrøysa. Den har 6,9 % andel av både kjerner og redskaper/flekker. Til sammenligning har ”toppen av lag-1” henholdsvis 6,9 og 4,2 %. Struktur 1 har også en langt lavere andel cortex, som er helt nede på 4,2 % (her har ”toppen av lag 1” 14 %, altså nokså likt med struktur 2 og 3). Det var også verdt å merke seg at det var mye hvit kvartsitt i struktur 1, og det viste seg at den mulige gravrøysa kom ut med hele 14,1 % hvit kvartsitt, hvilket er betydelig høyere enn for de andre strukturene.

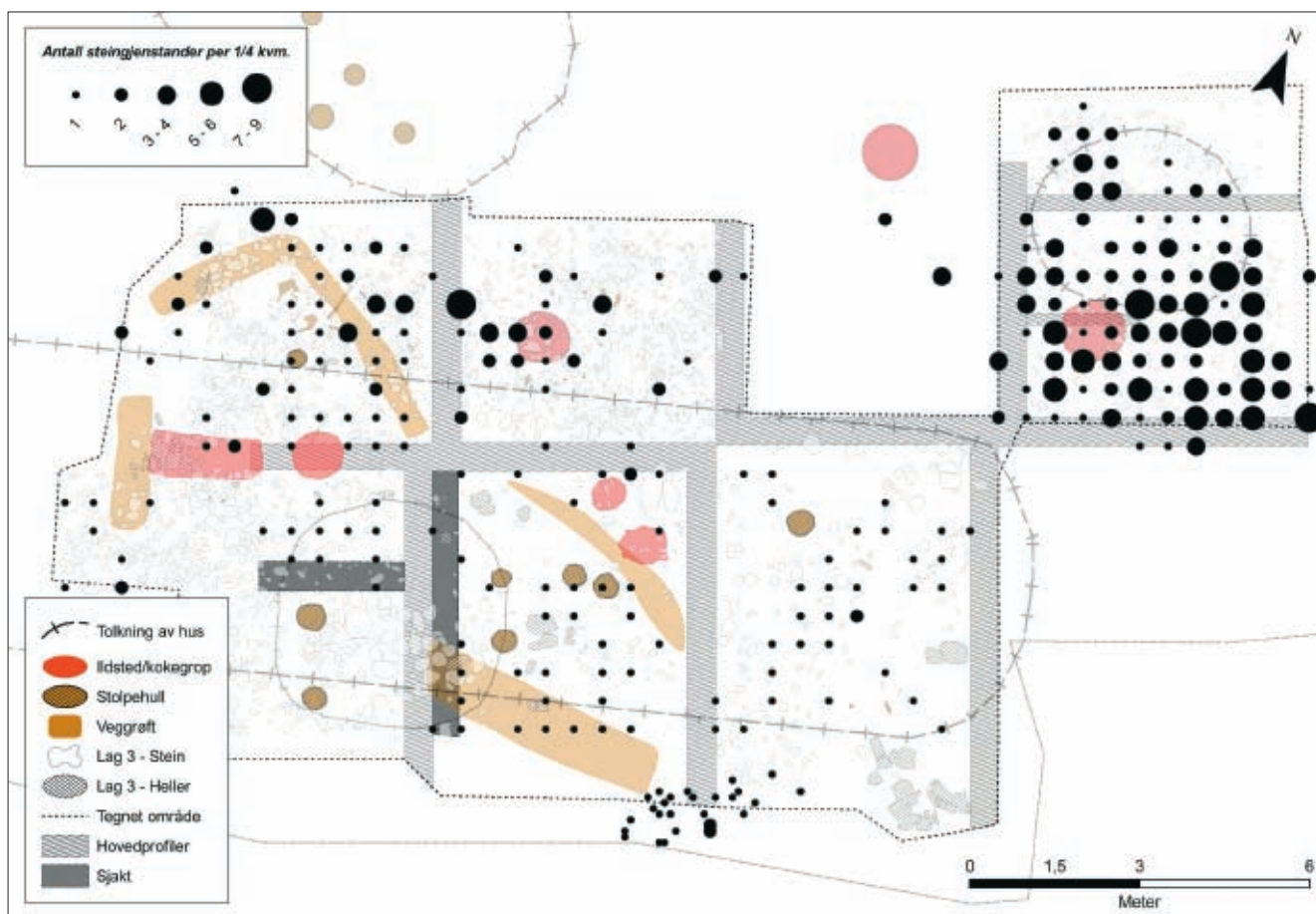
Det er usikkert hvordan dette skal tolkes, men uansett er det struktur 1 og 3 som står i størst motsetning til hverandre. Struktur 3 har den høyeste tettheten med gjenstander, noe som tyder på relativt høy aktivitet. Men samtidig har plassen de laveste andelen kjerner og redskaper/flekker. Dette betyr videre at det her er den største andelen avslag. Umiddelbart tolket kan dette være en plass hvor det først og fremst har vært produsert kjerner, emner og redskaper som har vært bearbeidet videre og brukt andre steder på boplassen.

SKJEMA OVER STEINARTEFAKTER						
Lokalisering: Utenom strukturene, område C - Eidet						
Råstoff	Bergkristall	Kvarts	Kvartsitt	Flint	Andre	Totalt
Antall i alt	69	93	195	83	2	442
Bipolare kjerner	5			2		7
Flekkekjerner						
Andre kjerner	3	3				6
Kjerner i alt						13
Flekker						
Mikro flekker			2	1		3
Skrapere	1			1		2
Spisser						
Bor						
Kniver						
Andre						
Redskaper/flekker i alt						5
Prosentandel redskaper/flekker						1.1

Figur 6.25: Steingjenstander fra de utgravde områdene utenom strukturene, Eidet - område C.

Dette styrker også antakelsen om at dette ikke er en hustuft; i og rundt et hus ville vel folk ikke strødd rundt seg med avslag, men først og fremst brukt redskapene. Slik sett kan struktur 3 være en verkstedplass som er ryddet for stein slik at de gode emnene kan finnes igjen om man mister dem på bakken.

Struktur 1 oppviser altså tydelige kontraster til dette. Den har en annen råstoffordeling, høyest andel kjerner og redskaper/flekker. Samtidig har

Figur 6.26: Fordeling av utgravde steingjenstander i og ved langhuset på Eidet.

SKJEMA OVER STEINAR TEFAKTER						
Lokalisering: Felt Aa og Ab i langhuset - Eidet						
Råstoff	Bergkrystall	Kvarts	Kvartsitt	Flint	Andre	Totalt
Antall i alt	12	20	66	39		137
Bipolare kjerner	1					1
Flekkkjerner						
Andre kjerner	2		4			6
Kjerner i alt						7
Flekker			1			1
Mikroflekker						
Skrapere			1			1
Spisser						
Bor						
Kniver						
Andre						
Redskaper/flekker i alt						2
Prosentandel redskaper/flekker						1,5

Figur 6.27: Steingjenstander fra felt Aa og Ab i langhuset på Eidet.

SKJEMA OVER STEINAR TEFAKTER						
Lokalisering: Felt Ad nordøst for langhuset - Eidet						
Råstoff	Bergkrystall	Kvarts	Kvartsitt	Flint	Andre	Totalt
Antall i alt	21	50	108	275	8	462
Bipolare kjerner	3					3
Flekkkjerner				1		1
Andre kjerner	1	2				3
Kjerner i alt						7
Flekker	1		1	1		3
Mikroflekker			1	8	1	10
Skrapere				1		1
Spisser						
Bor						
Kniver						
Andre	1				2	3
Redskaper/flekker i alt						17
Prosentandel redskaper/flekker						3,7

Figur 6.28: Steingjenstander fra felt Ad nordøst for langhuset på Eidet.

den en svært lav andel cortex og mye hvit kvartsitt. Disse kontrastene gjør den spesiell og kan vise til en annen type aktivitet. Hvorvidt dette har med gravlegging å gjøre må vente til resultatene av eventuelle fosfatanalyser foreligger.

Strukturene og resten av boplassen

De forskjellene som er beskrevet mellom de tre strukturene kan også ses i sammenheng med kontraster i fordelingen av de forskjellige råstoffer over hele Eidet slik dette er beskrevet ovenfor. For å rekapitulere, viser bergkrystall en forholdsvis jevnt spredning mellom strukturene 1, 2 og 3. Den er derimot nesten ikke representert i område B ved den nordvestre enden av Hus B3 – men i motsetning til de andre råstoffene, har den sitt tyngdepunkt vest for Langhuset. Her er de andre råstoffene bare tynt representert. Kvarts viser noe av samme jevne spredningen om område C, men har sitt klare tyngdepunkt ved Hus B3. Kvartsitt har også sitt særmerke, med kraftige konsentrasjoner vest i område C, særlig i og rundt Struktur 1. Flint har et mønster som ligner på kvarts med en tydelig konsentrasjon ved Hus B3. Den er

imidlertid forholdsvis godt representert ved Langhuset.

Holdt sammen med kontrastene mellom strukturene i område C, kan dette tyde på en viss tendens: at bruksperioden for boplassen har vært forholdsvis kortvarig. Dette bygger på et negativt resonnement, for hvis boplassen var brukt gjennom lang tid, eventuelt gjennom mange sesonger, kunne det forventes at kontrastene etter hvert ble utvisket. De forskjellige typer aktiviteter ville da ”flytte” rundt på boplassen, om det da ikke var knyttet sterke forestillinger til fast lokalisering av bestemte aktiviteter.

De resterende steinalderfunnene på Eidet

De utgravde feltene rundt strukturene på område C

Som beskrevet ovenfor inngikk bare sentrale delene av strukturene i område C i de sammenlignende undersøkelsene. Det ble imidlertid også gravd i områdene omkring strukturene, blant annet for å kunne avgrense dem. Her vil funnene fra disse omkringliggende feltene presenteres, se skjemaet i figur 6.25.

Også her preges råstoffbruken av ”de fire store”, selv om kvartsitt har fått en mer framtrædende rolle. Andelen redskaper/flekker er svært lavt, men dette kan det ikke legges vekt på da antallene er svært lave.

De utgravde feltene i og ved langhuset

Utgravningene i forbindelse med langhuset på Eidet var selvsagt først og fremst motivert ut fra jernalder. Men dette ga også mange gjenstander fra steinalder, og her skal disse sammenfattes. I figur 6.26 er frekvensen av steinfunnene vist i forhold til de forskjellige feltene. Allerede dette gir en del informasjon. Nedenfor skal de forskjellige feltene gjennomgås.

Felt Aa og Ab

I figur 6.27 er framstilt steingjenstandene fra feltene Aa og Ab i langhuset på Eidet. Feltene Aa, Ab,

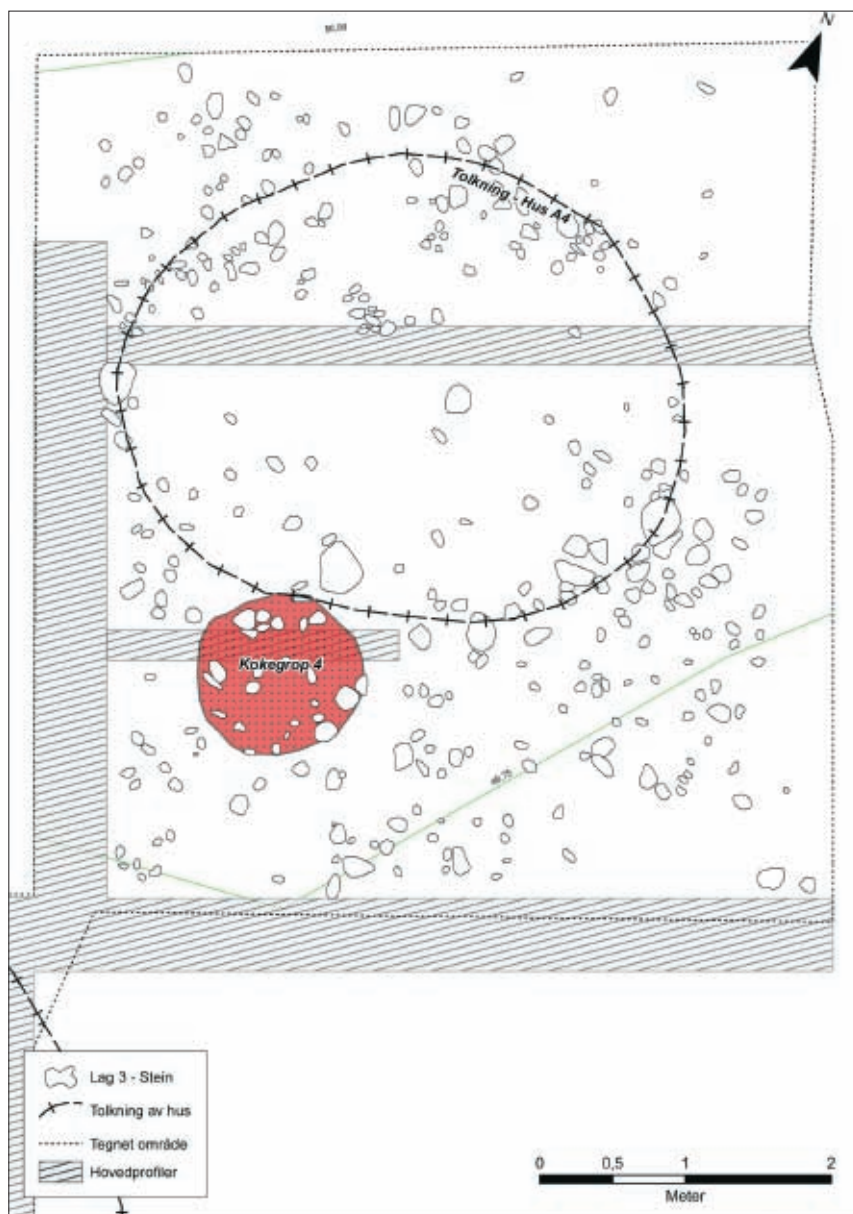
Ac osv. er vist i kapittel 4, figur 4.2. De er slått sammen da tettheten av steinaldergjenstander er lav, særlig sammenlignet med felt Ad. Dette går klart fram av figur 6.26. Råstoff-sammensetningen bryter litt med ”de fire store” på grunn av en viss forskyvning, særlig mot kvartsitt, men også mot flint. Ellers er det mange kjerner i forhold til redska-per/flekker, men tallene er små og må ses i sammenheng med hele funnsammensetningen.

Felt Ad

I felt Ad nordøst for langhuset var tettheten av steinaldergjenstander betydelig høyere enn i de foregående feltene, se figur 6.26. Sammen-setningen av funnene er framstilt figur 6.28. Funntettheten er høy og råstoff-sammensetningen preges av en rekordstor andel av flint. Her er også en svært høy andel av flekker og særlig mikroflekker som i hovedsak er framstilt nettopp i flint. Dette feltet faller øst for, og utenfor langhuset. Her er imidlertid registrert en mulig hustuft fra steinalder, og den tettheten av steingjenstander styrker denne tolkningen. Det er tilnærmet rundt og noe ned-gravd i grunnen, se figurene 6.29 og 6.30 som viser strukturen og funnfordelingen.

Like sør for denne strukturen er en kokegrop hvor det kom en datering på 6768 ± 85 BP eller 5839–5528 f. Kr. Den er vist i figur 6.30B.

Blant funnene er det et mulig fragment av ei slipt øks, se Ts. 11949.49, et garnsøkke som kan være fra steinalder, Ts. 11949.347 og en halvmånefor-met skiferkniv som er avbildet i figur 6.31. Skifer-funnene passer dårlig med de harde bergartene og alle mikroflekkene, om det da ikke er snakk om en utløper av den seine mikroflekketradisjon fra Vestlandet. I så fall kan dateringen stemme. På den andre siden ville boplassen ligget langt fra sjøen i seinmesolittikum, og dateringen kan være

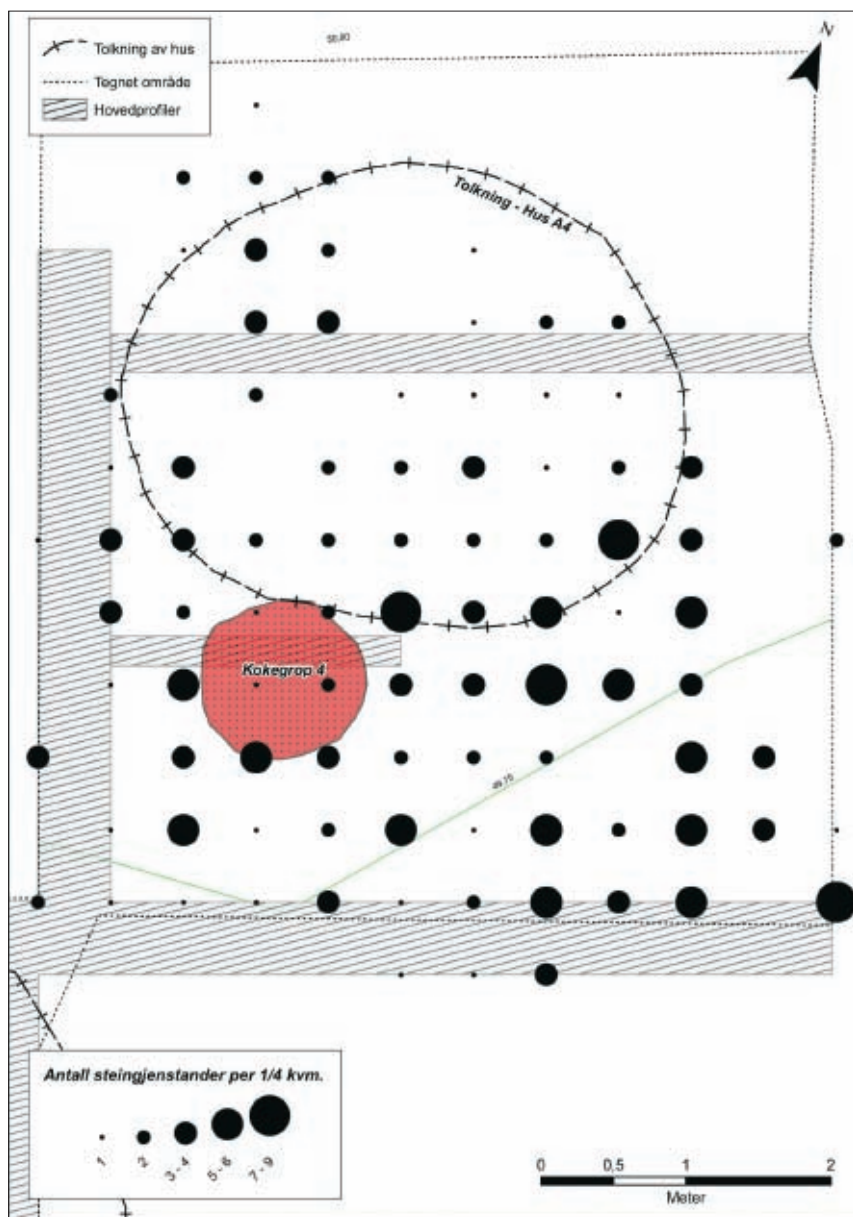

Figur 6.29: Plantegning over den mulige steinaldertufta fra felt Ad.

et resultat av seinere innblanding. Skiferfunnene kan også være episodiske da det totalt er funnet bare to andre skifer-gjenstander på Eidet. Uansett står vi høyst sannsynlig overfor en hus-tuft fra steinalder.

Feltene Ae, Af og Ag

Disse feltene utgjør den sørlige delen av langhuset på Eidet. Funntettheten er her svært lav og i figur 6.32 er de slått sammen. Funnene er preget av mange flekker og få kjerner, men tallene er små. Råstoff-sammensetningen preges av de fire store, selv om andelen kvartsitt er noe lavere enn gjennomsnittet.

Figur 6.30: Fordeling av funn i og rundt strukturen i felt Ad.

Hus B4

Tufta ble funnet ved hjelp av strategisk stikking med jordsonde ovenfor den nordøstlige avgrensningen av område AD på Eidet. Et tykt, fett, kullholdig og humusrikt jordlag virket til å ha en klart avgrenset sirkulær nedgravd form. Da det ikke var tid til å utvide hovedutgravningsfeltet, ble det gravd to profilsjakter i kryss for å forsøke å avgrense tuften, se figur 6.30C.

Jordlaget som ble dokumentert gjennom profilene synes å være av samme karakter som det som ble dokumentert i område AD, men var her langt tykkere og avgrenset av en tydeligere nedgravning. Den svarte jorda fremstod i klar kontrast til over-

liggende torvlag og underliggende morenejord, var iblandet spredte kullfragmenter, og inneholdt mye organisk materiale (humus). Det ble i den ØV-gående sjakten funnet mindre mengder avslag (flint) samt en større kjerne i kvartsitt. Det var også enkelte avslag (flint og bergkrystall) i den SN-gående sjakten. Disse funnene ble gjort i overgangen mellom feit svart jord og morenejord. I den SN-gående sjakten ble det funnet et hellelag i sør. Diameter på den sirkulære nedgravningen lar seg ikke definitivt bestemme ut ifra sjaktningen, men ser ut til å være mellom 4 og 5 m. Verken dateringer eller naturvitenskapelige prøver fra tufta foreligger. Allikevel vil det basert på form, gjenstander, og jordlag være naturlig å relatere denne strukturen til steinalderbosettingen på Skålbunes.

De totale steinalderfunn

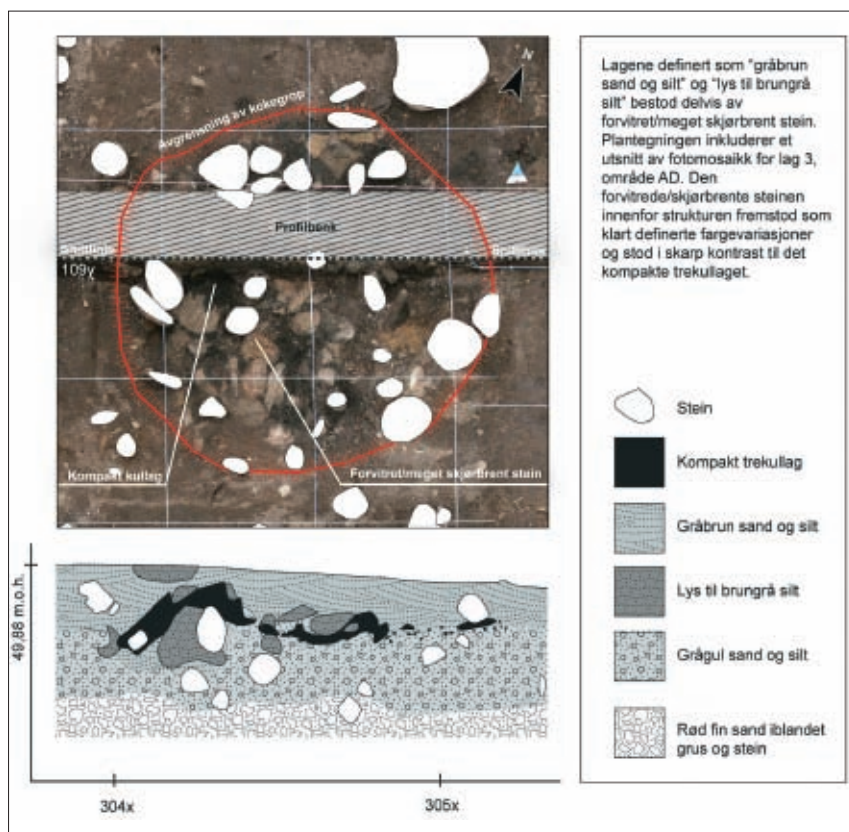
Råstoffene

Nedenfor er satt opp de totale gjenstandsfunn på Eidet, se figur 6.33. Av denne går det fram at særlig kvartsitten, men også flint øker sine

andeler i forhold til Toppen av lag 1. Ellers må råstoffbruken sies å være heterogen. Dette sto klart allerede under flateavdekningen, og representanter for de fire hovedgrupper råstoffer: bergkrystall, kvarts, kvartsitt og flint er vist i fotoet på figur 6.34. Av kvartsittene er en lokal, grovkornet type mest tallrik. Et eksemplar av denne er avbildet i figur 6.35 som også viser en mikroflekk i flint. Strukturene i kvartsitten kommer her tydelig fram. Som oftest er kvartsitten mørk grå, enkelte ganger med et grønt innslag. Den har ofte striper eller intrusjoner av kvarts. Dette er kjemiske avsetninger hvor kvartsen fyller igjen sprekker i den opprinnelige kvartsitten. I slike prosesser virker kvartsen som et effektivt ”lim”, noe som viser seg ved at mineralet kan slås uten at den spalter langs

disse intrusjonene. Andre kvartsittvarianter synes relativt få i antall, men det finnes lysere og nesten hvite typer. Når det gjelder vekt ville kvartsitt kommet enda høyere ut da de fleste virkelig store gjenstander er framstilt i dette materialet. Vi har imidlertid ikke foretatt systematiske undersøkelser på dette området.

Kvartsitt er også svært vanlig på de tidligmesolittiske boplassene i regionen. På de 12 boplassene Martinus Hauglid (1993) har undersøkt, er kvartsitt dominerende på ni med prosentandeler mellom 48 og 90. På de tre resterende plassene kommer flint og bergkrystall høyest ut (Hauglid 1993:57). Ingen av disse plassene har den relative balansen mellom råstoffgruppene som Eidet.

Figur 6.30B. Kokegrop 4 i plan og profil.

Gjenstander og teknologi

Figur 6.35 illustrerer også forskjellig teknologi hvor en mikroflekk i flint på bare 1,3 cm er plassert på et avslag i kvartsitt på 14 cm. Dette viser hvordan makro- og mikroteknikker høyst sannsynlig har vært i bruk samtidig. For øvrig er andelen redskaper/flekker lav, 2,7 %, og blant disse er mikroflekker og flekker i absolutt flertall. Viktig er også å merke seg at antallet kjerner godt overstiger redskapene og flekkene og kommer ut med 3,4%.

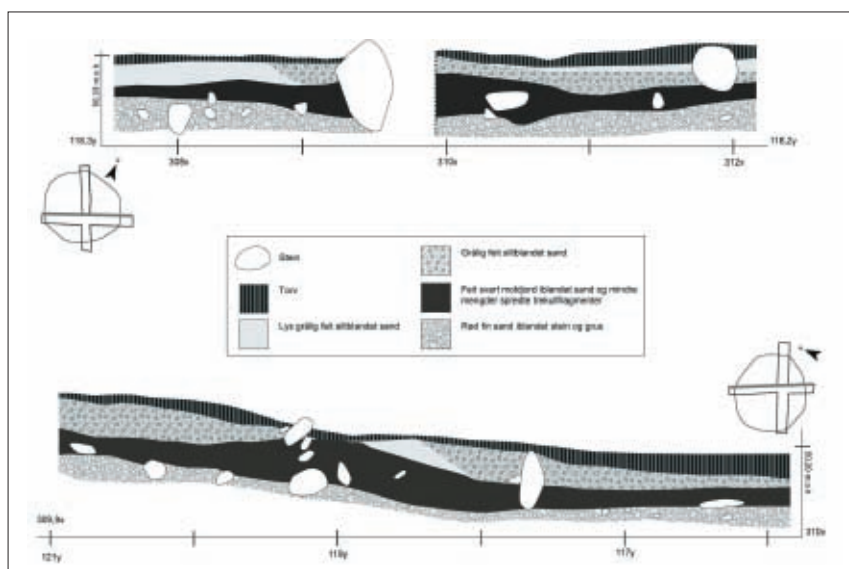
Til sammen kan dette illustrere at det har vært produsert mange redskaper på plassen, mens de i relativt stor grad har vært brukt andre steder, kanskje på spesialboplasser. Av tabellen kommer det også fram at skrapere kommer relativt høyt ut, selv om tallene er små.

Samlet tolkning

Innledning

Men hva slags type boplass er det snakk om? Den store flaten antyder at dette er en stor boplass, og jeg vil derfor ta utgangspunkt i visse kriterier for hovedboplasser i et logistisk system benyttet av såkalte collectors (se Binford 1980). Kriteriene er riktignok utarbeidet for et materiale fra Finnmark (Grydland in prep.), men mange av ideene kommer også fra Bjercks (1989b) studier fra Vega sør i Nordland.

Figur 6.30C: Kryssprofil i Hus B4.

Figur 6.31: Skiferkniv fra felt Ad – Eidet.

Foto: Sven Erik Grydeland

SKJEMA OVER STEINARTEFAKTER						
Felt Ae, Af og Ag i langhu set - Eidet						
Lokalisering:	Bergkrysta II	Kvarts	Kvartsitt	Flint	Andre	Totalt
Antall i alt	52	70	41	63	1	227
Bipolare kjerner						
Flekkekjerner						
Andre kjerner		1				1
Kjerner i alt						1
Flekker	1			5	1	7
Mikro flekker						
Skrapere						
Spisser						
Bor						
Kniver			1			1
Andre	1					1
Redskaper/flekker i alt						9
Prosentandel redskaper/flekker						4

Figur 6.32: Steingjenstander fra feltene Ae, Af og Ag i langhuset på Eidet.

SKJEMA OVER STEINARTEFAKTER						
Alle steingjenstander på Eidet						
Lokalisering:	Bergkrysta II	Kvarts	Kvartsitt	Flint	Andre	Totalt
Antall i alt	496	567	1080	836	55	3034
Bipolare kjerner	28	7	1	9		45
Flekkekjerner	2			3		5
Andre kjerner	15	16	16	7		54
Kjerner i alt						104
Flekker	1		6	14	1	22
Mikro flekker	1		5	28	1	34
Skrapere	1	1	5	3		10
Spisser	1					1
Bor		2	1			3
Kniver			2			2
Andre	2	2	2	2	2	10
Redskaper/flekker i alt						82
Prosentandel redskaper/flekker						2,7

Figur 6.33: De totale gjenstandsfunn fra steinalder på Eidet.

Hovedboplass?

Ut fra erfaringer med steinalderboplasser i Øst-Finnmark kan en hovedboplass beskrives slik: Dette vil være den boplasstypen som brukes av flest mennesker over lengst tid. Blant de forskjellige typer lokaliteter forventes den derfor å ha det største flatemålet og det største antall gjenstander. Den vil samtidig være den minst tallrike boplasstypen. Her vil også de fleste aktiviteter ha foregått,

både når det gjelder arbeidsmengde og forskjellige typer gjøremål. Disse vil kanskje i hovedsak være av «maintainance»-type, det vil si produksjon og vedlikehold av redskaper og utstyr som i større grad vil brukes på andre typer boplasser. Når det gjelder steingjenstander, forventes at det meste av produksjonen av disse vil skje på hovedboplassen. Dette vil medføre relativt store mengde avslag, og tilsvarende liten prosentandel redskaper/flekker. Andelen kjerner i forhold til redskaper/flekker bør derimot være forholdsvis høy. Ifølge Hood (1992:204) vil også bor og skrapere komme relativt høyt opp. En del aktiviteter av procurement-type, eller "skaffing" kan utføres direkte fra boplassen, dette takket være bruk av båt (Ames 2002:42). I den grad dette stemmer, skulle også andre redskapstyper være representert på hovedboplassene. Råstoffsammensetningen forventes å være heterogen som et resultat av mangslungne aktiviteter og den relativt lange tiden som er tilbrakt på plassen.

Holdt sammen med det generelle aktivitetsnivået vil antallet utflukter, med tilsvarende landganger være høyt. Dette burde vise seg i de høyeste verdier for lokaliseringsfaktoren havn, altså at havneforholdene er de beste. Om hovedboplassene også skårer høyt for utsikt, kan dette være en indikator på stor procurement-aktivitet direkte fra plassen. Når det gjelder avstand til ferskvann forventes også at disse plassene har høyest verdi. Som et siste punkt forventes et høyt antall hustuffer. Dette kan også antyde om plassene har vært i bruk vinterstid. Kort sagt forventes flere maksimale verdier for hovedboplassene.

Bjerck (1989b:91) forventninger er kortere og fyndigere: "Hovedoppholdssteder, som er funnområder større enn 1000 m², med estimert funnmengde mer enn 100.000 artefakter og redskapsandel mindre enn 15 %. Dersom forholdene er slik at hustuffer vil være synlige, finnes minst 5 hustuffer".

Leirplass

Disse vil i noen henseender være "forminskede" hovedboplasser. De vil romme et mindre antall mennesker over kortere tid og følgelig forventes en mindre flate og færre antall gjenstander. Den

totale aktivitet vil også være mindre, men i den grad det forventes at en leirplass er mer sesongpreget, vil den være noe mer spesialisert. Dette burde resultere i en noe mindre mengde avslag og kjerner, og en noe høyere % redskaper/flekker enn på hovedboplassene. Aktivitetene burde helle noe mer over mot procurement, eller ”skaffing”, innhenting av ressurser med de konsekvensene dette har for redskapstypene. Råstoffsammensetningen forventes å være rimelig heterogen av samme grunn som for hovedboplassene.

For lokaliseringsfaktorene forventes kanskje en noe lavere skår. Det forventes færre eller ingen hustuffer, og om det kan påvises relativt flere teltringe, kan dette være en indikator på sommeropphold. Bjerck (1989a:14) antyder at leirplassen kan ligge ”motsatt” av hovedboplassen, eller i utkanten av aksjonsradiusen i forhold til gruppas ressursområde.

Spesialboplass

For Vegas del foreslår Bjerck (1989a, b) at hovedboplassen var omgitt av et lite nettverk av mer spesialiserte fangststasjoner, eller båtstasjoner. Et par av disse har hustuffer, noe som viser at folk har overnattet på plassen. Indirekte forteller også dette at stasjonen lå så langt fra hovedboplassen at det ikke svarte seg å ro eller padle fram og tilbake på dagen. De kan også ha vært utrustet på forhånd.

”Muligens fantes det lagre med agn og brensel – stabler med teiner, ruser og kurver – garn, snører med kroker, harpuner og harpunskaft? Kanskje selve hytta rommet fyrstøy, førstehjelpsutstyr, lappesaker for skinnbåter, tørre klær og sengetøy. Stasjonene reduserte transportomkostningene, ikke bare fordi den første bearbeidingen kunne utføres nær fangststedet og dermed medføre redusert transportvolum. Den største fordel ligger i at man kunne drive intensivt over flere dager, sommer som vinter” (Bjerck 1989b:79).

Stasjonene kan også ha fungert som et nett av nødhavner, som alternative landingsplasser hvor man kunne søke tilhold ved overraskende værforandring. De forventes å være mindre enn leirplassene, både når det gjelder flate og gjenstander, men de bør være flere i antall.

Da dette er de mest spesialiserte boplassene i forhold til fangst, har utstyret først og fremst vært brukt og ikke framstilt her. Dermed forventes den høyeste andelen redskaper/flekker, og en tilsvarende lav andel avslag. Og om vi så antar at redskapene i hovedsak har vært produsert på hovedboplassen, og kanskje leirplassene, forventes en relativt heterogen råstoffsammensetning også på båtstasjonene.

Nederst i hierarkiet av boplasser kommer ”stops” eller sitteplasser som kjennetegne som tilfeldige oppholdssteder. Gjenstandsinventaret kan her

Figur 6.34: De fire viktigste råstoffer: kvartsitt, kvarts, flint og bergkrystall. Foto: Sven Erik Grydeland

Figur 6.35: Smått og stort – en mikroflekk i flint plassert på et makroavslag i kvartsitt. Foto: Sven Erik Grydeland

Figur 6.36: Mikroflekk og ditto kjerne fra Eidet. Foto: Sven Erik Grydeland

være preget av knakking på en tilfeldig funnet kvarts- eller flintknoll hvor resultatet blir en liten ansamling avslag (Bjerck 1989a:24). Her vil det aldri finnes hustuffer.

Uansett vil en hovedboplass stå i klar motsetning til mindre spesialboplasser eller mer tilfeldige sitteplasser, og i vårt tilfelle er det utelukket at det er snakk om disse mindre boplasstypene. I praksis vil det derfor diskuteres om det er snakk om hovedboplass eller leirplass.

Testing mot materialet

Diskusjonene ovenfor kan være et greit utgangspunkt for å vurdere boplassen på Eidet hvor allerede den store utstrekningen forteller at det har oppholdt seg en del mennesker på stedet. På den andre siden ligger funnmengden langt under

Bjercks forventninger til en hovedboplass. Det er heller ikke mange synlige husstrukturer på plassen, noe som også bryter med kriteriene (se også Bjerck 1989b:76). Nå behøver ikke husene ha vært nedgravde; erfaringer fra samiske gammetuffer viser at de kan være nesten usynlige etter bare 500 år om de ikke er forsenket i bakken (Grydeland 2001:34pp). På den andre siden er det påvist tydelig nedgravde hus både i Finnmark, på Vega (Bjerck 1989b) og mange andre steder. Mange forfattere bruker derfor dette som et kriterium for hovedboplasser (Bjerck 1989b, Engelstad 1989).

Når det gjelder havnemuligheter er de bedre på Eidet enn på Flaten, særlig fordi det er muligheter for å gå i land fra to sider, noe som gjør det mulig å strande ved forskjellige vindretninger. Vikene på hver side av klubben er derimot ikke særlig dype, og ved pålandsvind gir de ikke så godt ly. Utsikten har imidlertid vært svært god både utover og innover fjorden, særlig om man sto på klubben i sørøst. Eidet gir også gode, plane flater å bo på. Til sammen gjør dette Eidet til den beste boplassen på denne siden av Tverlandet.

Funnsammensetningen kan også fortelle en del. Råstoffssammensetningen er heterogen. Som vist ovenfor, er andelen redskaper/flekker lav, mens antallet kjerner er en del høyere. Dette stemmer med forventningene til en hovedboplass.

Foreløpig konklusjon

Følgende trekk taler for at Eidet har vært en hovedboplass:

- Potensielt en av de beste lokalitetene i forhold til den lokale topografi. Dette gjelder tilgjengelig flate, utsikt og havnemuligheter.
- Gjenstandsmaterialet viser til heterogen råstoffbruk. Ellers er flere typer redskaper representert, men også mikroflekketeknikk. Andelen redskaper/flekker og kjerner kan også vise til maintenance-aktiviteter typisk for hovedboplasser.
- Det kan påvises forskjelligartete aktiviteter på boplassen, jevnfør sammenligningene mellom strukturene i område C.

Følgende trekk taler mot at Eidet er en hovedboplass:

- Det er ikke påvist mange husstrukturer på plassen.
- Den totale gjenstandsmengde er mindre enn forventet.

Valget vil da i praksis å stå mellom hovedboplass og leirplass. Om det første alternativet er riktig, vil plassen ha vært i bruk i kort tid, jevnfør den relativt begrensede gjenstandsmengden og de skiller i forskjellige aktiviteter som kan påvises. Plassens store utstrekning tilsier en forholdsvis stor gruppe mennesker.

Om det dreier seg om en leirplass, kan det enten bety at den har spredt seg utover ved gjentatte opphold, selv om den begrensede mengden gjenstander ikke tilsier dette. Om hele plassen samtidig har vært i bruk som leirplass, kan den lokale gruppen ha vært relativt stor, og betydelig større enn det vanlige for Finnmark (Grydeland in prep. :316). Materialet fra Vega tyder på at gruppene der har vært større enn vanlig i Finnmark (Bjerk 1989a, b).

Gjenstansfunn fra steinalderen– Flaten

Toppen av lag 1 på Flaten

Innledning

Under utgravningene på Flaten ble de samme rutiner som for Eidet fulgt. Jordsmonnet var av noenlunde samme karakter som på Eidet, noe som i utgangspunktet tilsa en mekanisk graving i lag. Også for Flaten ble steinalderfunnene i ”toppen av lag 1” registrert som egen kategori. Som for Eidet, ble dette gjort for å kunne ha et representativt nivå for hele boplassen.

Toppen av lag 1

Som for Eidet kom det også på Flaten fram mange slåtte steingjenstander allerede under flateavdekinga. Disse funnene samt de som kom fram under opprensningen ble altså definert som ”toppen av lag 1”. Tettheten varierte og det var flest funn mot vest og sør, altså ned mot tidligere strand. I disse lagene var det ingen funn fra jern-

alder, men visse tegn til strukturer viste seg, hvor ”røys 1” var den mest markerte, se nedenfor.

Som for Eidet, ble funnene målt inn med totalstasjon eller samlet inn i kvadranter og deretter ført inn i en større datamatrise.

Funnene fra toppen av lag 1 er satt opp i *figur 6.37*, og som for Eidet viser de en relativt heterogen råstoffbruk og tilstedeværelse av de samme typer gjenstander som på Eidet.

Kvadrantgruppene

På Flaten ble det gravd to kvadrantgrupper, se *figur 2,3* i kapittel 2. Målet med disse var å undersøke områdets stratigrafi, både med hensyn til funn og jordlagsoppbygging. De viste et jordsmonn som nokså likt Eidet. Under den humusblandete overflaten kom leirblandet grus og sand. Også her var mye stein, dog ikke med så store enkeltsteiner som på Eidet.

Kvadrantgruppe 15 skulle i tillegg brukes til å avgrense boplassens utstrekning mot nord. Dette siste ble også bekreftet, da den kun ga ni avslag. Disse ble funnet i tre av stikkene, mens de øvrige fem var funntomme.

Kvadrantgruppe 12 skulle dekke et område hvor det i toppen av lag 1 var observert en konsentrasjon med skjørbrent stein. Dette kunne være en mesolittisk mødding. Gruppen ga 23 funn hvorav en brent flintskraper (Ts. 11932.137), og ei flekke (Ts. 11932.173) og en kjerne i kvartsitt (Ts. 11932.175). Fordelingen av de skjørbrente steinene antyder at den eventuelle møddingen har en avgrensning mot øst og kanskje fortsetter fram mot terrassekanten i vest.

Mulige steinalderstrukturer på Flaten

I tillegg til den mulige møddingen beskrevet ovenfor, var det kun to strukturer som kunne være fra steinalder: røys 1 og røys 2, se Kapittel 5. I røys 2 ble det bare gjort sju funn av harde bergarter, noe det ikke går an å trekke noen konklusjoner av.

SKJEMA OVER STEINARTEFAKTER						
Lokalisering: Topp en av lag 1 - Flata						
Råstoff	Bergkrystall	Kvarts	Kvartsitt	Flint	Andre	Totalt
Antall i alt	162	191	72	57	7	489
Bipolare kjerner	5	3				8
Flekkkjerner						
Andre kjerner	2	8	5			15
Kjerner i alt						23
Flekker			1	1		2
Mikroflekker	1	1		1		3
Skrapere	1	1		2		4
Spisser						
Bor		1				1
Kniver	1	1				2
Andre			3			3
Redskaper/flekker i alt						15
Prosentandel redskaper/ flekker						3,1

Figur 6.37: Steingjenstandene fra "toppen av lag 1" på Flaten.

SKJEMA OVER STEINARTEFAKTER						
Lokalisering: Struktur 1 - Flata						
Råstoff	Bergkrystall	Kvarts	Kvartsitt	Flint	Andre	Totalt
Antall i alt	22	143	24	50		239
Bipolare kjerner				1		1
Flekkkjerner						
Andre kjerner		4	1			5
Kjerner i alt						6
Flekker						
Mikroflekker						
Skrapere		2				2
Spisser						
Bor						
Kniver						
Andre						
Redskaper/flekker i alt						2
Prosentandel redskaper/flekker						0,8

Figur 6.38: Steingjenstander fra Struktur 1 - Flaten.

SKJEMA OVER STEINARTEFAKTER						
Lokalisering: Alle steingjenstander på Flata						
Råstoff	Bergkrystall	Kvarts	Kvartsitt	Flint	Andre	Totalt
Antall i alt	423	457	170	188	14	1262
Bipolare kjerner	10	5		2		17
Flekkkjerner	1					1
Andre kjerner	8	15	14			37
Kjerner i alt						55
Flekker			1	3		4
Mikroflekker	2	2	1	5		10
Skrapere	6	5	2	3		16
Spisser						
Bor		1				1
Kniver	1	3				4
Andre			3			3
Redskaper/flekker i alt						38
Prosentandel redskaper/ flekker						3,0

Figur 6.39: De totale gjenstandsfunn fra steinalder på Flaten.

SKJEMA OVER STEINARTEFAKTER						
Lokalisering: Alle steingjenstander på Eidet						
Råstoff	Bergkrystall	Kvarts	Kvartsitt	Flint	Andre	Totalt
Antall i alt	496	567	1080	836	55	3034
Bipolare kjerner	28	7	1	9		45
Flekkkjerner	2			3		5
Andre kjerner	15	16	16	7		54
Kjerner i alt						104
Flekker	1		6	14	1	22
Mikroflekker	1		5	28	1	34
Skrapere	1	1	5	3		10
Spisser	1					1
Bor		2	1			3
Kniver			2			2
Andre	2	2	2	2	2	10
Redskaper/flekker i alt						82
Prosentandel redskaper/ flekker						2,7

Figur 6.40: De totale gjenstandsfunn fra steinalder på Eidet.

Røys 1 bød derimot på hele 239 steinartefakter, se figur 6.38. Funnene skiller seg litt ut når det gjelder råstoffsetning, med noe mindre berg-

krystall og kvartsitt enn resten av Flaten. Når det gjelder kjerner og redskaper er ikke funnene spesielle, og til sammen er det ikke mulig å trekke slutninger.

Kontraster mellom Flaten og Eidet

De totale steinalderfunn på Flaten

Av de utgravde steinalderfunnene på Flaten kommer gjenstandene fra langhuset i tillegg til kvadrantgruppene og funnene i røys 1 og 2. Til sammen dreier det seg om 734 gjenstander. Disse skiller seg lite fra "toppen av lag 1", og i oppstillingen i figur 6.39 er alle holdt sammen (I figur 6.40 er igjen ført opp det tilsvarende skjemaet for Eidet slik at de to direkte kan sammenlignes). Det dreier seg da om 1262 gjenstander. De er fordelt over alle de fire store råstoffgruppene, og for øvrig er alle gjenstandstyper uten "spisser" representert. Eksempler på disse gjenstandene er vist i figur 6.41 som øverst viser tre skrapere i bergkrystall og kvarts, i midten er to bipolare kjerner, og nederst vises tre mikroflekker i flint.

Til sammen synes dette å vise at lignende gjenstandstyper og teknikker er representert både på Flaten og Eidet.

Flaten versus Eidet

I utgangspunktet var det ikke forventet større kontraster mellom Flaten og Eidet. Boplassene ligger jo nær hverandre i rommet og med en høydeforskjell på knapt fem meter. Og som vist ovenfor, er de samme typer gjenstander representert på begge. Av figurene 6.39 og 6.40 går det også fram at prosentandelen redskaper/flekker er temmelig lik for de to, med 3,0 % for Flaten og 2,7 % for Eidet. Av figur 6.42 ses at andelen kjerner er høy og i praksis lik for begge boplassene.

For flekker, mikroflekker og redskaper er imidlertid bildet et annet. Av figuren går fram at antallet flekker/mikroflekker langt overgår redskaper på Eidet, mens for Flaten er forholdet omvendt. Her er antallet redskaper lik 24 mens flekker/mikroflekker utgjør 14, jevnfør figur 6.42. Dette kan

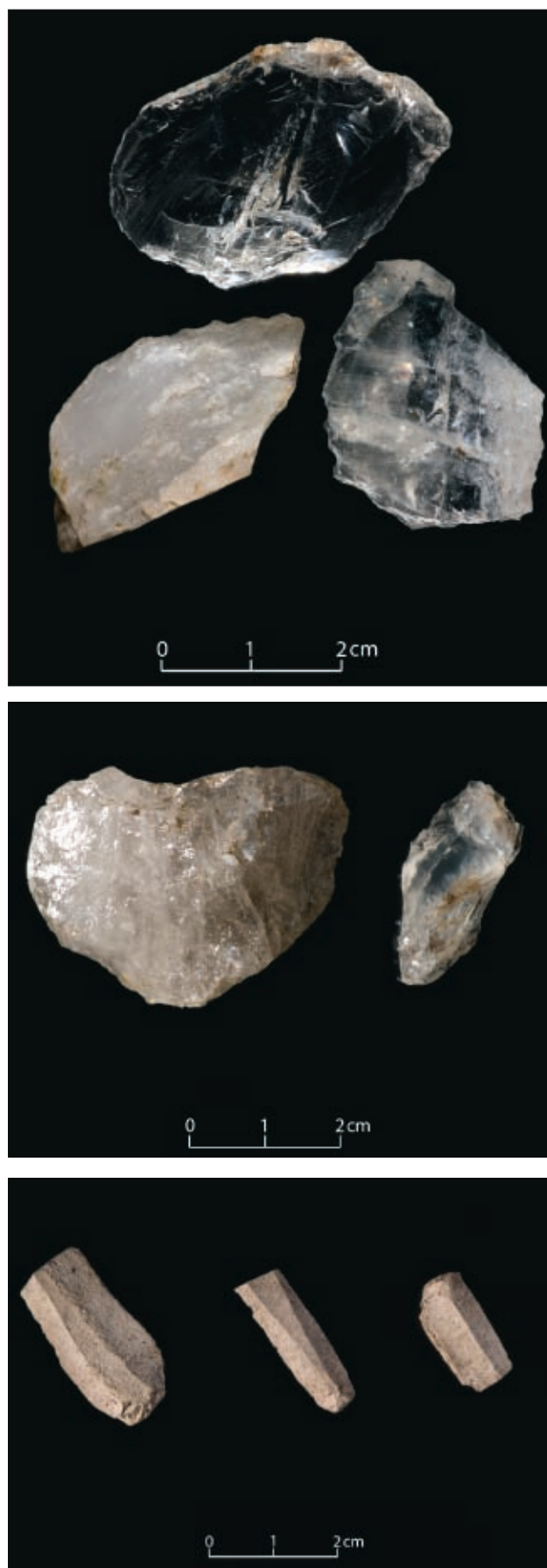
synes som små forskjeller, men holdt sammen med kontrastene i råstoffbruk, begynner det enhetlige bildet å sprekke. Dette er framstilt i figur 6.43. Her går det fram at blant de ”fire store” er kvartsitt og flint de rådende på Eidet. De utgjør 63 % av totalen, mens bergkrystall og kvarts kommer ut med 35 %. For Flaten er dette praktisk talt snudd på hodet, hvor kvartsitt og flint utgjør 28 %, mens bergkrystall og kvarts kommer ut med hele 70 %.

Kontrastene i en større sammenheng

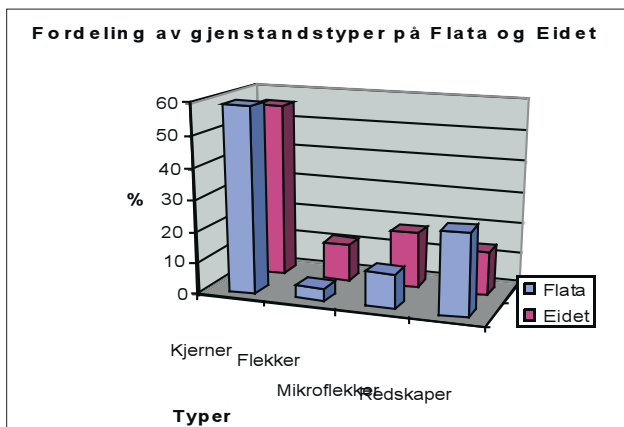
I sin bok om Finnmarks forhistorie skriver Bjørnar Olsen (1994:33) om overgangen mellom fase II og III av eldre steinalder at flekketeknologien opphører. Følgelig forsvinner også flekkekjernene, mens bipolare kjerner, rundkjerner og uregelmessige kjerner er godt representert. Av figurene 6.39 og 6.40 ses at flekkekjerner faller fra fem til en fra Eidet til Flaten, og som allerede vist, er det en markert nedgang i flekker og mikroflekker. Her er også mange uregelmessige kjerner i kvarts og kvartsitt, og i figur 6.44 er vist et eksempel på en rundkjerne.

Videre skriver Olsen (1994:33): ”Det synes også som kvarts utgjør en langt større andel av steinråstoffet i denne fasen enn i de to første, noe som kan ha sammenheng med endret steinteknologi”. Som allerede vist i figur 6.39, ses på Flaten en markert økning i kvarts og bergkrystall (som kan betraktes som en variant av kvarts).

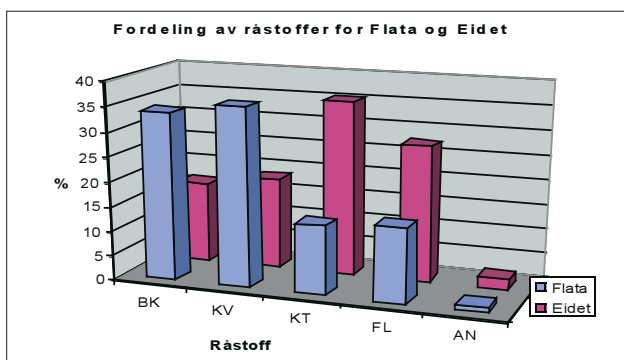
De endringene Olsen påviser på overgangen mellom boreal og atlantisk tid er ikke bare begrenset til Finnmark. Generelt er riktignok eldre steinalder i Sør-Skandinavia preget av flint som råstoff. Dette henger til en viss grad sammen med nærhet til forekomstene, og i Norge blir flint sjeldnere jo lenger du kommer mot nord. Men her er store variasjoner både i tid og rom. I Ranaområdet har Fredrik Gaustad (1969) påvist boplasser både ved fjorden og i fjelltraktene som trolig er seinmesolittiske. Ved Grassvatn mot svenskegrensa besto de eldste funnene av en ”rough quartz technique and extensive use of flint” (Gaustad 1969:91). Av råstoffene var kvartsen dominerende, men redskapene var ikke mange. En av de få ledeformene i kvarts var kjølformede skrapere.

Figur 6.41 Skrapere, bipolare kjerner og mikroflekker fra Flaten. Foto: Mari Karlstad

Figur 6.42: Sammenligning av grupper gjenstander for Flaten og Eidet.

Figur 6.43: Sammenligning av råstoffbruk på Flaten og Eidet.

Spisser manglet, som de gjør på Flaten. En kystboplass på Finneidet ga et lignende inventar. Plassen har trolig vært i bruk ved en vannstand minst 38 m over dagens (Gaustad 1969:92), noe som ifølge dataprogrammet Sealevel 32 tilsvarer mellom 6500–7000 BP.

Også sørover i Norge kan det påvises en økning i kvartsbruken i siste halvdel av eldre steinalder. I Nøstvet I er flint fremdeles viktigst, men blir gradvis erstattet av kvarts, kvartsitt og mylonitt (Bjerck 1986:110, Nygaard 1990:230, Berg 2003:288). I det hele tatt blir bruken av lokalt råstoff vanligere. På Vestlandet fortsetter dette helt til fram mot yngre steinalder.

I søndre halvdel av Sverige kan det påvises et nokså skarpt skille mellom flint- og kvartsbrukende områder. Sørvest for en linje mellom Kalmar län, Motala og nordover mot Värmland er de mesolittiske boplassene preget av flint. Nordøst for linjen kan derimot kvartsbruken komme opp i 85 % og Tom Carlsson et al. (2003:303) kal-

ler dette ”The two lithic worlds”. For Värmland har Anders Olofsson (2003:84) påvist at flint er vanlig i sør mens andelen av kvarts, kvartsitt og andre råstoffer er større i de nordre områdene. For midtre Sverige forteller også Christina Lindgren (2004:40) at kvarts er det i særklasse viktigste råstoffet i de østre områdene. Denne kvartsdominansen mot øst og nord blitt knyttet til påvirkninger fra den finske Suomosjärvi-kulturen, særlig i siste halvdel av mesolitikum, og de sk. kvartsboplassene er påvist helt sør til Stockholmstrakten (Falck 1997:182).

I det nordfinske materialet er kvarts det helt dominerende råstoffet (Schulz 1990).

Om boplassen på Flaten har ligger rundt fem meter over havet, kan den etter landforskyvningskurven dateres mellom 8000 og 7500 BP. Dette stemmer også greit med dateringen på 8013±21 BP fra Eidet. Dermed kan vandringen fra Eidet og ned til Flaten representere det lokale uttrykk for den begynnende overgang mellom fase II og III av eldre steinalder. Dette gjør de to boplassene, og kontrastene mellom dem både interessante og viktige.

Flaten som boplasstype

Bortsett fra de kontrastene som kan vise til kulturelle endringer mellom boreal og atlantisk tid, har Flaten mange fellestrekk med Eidet. Det gjelder for eksempel andelen kjerner og redskaper/flekker. Men det gjelder også den heterogene råstoffbruken. Slik sett vil også valget her stå mellom hovedboplass og leirplass når det gjelder type boplass. Her må det også gjøres oppmerksom på at lokaliteten er betydelig større enn det utgravde området; sør for kjerrevegen ble det nemlig også gjort fire positive prøvestikk med harde bergarter. Dette kunne i seg selv tale til fordel for hovedboplass.

Følgende forhold taler imidlertid mot dette: Funntettheten er lavere enn på Eidet, de eventuelle strukturene fra steinalder er enda mer usikre, og plassen har ikke så optimal beliggenhet som Eidet. Dette siste gjelder både havneforhold og ut-

Figur 6.44: Rundkerne i kvarts fra Flaten. Foto: Mari Karlstad

sikt. Til sammen taler dette for at vi står overfor en leirplass.

7. Kapittel: Kulturhistorisk bakgrunn

Sven Erik Grydeland

Illustrasjoner: Johan Eilertsen Arntzen

Steinalder

Innledning

I sitt brev av 31.03.2005 skriver Nordland fylkeskommune: "Eldre steinalder er svært dårlig undersøkt i Nordland, og bare på Vega, Træna og ved Gressvatnet i Rana er det foretatt arkeologisk utgraving av mesolittiske boplasser i fylket. Det fins imidlertid en lang rekke mesolittiske boplasser i Nordland og Salten, og det er ingen grunn til å tro at boplassen på Skålbunes er unik eller av en sjelden type".

Av de tidligere utgravningene er undersøkelsene på Træna de eldste, se Gutorm Gjessing (1943). Fredrik Gaustad (1969) foretok utgravningene i Rana-området, mens Hein Bjerck (1989a, b) ledet undersøkelsene på Vega.

Træna, Rana og Vega

Deler av Træn-funnene kan vise fellestrekk med funnene fra Skålbunes. Her ble funnet gjenstander i bergkrystall, kvarts, kvartsitt og flint (Gjessing 1943:55, Langhågan-tufta på 26,6 moh.): "Straks torva var flekket av viste det seg masser av kvartsavfall, en del kvartsitt og litt flint og bergkrystall". Tapesvollen ligger her på 22,3 m og tufta kan således ha en alder på 6000–8000 BP, noe som

kan tilsvare "kvarstid" eller fase III av eldre steinalder i Finnmark. De runde tuftene ligger fra 24 til 30 moh. mens de rektangulære ligger fra tapesvollen og nedover til 9 moh. (Gjessing 1943:57).

Gaustads (1969) undersøkelser fra Rana omfatter både funn ved fjorden og i fjellet. Her viser inventarene fra Gressvatnet ved svenskegrensa og Finneidet sørvest for Mo like trekk, bl. a. med mye kvarts. Lokaliteten ved Finneidet ligger på ca. 58 moh., ikke 38 som Gaustad (1969:92) oppgir.

Av undersøkelsene på Vega (Bjerck 1989b:50 og 90) er det boplassene ved 60 og 50 m's-koten som i tid kan tilsvare lokalitetene på Skålbunes.

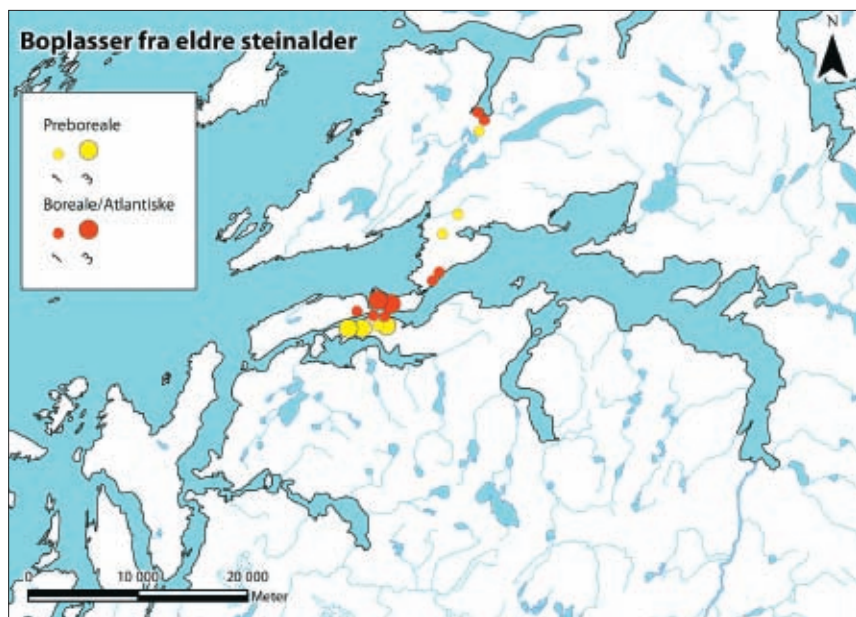
Ellers må også Martinus A. Hauglids (1993) arbeid nevnes. Det omhandler preboreale boplasser i samme område og kan si mye om bosetningsmønster i steinalderen. De er merket gule i figur 7.1 som viser de registrerte steinalderboplassene i Salten. De er likevel ikke direkte sammenlignbare med funnene på Skålbunes da de siste er betydelig yngre.

Eldre jernalder

Innledning

Før Nordland Fylkeskommune sine undersøkelser i 2004, var det ikke kjent kulturminner langs veitraseén. Nå ble imidlertid de to steinalderboplassene på Eidet og Flaten identifisert. I tillegg ble det, som tidligere nevnt, registrert ei gravrøys (ID 90745) på Flaten. Nede ved gårdsbrukene på Skålbunes er kulturminnene rikere. Her er det funnet flere gravrøys og gravfelt fra jernalderen, som på Brenna 350-900 m S/SV for Flaten (ID

Figur 7.1: Registrerte boplasser fra eldre steinalder i Salten.

utgravning, og ved privat jordarbeid. Disse siste, og andre tilfeldige funn karakteriseres som ”løsfunn”. Det er funnet gullsaker på følgende lokaliteter: En gullbrakteat i en flatmarksgrav på Mjønes, Ts. 2438. En dobbeltring i gull fra en gravhaug med gravkammer på Ljønes, Ts. 825. I en gravhaug på Bertnes som hadde både bautastein og gravkammer ble det funnet en spiralring av gull fra yngre romertid, Ts. 3102. På Nes gård Fauske er det gjort et løsfunn av en spiralring i gull, Ts. 2223.

Ellers er det gjort følgende funn fra eldre jernalder: Ljønes Ts. 1399 og 1428 to bronsefibulaer fra folkevandringstid: beltestein av hvit kvarts, et par mulig spannformete leirkar, Ts. 1426 og 1427: to korsformete bronsespenner fra folkevandringstid, Ts. 1424: 17 glassperler, en bronsefibula fra yngre romertid på Holstad, ts. 5681: korsformet spenne fra folkevandringstid i Rønvik nedre i Bodø, Ts. 4238.

En grav fra 300-tallet på Bertnes i Bodø hadde følgende våpenutstyr (se Storli 2006:89): to spydspisser, en skjoldbule av jern med randbeslag av bronse, som også har vært festet til skjoldet med bronsenagler. Randbeslag av bronse til selve skjoldet, se Ts. 3072. Fra Ljønes kommer også løsfunn av en spydspiss fra e. ja., Ts. 1421. I yngre jernalder øker imidlertid antallet våpengraver kraftig (Storli 2006:184).

Bø i Steigen, nord for Bodø er svært interessant i denne sammenheng. Her er funnet en fullt utrustet våpengrav fra romertid med spyd- og pilespisser, sverd og skjold, Ts. 2399, 5401, 5402 og 7792. Det var også rester av en drakt av samme stoff som ble brukt av romerske leiesoldater, og Solberg (2003:115) antyder at den gravlagte høvdingen en gang var i tjeneste i den romerske hær. Hun ser også gravfunnet i sammenheng med tunanlegget på Bø, som også har dateringer fra romertid (Storli 2006:63). Tunet kan ha blitt avløst av Steigen-anlegget bare et par kilometer mot sør. Dette var trolig i bruk gjennom folkevandringstid, merovingertid og vikingetid (Storli 2006:65, Solberg 2003:115). Også like sør for Saltenfjorden ligger tunanlegget på Øysund med dateringer til romertid, og i alt er det åtte tunanlegg med sikre date-

ringer fra eldre jernalder (Storli 2006:72), fra Bjarkøy i nord til Tjøtta i sør. Fra yngre jernalder noterer Storli (2006:73) bare tre.

Tunanleggenes funksjon

Tunanleggene er av interesse i forhold til ødegården på Skålbunes, og Storli (2006) tolker dem på en annen måte enn Solberg. Hun viser at de ikke er systematisk knyttet verken til storgårder, stornaust eller våpengraver. De representerer derfor ikke noen sentralgård og var ikke et sentrum for handel eller redistribusjon av varer. Tvert i mot ligger tunanleggene mellom flere gårder, og Storli (2006:183) konkluderer med at tunanleggene var ”møteplasser for likemenn, på nøytral grunn”. For å kunne forstå hva dette forteller om samfunnsstrukturen, går Storli til Island. Ifølge Landnámabók ble koloniseringen av Island ledet av høvdinger fra Norge som ikke ville underordne seg Hårfageslekta og viktig her er Alltinget som ble opprettet rundt år 930. Dette kan vise tilbake til den gammelnorske organiseringen i ting (Storli 2006:137). Alltinget kom sammen to uker hver sommer. Ellers var Island delt inn i fire områder med hvert sitt fjerdingsting. Disse var inndelt i ytterligere ”små”-ting. ”Sentralt i dette systemet var en gruppe høvdinger som ble kalt for goder ... (som) ...styrte eller førte tilsyn med det meste i samfunnet, som for eksempel avviklingen av tingsamlingene, konfliktløsninger, bosetningen, religionen, samt giftermål og handel” (Storli 2006:138).

Dette systemet hadde klare fellestrekk med eldre germanske samfunn. Ifølge Tacitus ble høvdingerne valgt på tinget, men de kunne bare ta avgjørelser i saker av mindre betydning. Viktige beslutninger ble avgjort av folket som helhet. Med tiden kom dette systemet under press hvor nye maktrelasjoner skar gjennom de tradisjonelle nettverk, hvor de gamle plikter og rettigheter ble erstattet av obligatorisk tributt eller skatt. Slik ble økonomisk utbytting formalisert, sanksjonert gjennom lover og ritualer og drevet gjennom med makt (Nordquist 2001:37).

Storli (2006) mener at denne tendensen kan avleses av tunanleggene: Anleggene fra eldre jernalder er åtte i tallet og det enkelte anlegg preges av

en viss fysisk åpenhet. Anleggene med sikre dateringer fra yngre jernalder er bare tre i tallet, og de er både større og mer avstengt mot omverdenen. (Storli 2006:185). Dette kan ses som skritt på veien mot rikssamling, og det kan være denne tendensen folk flyktet fra når de dro til Island. Her kunne de opprettholde den ”gamle” modellen.

De få undersøkte gårdsanleggene

I prinsippet burde denne hierarkiseringsprosessen kunne studeres gjennom gårdsanleggene i området. Men det er dessverre registrert få naust- og enda færre hustuffer fra jernalderen i Salten. Hele gårdsanlegg er overhodet ikke undersøkt. Denne skjevheten i tilfanget skyldes den tidligere ensidige fokuseringen på gravmonumenter. Dette gjør ødegårdene på Skålbunes med sine tufter, kokegroper, mulige graver og åker særlig viktig. Om ødegårder fra denne tiden skriver Solberg (2003:131) at de ofte er vanskelige å finne da de ofte hadde vegger av tre og torv. Fra Øst-Norge er det også påvist hus med leirklinte flettverksvegger, og fra storhuset på Eidet er påvist tørket leire som trolig kan knyttes til en veggkonstruksjon.

I Nord-Norge er følgende gårder fra eldre jernalder undersøkt:

- 1) Greipstad på Kvaløya i Tromsø kommune. Anlegget her består av fem hustuffer anlagt på en øvre terrasse inntil fjellfoten (se Munch G. Stamsø og Munch J. Storm 1965). Her er blant annet funnet skår av spanformet keramikk.
- 2) Tussøy i Tromsø kommune. Her er påvist to hustuffer, gravrøyser og mulige rydningsrøyser. Gården har vært i bruk fra folkevandringstid til vikingtid (Johansen 1978:7).
- 3) På Grunnfarnes på Ytre Senja er et gravd ut tre gårdsanlegg. Her er funnet både hustuffer og gravhauger, og funnene peker entydig mot folkevandringstid (Munch J. S. 1973).
- 4) Bøstad på Vestvågøy i Nordland. Et delvis bevart gårdsanlegg ca. en km fra sjøen, hvor det også ligger et tunanlegg. På gården er to hustuffer og to gravhauger bevart (Johansen 1978:7).
- 5) Borg på Vestvågøy. Denne gården ligger like sør for Bøstad og er kjent for sin 84 m lange hustuft. Dette er imidlertid bygd oppå et eldre hus på rundt 60 m med dateringer fra folkevandringstid (Munch et al. 2003:34).

6) Moland på Vestvågøy i Nordland. Dette er et av de største gårdsanlegg fra jernalderen i Nord-Norge. 700 m fra havet ligger her en ødegård med seks hustuffer, 20 gravrøyser, rydningsrøyser og en åkerrein. Dateringene strekker seg fra romertid til vikingtid (Johansen 1978:9).

7) Hofsøy på Tranøy i Troms. Her er påvist en ødegård fra romertid og folkevandringstid (Johansen 1978:13).

8) Bakkan av Bø på Andøya, Nordland. Her er det påvist en ødegård med fem hustuffer og flere enn 20 gravminner. Pollenanalyser antyder jordbruk gjennom hele jernalderen (Johansen 1978:14).

8) Kvikstadvika i Bodø kommune, Nordland. I 1902 gravde Nicolaisen her ut åtte gravhauger med funn både fra eldre og yngre jernalder. Johansen (1978:15) foretok her en intensiv registrering og kunne påvise et tun med tre bevarte hustuffer. Nede ved sjøen ble det registrert to nausttuffer, den største vel 20 m lang.

Et kjennetegn ved ødegårdene er at de ofte ligger inntil fjellfoten og langt fra sjøen, ofte flere kilometer (Johansen 1978:14). Dette stemmer bra med vårt anlegg fra Skålbunes, som i forhold til den lokale topografi ligger langt fra sjøen og inntil nokså bratt lende.

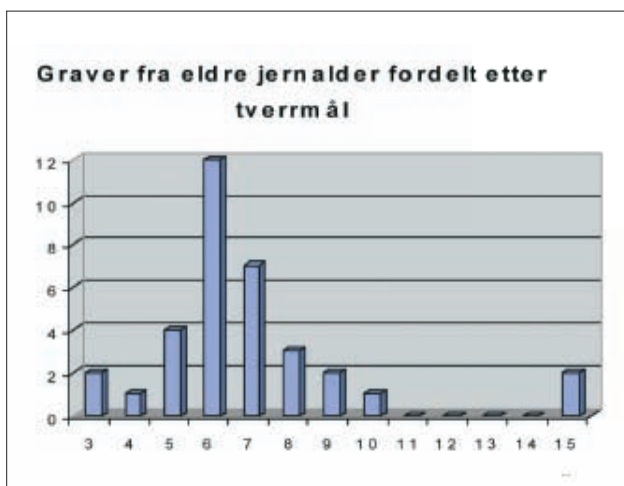
Mot yngre jernalder

Graver og sosial posisjon

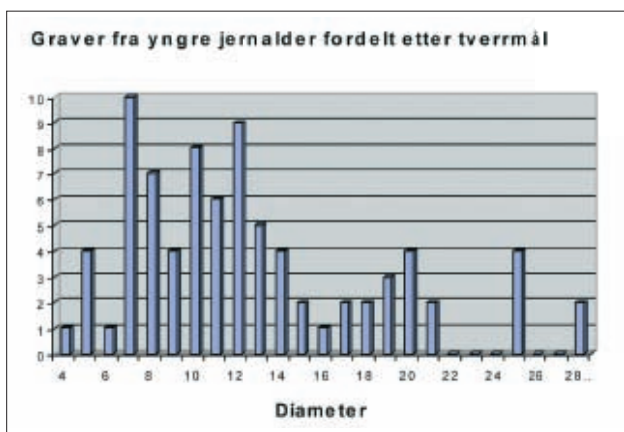
Når det gjelder sosial organisasjon er gårdsmaterialet i Salten for magert til å kunne si noe om endringsprosessene. Tunanleggene kan imidlertid si noe, jevnfør Storlis (2006) argumentasjon. Her er også gravmonumentene interessante og i undersøkelsen nedenfor har jeg tatt utgangspunkt i de gravhaugene hvor målene er oppgitt. Jeg har også skilt gravene i eldre og yngre jernalder etter følgende kjennetegn:

Eldre jernalder: Fotkjede, bautastein(er), steinkiste for den døde og/eller funn som kan relateres til epoken.

Yngre jernalder: Fotgrøft, båtform og/eller funn som kan relateres til epoken.

Figur 7.3: Stolpediagram over diameter for 34 gravhauger fra eldre jernalder.

Figur 7.4: Stolpediagram over diameter for 81 gravhauger fra yngre jernalder.

Storli (1985:90) regner langhauger med lengde mindre enn 10 meter til eldre jernalder, og langhauger på over 18 m, eller runde hauger med diameter mer enn 21 m til yngre jernalder. Dette har jeg ikke gjort her for å unngå eventuell overlapping. Materialet er også såpass stort at det ikke er nødvendig.

Undersøkelsen baserer seg på gravminnenes tverrmål som for de runde haugenes vedkommende tilsvarer diameteren. For de avlange haugene har jeg lagt sammen største lengde og største bredde og delt summen på 2. Resultatene er vist i figurene 7.3 og 7.4 hvor de forskjellige søylene viser antall gravhauger fordelt etter deres tverrmål i hele meter. Når målet er oppgitt i halve meter, som for eksempel 7,5 er det rundet oppover til 8. Kontrastene mellom figurene slår umiddelbart i øynene, hvor eldre jernalder preges av mer av

enhet mens yngre jernalder tenderer mot divergens. Blant gravene fra e. ja. finnes to på henholdsvis 15 og 20 m, mens resten topper seg rundt 6 – 7 meters tverrmål. Det gjennomsnittlige tverrmålet er 7,0 m, noe som videre gir et gjennomsnittlig flatemål på 38,5 m². For y. ja. ligger en stor gruppe mellom 7 og 15 m i tverrmål, en mindre med en topp på 20 og en liten med fire stykker på 25 m, en på 28 og en på 30. Dette gir et gjennomsnittlig tverrmål på 12,6 m, og et gjennomsnittlig flatemål på 124,6 m². Det er følgelig en stor kontrast i gjennomsnittlig størrelse mellom de to epokene, en kontrast som blir enda større når det gjelder den masse som er brukt i gravmonumentene.

Denne kontrasten i gravskikk mellom eldre og yngre jernalder kan være en parallell til Storlis synspunkter på tunanleggene. De kan begge være uttrykk for en økende hierarkisering av samfunnene. Diktverket Rigstula beskriver hvordan Rig, eller Heimdall reiser rundt i verden og parer seg med tre kvinner. Slik blir han stamfart til de tre samfunnsklassene: Trelen, bonden og jarlen. Det er usikkert hvor gammelt diktet er, men det er interessant at Jarls yngste sønn får navnet Konungr, altså konge – et nytt trinn på pyramiden. Fra vikingtid kommer også hirden inn i bildet. Hirdmennene utgjorde et aristokrati av elitekrigere og var kongens trofaste livgarde. I Olav den helliges saga omtales for første gang lendmenn. Dette var stormenn som Olav knyttet til seg og som styrte sitt len på kongens vegne. Også betrodde hirdmenn kunne få len i forvaring. Dette systemet forsterkes utover i høymiddelalderen og viser at landet var blitt føydalt.

Kontrastene i gravmaterialet og mellom tunanleggene kan vise en del av veien mot stendersamfunnet. Når det gjelder gravene fra eldre jernalder, kan de være uttrykk for en stor klasse av likeverdige, frie bønder, mens de to store gravhaugene kan ha vært reist over ”jarler”. Den største av dem ligger på Hustad i Gildeskål. Den er 20 m i diameter, 2,5 m høy og er omgitt av fotkjede. Den ligger sammen med to andre røyser på 15 og 9 m, altså ikke noe stort felt. Dette svekker antakelsen om at det dreier seg om en ”jarle-gård”. På Lundbakk i Fauske kommune ligger ei røys med dia-

meter 15 m, høyde 2,3 m hvor det er påvist steinkiste. Denne haugen ligger alene og det er ikke så mange jernalderfunn i området. Dette styrker heller ikke ideen om en ”jarle-gård” på plassen, selv om det på Nes 1,5 km mot øst er funnet en spiralring av gull fra eldre jernalder. Samlet sett er det derfor den store gruppen av relativt små og relativt jevnstore gravhauger som er det mest typiske. Og det er denne homogeniteten som står i tydeligst kontrast til gravene fra yngre jernalder, som kan vise til et mer heterogent mønster med bønder, krigeraristokrati, høvdinge og småkonger. Antakelsen om framvekst av et krigeraristokrati styrkes også av at det både relativt og absolutt er det langt flere våpenfunn fra yngre enn eldre jernalder.

Av andre kulturminner kan nevnes et klebersteinsbrudd med grytemerker i fjellet, også brukt i nyere tid. Dette ligger ved gården Stolpe i Misværdalen, i fjellsiden nord for gården og øst for Skard, se Askeladden ID 57153. Ved Skar er det også funnet en sølvskatt, se neste avsnitt.

Samer og bumenn

Innledning

Håløygenes evne til å hevde seg utenfor sin egen region hvilte neppe på fiske- og jordbruksprodukter alene (Storli 2006:27). Dette kommer blant annet fram i Ottars beretning fra ca. 890. Han forteller at rikdommen for det meste var basert på den skatt som samene betalte. Dette dreide seg trolig like mye om samhandel som skatt, og de produktene som var av betydning for bumennene var forskjellig pelsverk, reinskinn og dyrehuder, hvalrosstann, dun, skinnreip og hvalbein. Her skal også nevnes olje og tran kokt av sel- og hvalspekk. Dette ble trolig framstilt i sk. hellegrøper. Dette er en funnkategori som det finnes hundrevis av i Nord-Troms og Finnmark. Henriksen (1995) knytter dem til den sjøsamiske befolkning hvor Skjervøyområdet kan ha fungert som et etnisk grense mellom samer og bumenn. Det store antall hellegrøper tilsier at produksjonen ikke bare har vært til hjemlig bruk.

Konflikt eller samarbeid?

Det har lenge vært diskutert hvor langt tilbake i tid finnkaupet har eksistert, men det synes nå klart at forholdet strekker seg et stykke nedover i eldre jernalder. Et eksempel på dette kan være en gravhaug og et naust av norrøn type på Spildra i Kvænangen. De er begge datert til romertid/folkvandringstid og ligger like ved tre hellegrøper med dateringer helt tilbake til de første århundrene etter Kristus (Grydeland 2001:75, Nilsen & Wickler 2006). Dette kan tyde på samhandling langt tilbake i tid.

Tidligere så man på forholdet mellom de norrøne folkene og samene som rein ubytting, men i dag mener de fleste at det var basert på gjensidighet og respekt. ”En hovedårsak til dette er trolig at samene, gjennom å kontrollere tilgangen til mange av de produktene som håløygenes sterke posisjon i stor grad var basert på, forvaltet en betydelig økonomisk og symbolsk kapital”, skriver Storli (2006:187). Dette kan også ha medført ekteskap på tvers av de etniske grenser. I Nord-Troms finnes noen graver med et blandet gods som kan styrke denne antakelsen.

I sagalitteraturen er det mange henvisninger til finneferder og interessant er fortellingen om at selveste Tore Hund hadde ligget lenge på fjellet og samlet seg store rikdommer hos samene (Snorre 1964:320). Snorre (Ibid.:183) skriver også om Raud den Ramme ”som bodde på Godøy i fjorden som heter Salten”, altså bare noen hundre meter fra Skålbunes. Storli (1989:194) trekker riktignok Snorre i tvil og sier at Ljønes kanskje kan være Rauds gård, men uansett har han åpenbart bodd i fjorden. Snorre (1964:183) forteller videre at Raud var steinrik og at han var omgitt av en diger flokk med ”finner” som hjalp ham når han trengte deres tjenester. Storli (1994:106) nevner også at Sigurd Slembe fikk bygd båter hos samene på Hinnøya. Videre bruker hun historien om Harald Hårfages kjærlighet til samejenta Snefrid som eksempel på et nokså likeverdig forhold mellom nordmennene og samene. Flere arkeologiske funn tyder også på at slike blandete ekteskap har vært vanlige: østlige smykkefunn langs kysten av Nord-Norge, og vestlige funn i innlandet, for eksempel rundt Arjeplog

(Storli 1994:107). Spørsmålet blir derfor: hvor langt tilbake i tid går dette forholdet?

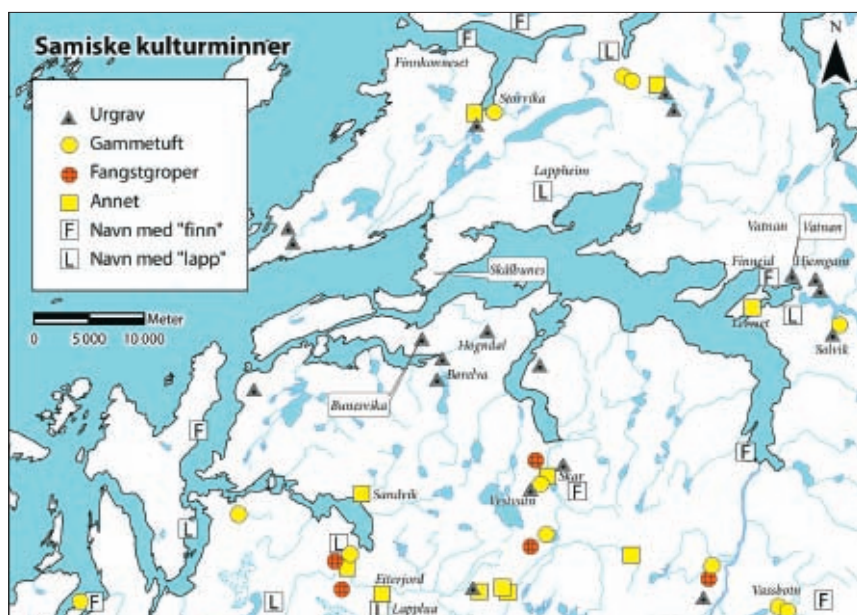
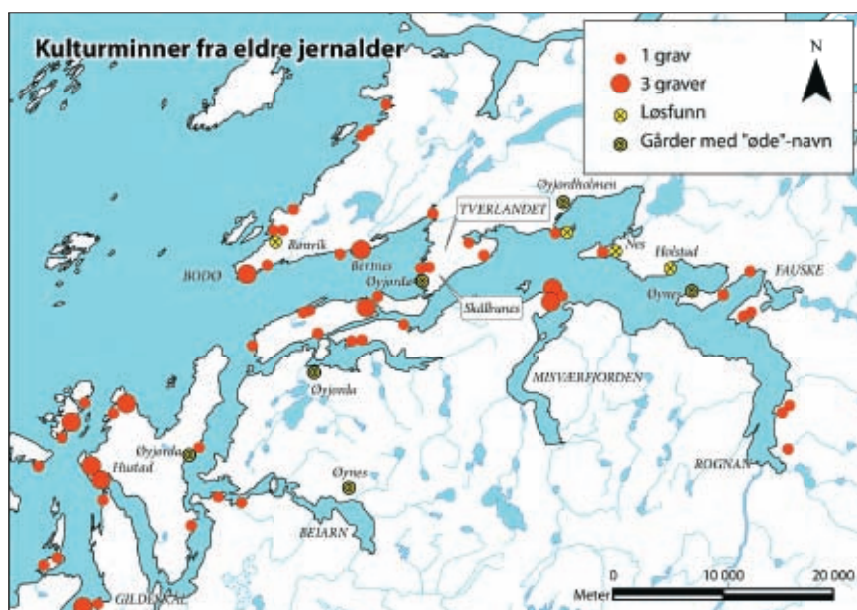
Ut fra dette kan det være interessant å sammenligne de samiske kulturminnene i Salten med de norrøne. Dette er satt opp i figur 7.5. Her har jeg tatt med både mulige og sikre urgraver, gammetufter og offerplasser, dette fordi samiske kulturminner så ofte er underkommunisert, trukket i tvil og at det i praksis vil være langt flere av dem enn de som er registrert.

Samiske funn og kulturminner i Salten - urgraver

De følgende opplysninger om urgravene stammer

fra Storli (1985, 1994), Tromsø museums tilvekstkatalog og Askeladden, men jeg har også tillatt meg å tolke noen av opplysningene fra de to siste kildene da det her ofte bare henvises til eldre forskeres syn. Et eksempel på dette: Om ei grav ved Døllevoll i Bodø, Askeladden ID 58281 heter det:

”Fornminne: Flatmarksgrav. Her ble det funnet en hodeskalle og noen ryggvirvler av en over 50 år gammel kvinne, trolig av norsk (ikke samisk) herkomst. Kraniet lå i en liten hule (diameter ca 1 m) fylt med rødsand. Et tynt kullag kunne sees mellom sanden og huletaket. Besøkt av E. Thorsvik 17/7.1948, Th. Sjøvold 11/9. 1948. Funnstedet på vist av Valborg Gundersen, Fjellveien 7”.

Dette er typisk for den underkommunisering og tvil som blir samiske kulturminner til del. Her blir ei hule kalt ”flatmarksgrav”, og det blir betont ”ikke samisk” – som om det kan leses av en hodeskalle. Et lignende tilfelle finnes like ved, på gården Rønvik Øvre i Bodø, Askeladden ID 48610:

”Fornminne: Gravrøys, nå bare rester igjen. Oppdaget av Jacob Vikan og Hjalmar Pedersen, begge Bodø, under arbeid i steinbruddet. Noen større stein under en stor heller ble flyttet, og her fant man en mindre hule. Et kranium dels dekket av stein og et større bein ble funnet. Ca 0,35 m under dette ble det funnet et mindre bein og en beinkam (Ts. 5200)”.

Om det samme funnet heter det i Tromsø museums tilvekstkatalog:

Fundet i Bodø kommunes stenbrud Kleiva, i Stordalen ovenfor Rønvik, Bodin s. og pgd., Nordland, i en storstenet ur. Her lå et skelet og en beinkam meget rodet mellom

Figur 7.5: En sammenligning mellom norrøne og samiske kulturminner i Salten.

stenblokkene, delvis klemt mellom dem. Sandsynligvis rester af en nedrasat gravhøj fra jernalderen.

Her er det tydeligvis snakk om en heller og ei mindre hule, som altså kalles ”gravrøys”. Og en ”storstenet ur” som er blitt til rester av en ”gravhøj” fra jernalderen. I praksis har imidlertid disse kulturminnene flere av de typiske tegnene til samiske urgraver (se Schanche 2000). Når det gjelder kammer, er det funnet to i urgraver fra Varanger, og en fra en urgrav i Tysfjord (Schanche 2000:207-208). Kammen fra grava i Bodø kan være fra eldre jernalder, se foto i figur 7.6.

Fra grava i Tysfjord er det også funnet en ring-spenne av kobber, ts. nr. 2618. Spennen er av åpen type fra 1100-tallet og har østlig opprinnelse (se Zachrisson 1984:33, nr. 88, fig. 15). En lignende spenne er funnet ved Hjemgam i Fauske, men uten at den opprinnelige konteksten er klarlagt.

Områdene øst for Fauske er i det hele tatt rikt på samiske kulturminner, se kartet på figur 7.5. Her er blant annet registrert fire urgraver og om en av disse, som ligger nettopp ved Hjemgam. Den betegnes lokalitet 8265 i Askeladden hvor det videre heter:

”I en hule under den største steinen i ura ble ca. 1915 av Hans Hansen funnet 2 samiske middelaldergraver. Likene lå i bulkister ca. 1 m lange. Skjelettene ble sendt til anatomisk inst. (a.inst. 779-780). Kistene er på Norsk Folkemuseum, Bygdøy.

Hulens tak dannes av en stor løsblokk, veggene av mindre blokker. Åpningen veder mot NØ og er trangere enn selve hulen. Lengde ca. 5 m, bredde ca. 1 m, høyde 0,60 ved åpningen 1,30 m. Påvist av Ole Johansen, sønnesønn av finneren. (Mener at funnet ble innsendt tidligere enn 1915)”

Seinere har Storli (1985:145) datert beinmateriale fra grava og det viste en 14C-alder på AD 1005±65 (T.5143).

Ved Vatnan, ikke langt fra Hjemgam er det også funnet ei urgrav. I Askeladden har lokaliteten fått ID 57439, og det heter:

”Hule i kalkfjell hvor det i 1934 av brødrene Kristensen ble funnet en hodeskalle. (innsendt til Anatomisk inst.) og et sølvkors fra tiden 1050–1200 (innsendt til Tromsø Museum) funnet ble gjort på en hylle 7 m inne i hula. Huleåpningen er ca. 1 m høy og 1 m bred. Den har vært dekket av steinheller. Åpningen er under en liten forhøyning i terrenget ved en sti. Påvist av Bjarne Kristensen, Vatnan, Finneid.”

En 14C-datering fra beinmaterialet ga en alder på AD 1145±75 (T.5142), se Storli (1985:145).

Fra Bunesvika er det tatt to dateringer på to skjeletter som ga AD 1420±30 (T.5143) og AD 1555±95 (T.5144), Storli 1985:145.

Ved Solvik i Fauske er det også funnet menneskebein i ei hule.

Ved Børelv og Børvatnet i Hogndal, Bodø kommune er trolig et større samisk gravfelt ødelagt av plantefelt med gran.

Boplasser

Av boplasser kan nevnes: Vestvatn i Misværdalen, Bodø Kommune, Askeladden 17783. Storvika i Sørfjorden: Rund gammetuft. Kan ses i sammenheng med tre finnerydninger kjent fra 1660, Askeladden ID 95284 og ID 95192. Den siste fraflyttet i 1957. I Sørfjordbotn er også en mulig urgrav. I Saltdalen er registrert følgende boplasser: På Kvæle en boplass fra samisk jernalder/middelalder, Askeladden ID 17824, og i Vassbotn er det registrert to runde gammetufter. Disse kan kanskje ses i sammenheng med de sk. Stallotufterne hvor Inger Storli (1994) har undersøkt flere i Lønsdalen videre opp Saltdalen. Det

Figur 7.6: Beinkam fra Rønvik i Bodø. Foto: Sven Erik Grydeland

finnes også fire lokaliteter med Stallotuffer mellom Beiarndalen og Saltdalen, like sør for Sør-dalen (Storli 1994:9). Disse er ikke nærmere undersøkt. De undersøkte tuftene i Lønsdalen har dateringer fra rundt år 700 og fram til 14–1500-tallet (Storli 1994:46). De forekommer i fjellområdene mellom Sverige og Norge fra Padjelanta nasjonalpark sørøst for Mørsvikbotn i nord til Børgesfjell i sør.

I det siste er det også registrert flere stallotuffer i Midt-Troms med dateringer tilbake eldre jernalder (pers. medd. Ingrid Sommersteth som har undersøkt områdene i Mauken-Blåtind).

I denne sammenhengen er det interessant at Tore Hund var til fjells for å kjøpslå med samene.

Skattefunn

Ved Skar i Misværdalen er det gjort et flott Sølvskattefunn (Munch 1970, se også Tromsø museum, Ts. 5708). Det består av 12 gjenstander: Armbånd, fingerringe, ringspenner og en stor, hvelvet spenne. Funnet tolkes av Zachrisson (1984:104) som en samisk depotnedleggelse fra tiden mellom 1100 og 1300 e. Kr. Gerd S. Munch (1970:104) skriver: ”Noen av smykkene er av typer som godt kan være norske, men de fleste ser allikevel ut til å peke østover, til Sverige og Finland eller enda lenger øst. Til enkelte av gjenstandene finner vi paralleller også i samisk miljø”. Hun knytter også funnet sammen med boplassen ved Vestvatnet .

Dette er interessant da den store spennen med Ts. 5708 a, som hører sammen, har sin klare parallell i det store Mörtråsk-funnet ved Ume elvdal (Zachrisson 1984:39). To lignende spenner, men med manglende midtparti, er også funnet i en sølvskatt fra Musken i Tysfjord (Munch 1979) og ifølge Zachrisson (1984:39) antas de å stamme fra Gotland og være fra 900-1000 tallet. Ringspennene med nål, Ts. 5708 b og c har også sine paralleller i Mörtråsk og stammer fra Nordvest-Europa og var på moten fra 1100-tallet. Ts. 5708 l og m har også sin parallell, og kan derimot være av østlig opprinnelse (Zachrisson 1984:33). Dette viser at funnene både fra Skard og Mörtråsk peker både øst- og vestover og forteller om langstrakte kon-

takter. Fra det svenske offerfunnet er det også funnet en østlig, åpen ringspenne. Den har sin like i lignende funn fra Skrevik i Musken i Tysfjord med mange østlige gjenstander og viser til en mulig handelsvei langs Lule elvdal (Munch 1979). Et pæreformet ring av tinn har en klar parallell i Gråtråsk-funnet ved Bykse elv i Norrland (Zachrisson 1984:85) som også har linjer til Midt-Russland.

Offerplasser

På Leivset i Fauske står to store steinblokker inngjerdet av tørrsteinsmur på 10 x 6 m. Innenfor denne er det feit kulturjord med aske og organiske rester. Simonsen (1991:45) mener at dette neppe er en samisk offerplass, uten å begrunne dette. Han tolker også andre offersteiner i Nordland bort fra det samiske. Nærheten til andre samiske kulturminner gjør at dette bør revurderes. Like i nærheten, ved Johagen skal en gammel same ved navn Jo ligge begravd.

Ved Sandvik i Beiarn ligger en grotte med bjørnetenner, reinhorn og dyrebein. Det skal også ha vært en plass for tørking av reinost i nærheten.

Navn

I kartet på figur 7.5 er også tegnet inn stedsnavn med leddene ”finn” og ”lapp”. Her er bare tatt med ett av navnene når det er flere beslektede navn på stedet, som f. eks. Finnkonneset hvor fjellet bakom heter Finnkonnakken. Eller Finneid i Fauske hvor det i tillegg finnes Finneidstraumen, Finneidbukta og Finneidfjellet. Av ”lapp”-navn kan nevnes Lappheim og Lapplua.

Forholdet mellom samiske og norrøne kulturminner

Fra samarbeid til konflikt?

Fordelingen av de samiske og norrøne kulturminnene viser interessante kontraster, se kartene i figur 7.5: Bortsett fra de to mulige urgravene i Bodø by, et par gammetuffer og tre ”finn”- og ”lapp”-navn i Gildeskål og Beiarn, fordeler de to minnetypene seg nærmest opposisjonelt. Av de norrøne gravene er 55 lokalisert vest for Skålbunes, mens bare 18 ligger østenfor. Dette mønsteret

er i hovedsak likt også for yngre jernalder, se Storli (1985). Av de samiske kulturminnene og navnene ligger derimot 18 i vest og 44 øst for Skålbunes. De samiske former også en slags hestesko rundt den norrøne ”kile” fra kysten og inn fjorden. Nå er riktignok mange av de samiske kulturminnene atskillig yngre enn eldre jernalder, men de kan likevel vise til eldre samisk virksomhet. Uansett kan mønsteret demonstrere et langsomt økende norrønt press. Her kan urgravene i Bodø og ved Hognedal og Børselva være interessante da de ligger nærmere de norrøne områdene. De kan være vitnesbyrd om en sterkere samisk tilstedeværelse i fjorden bakover i tid.

Gamle kontakter

Men hvor langt tilbake går samhandlingen mellom samene og bumennene? Som vi har sett, går de markasamiske boplassene helt opp i vår tid, og middelalder og vikingtid/ynge jernalder synes også dekket. Men hadde folkene på Skålbunes kunnskap om og kanskje kontakt med samer?

Her har Inger Zachrisson (1976) et viktig materiale fra områdene mellom Pite og Skellefte elver, som utgjør en naturlig rute over Kjølén til Sulitjelma og Fauske, Junkerdalen og Saltdalen. Fra Arjeplog, som ligger midt i dette området, kan Zachrisson vise til en grav med norrøne våpen og spannformet keramikk fra 500-tallet (Zachrisson 1976:19). I områdene er det også funnet brosjer og perler fra 500, 600 og 700-tallet (Ibid.:21-24). En jernkjele skal være fra folkevandringstid (Ibid.:24). Svært interessant er løsfunn av fire ildslagnings- eller beltesteiner fra Arjeplog kommune (Ibid.:25). Som navnet sier, ble disse båret i beltet og kanskje brukt til å slå ild. De ble brukt over hele Nord-Europa i sein romertid, folkevandringstid og kanskje inn i merovingertid. En slike beltestein er funnet på Ljønes. Også grava fra Spil-dra i Kvænangen hadde en beltestein. Dette er håndgripelige eksempler på norrøne gjenstander i samisk kontekst, og håndgripelige eksempler på kontakt. Og kontaktene kan vel så gjerne ha gått til norskekysten som sørover i Sverige, for så seint som rundt 1100 hadde ikke jordbruksbygdene i Sverige nådd lenger nord enn til traktene rundt Örnsköldsvik mens den norske bosetningen sam-

tidig nådde nord til Karlsøy i Troms (Zachrisson 1984:13).

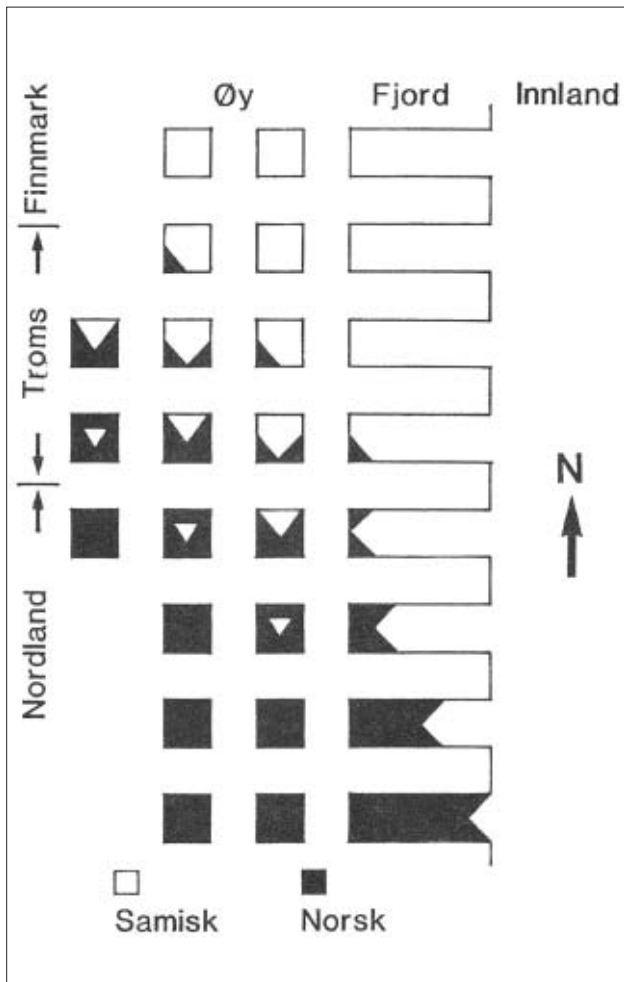
Den etniske grensen

I sagatekstene synes det ikke å være tvil om at en etnisk grense mellom samer og bumenn var etablert, og at ingen var i tvil om hvor de hørte hjemme i forhold til denne. Men grensen var ikke vanntett da det åpenbart foregikk samhandling på det økonomiske området, og kanskje forekom også blandete ekteskap. De materielle funnene tyder på at denne samhandlingen har strukket seg langt bakover i tid.

I Egils saga fra første del av 1200-tallet omtales samenes land, Finnmark på følgende vis: ”Finnmark er umåtelig vid. I vest ligger havet, og fra det skjærer store fjorder seg inn, likeens i nord og hele veien øst om landet. I sør ligger Norge, og Finnmark favner om nesten hele innlandet like langt sørover som Hålogaland strekker seg på sjøsiden”.

Sitatet er her hentet fra Audhild Schanche (1989:175) som kompletterer dette bildet med en annen kilde, nemlig Historia Norvegia fra rundt 1195 som forteller at innbyggerne i Hålogaland for en stor del bodde sammen med finnene (Schanche 1989:177). Ut fra dette presenterer hun sin ”blomkålmodell” vist i figur 7.7 (Schanche 1989:180). Av figuren går det fram hvordan den samiske bosetningen kommer lenger og lenger ut mot kysten jo lenger mot nord vi kommer. Men samtidig er det lommet av samisk bosetning i det norskdominerte, og omvendt. Schanche (1989:179) skriver: ”Et blomkålhode kan deles opp i stadig mindre deler som hver for seg ligner et blomkålhode. På samme måte kan et landskap ut fra en bestemt synsvinkel sies å bestå av deler som i mindre målestokk gjentar de former og strukturer som klassifiserte landskapet som helhet”.

Dette har direkte relevans for vårt område. Som allerede vist, har den norrøne bosetning sett under ett sitt tyngdepunkt i ytre strøk. Innover i fjorden blir bosetningen sjeldnere og er her omgitt av de samiske kulturminner. Omvendt har den samiske bosetningen sitt tyngdepunkt i de indre områdene og opp i landet. Men dette mønsteret

Figur 7.7: "En geografisk modell for forholdet mellom samiske og norske bosetningsområder i jernalderen. Tegning Lise Thelle" (Schanche 1989:180).

gjentas også i mindre målestokk, som i Beiarn og Misvær fjorden. Rundt Fauske kan det derimot ha vært et nærmere naboskap, slik *Historia Norvegia* beretter. Bakover mot eldre jernalder kan slike naboskap ha vært vanligere, noe utgravningene i Bodø kan antyde.

Ut fra dette er det svært sannsynlig at også folkene på Skålbunes var seg den etniske grensen mellom samer og bumenn bevisst, og at de selv hadde kontakter med samene. Den etniske grensen kan også ha vært brutt, for eksempel gjennom giftermål, og selvsagt kan det ha vært utveksling av gjenstander. Dette må man være oppmerksomme på under utgravninger i Nord-Norge.

8. Kapittel: avslutning

Sven Erik Grydeland

Steinalder

Et tidsskille?

Etter forundersøkelsene mente Fylkeskommunen, som tidligere nevnt at steinalderfunnene trolig stammet fra én boplass. Dette var en plausibel antakelse. Funnene har imidlertid vist at dette høyst sannsynlig ikke er tilfelle. Dette gjør lokalitetene enda mer interessante, og som vist i Kapittel 6, kan de dekke tidsskillet mellom de klimatiske periodene boreal og atlantisk tid. Dette skillet korresponderer også med det kulturhistoriske skillet mellom fase II og III av eldre steinalder slik dette er beskrevet både for Vestlandet (Bjerck 1986), Helgeland (Bjerck 1989) og Finnmark (Olsen 1994). Boplasser fra denne epoken er ikke tidligere undersøkt i Salten. Funnene utgjør dermed et viktig kunnskapstilfang.

Jernalder

Den store overraskelsen

Den 25. juli 2006 skrev Theo Gil Bell i feltdagboka: "Bronze find in Flaten! Could be a grave field". Dermed ble det klart at vi ikke satt på steinalder alene. Den 26. juli dukket det også opp jernfragmenter på Flaten. På Eidet mente også Theo å se restene av et langhus og den 27. fant han brente bein og fem jernfragmenter rundt et mulig ildsted langs midtaksen av huset.

Den 26. juli dukket det også opp jernfragmenter på Flaten. På Eidet mente også Theo å se restene av et langhus og den 27. fant han brente bein og fem jernfragmenter rundt et mulig ildsted langs midtaksen av huset.

Den 31. juli ble det funnet flere keramikkfragmenter i det mulige langhuset på Eidet. De var magret med kleber og tre av dem hadde or-

Figur 8.1: Bronsegenstand fra Flata in situ, ts. nr. 11947.3, ca. 7 cm lang.

Foto: Sven Erik Grydeland

namentikk som klart tyder på spannformet type, se figur 8.2.

Dette reiser noen spørsmål når det gjelder forundersøkelsene, både i dette konkrete tilfellet og generelt. Høsten 2004 ble de første prøvestikk foretatt av Fylkeskommunen. Det skjedde på Flaten hvor også gravrøysa ble registrert, men bortsett fra den var det ingen funn i prøvestikkene som indikerte jernalder. Forsommeren 2005 ble det også prøvestukket på Eidet med i alt ni stikk, hvorav to i skråningen mellom områdene. I disse stikkene ble det heller ikke gjort funn av jernalderkarakter. Her ville kanskje sjakting ha fungert bedre, noe som også ble foreslått av Stephen Wickler ved Arkeologisk avdeling, Tromsø museum i et brev til Riksantikvaren av 19.04.05. RA fulgte imidlertid ikke dette opp. Forundersøkelsene ble dermed foretatt på tradisjonelt vis, og det fins ingen grunn til å kritisere Fylkeskommunen for dette. På den andre siden bør vi alle kunne trekke lærdommer av det som faktisk viste seg å komme fram på Skålbunes.

De økonomiske rammer

Ut fra forutsetningene om at lokalitetene kun daterte seg til steinalder, var det oppsatte budsjettet romslig nok og ville gitt spillerom til de nødvendige dateringer og analyser. Med oppdagelsen av jernalderbosetningen ble dette snudd på hodet i det behovet for både økt innsats og analyse av prø-

Figur 8.2: Keramikk fra Eide. Foto: Sven Erik Grydeland

ver ble kraftig økt. Dette siste kunne gjelde både trekull, pollen, fosfat og osteologiske analyser. Det måtte også kraftige prioriteringer til og tempoet måtte generelt økes. I forhold til et idéelt prosjekt, førte dette selvsagt til at mye informasjon gikk tapt. Men ut fra de gitte forutsetninger, håper vi at våre valg tross alt var de beste.

Uansett: Om den nye traséen for RV 17 ikke var blitt prosjektert, ville disse bosetningene trolig aldri blitt funnet.

Faglige vanskeligheter

Overgang fra steinalder til jernalder

Både prosjektleder og resten av mann- og kvinnskapene ble engasjert ut fra den forutsetning at funnene kun var av steinalderkarakter. Dette førte til vanskeligheter allerede i siste halvdel av første sesong. Heller ikke under etterarbeidet eller til andre sesong klarte vi å knytte nye folk med jernaldererfaring til prosjektet. Mangel på slik kompetanse gjaldt nesten hele arbeidsstokken. Riktignok prøvde prosjektleder å lese seg opp på jernalder, og særlig nordnorsk sådan, men dette kompenserte selvsagt ikke for mangelen på folk som hadde håndfast erfaring med disse epokene.

De kaotiske grunn- og kulturforhold

Fra kosmos til kaos

Både på Flaten og Eidet besto grunnen av morene- og marineavsetninger. På Flaten var disse ”jevnest” i den forstand at det var lite større stein og at sammensetningen av jord, sand, grus og stein ikke varierte så mye i rommet. Her var også relativt liten omroting av massene på grunn av menneskelig påvirkning. Dette skyldes åpenbart at det bare var snakk om én jernalderbosetning i tillegg til steinalderfunnene.

På Eidet var forholdene langt mer kaotiske med langt flere større stein. Det var også mer ujevn fordeling av de forskjellige typer masse. Dette skyldes åpenbart også at plassen har vært bebodd i flere faser. Slik sett fortonte det fortidige kosmos seg som et nåtidig kaos, i hvert fall til tider.

Potensial for seinere forskning

Tross disse vanskelighetene fikk vi fram verdifulle data både om steinalder og jernalder. Dette gir potensial for videre forskning. For steinalder ligger dette først og fremst i at funnene dekker en overgangsfase som er lite undersøkt i regionen. For jernalder ligger det største potensialet i gårdsbosetningen. Som vist i forrige kapittel, er det undersøkt svært få gårdsanlegg i regionen. De er også spesielle ved at de ligger langt unna de etablerte gårdene i området. Til sammen kan dette legge grunnlag for fremtidige studier av sosiale, økonomiske og demografiske endringer gjennom jernalder. Her ligger følgelig store muligheter for forskere og studenter.

Litteraturliste:

- Ames, K.M. 2002: Going by boat. The Forager-Collector Continuum at Sea. In: *Beyond Foraging and Collecting. Evolutionary Change in Hunter-Gatherer Settlement Systems*, eds. Fitzhugh, B. and J. Habu. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, pp. 19- 52.
- Andreassen, D. M.2002: *Risvikkeramikk. En analyse av teknologisk stil på Nordkalotten i ein steinbrukende tid*. Hovedoppgave i arkeologi. Universitetet i Tromsø.
- Arntzen, J. E. 2008. *Fosfatanalyse som innfalls-vinkel til forskning på tidlig jordbruk i Nord-Norge: Et case study fra eldre til yngre jernalder på Skålbunes, Bodø kommune, Nordland*. Mastergradsoppgave i arkeologi. Universitetet i Tromsø
- Bell, T. G. 2003: *The application of digital cameras in field documentation*. Innlegg ved Steinalderkonferansen i Molde, 24.-28. mars 2003. Sammendrag på internett: [http://www.steinalderkonferansen.no/Abstract Gil.htm](http://www.steinalderkonferansen.no/AbstractGil.htm)
- Berg, E. 2003: The spatial and chronological development of the Late Mesolithic Nøstvet Period in coastal southeastern Norway from a lithic raw material perspective. In: *Mesolithic on the Move*. MIE 2000, ed. Lars Larsson, Oxbow Books 2003: 283-289.
- Bergsvik, K. A. 1999: A New Reference System for Classification of Lithic Raw Materials: A Case Study from Skatestraumen, Western Norway. I J. Boaz (red.): *The Mesolithic of Central Scandinavia*, Universitetets Oldsaksamlings Skrifter, ny rekke nr. 22, Oslo 1999, pp. 283-287.
- Binford, L.R. 1980: Willow smoke and dogs' tails: Hunter-gatherer settlement systems and archaeological site formation. *American Antiquity*, vol. 45 no. 1: 4-20.
- Bjerck, H.B. 1986: The Fosna-Nøstvet problem. A consideration of archaeological units and chronozones in the South Norwegian Mesolithic Period. *Norwegian Archaeological Review* 19 (2): 103-122.
- Bjerck, H.B. 1989a: Mesolithic site types and settlement patterns at Vega, Northern Norway. *Acta Archaeologica*, vol. 16: 1-32.
- Bjerck, H.B. 1989b: Forskningsstyrt kulturminneforvaltning på Vega – En studie i steinaldermenneskenes boplassmønstre og arkeologiske letemetoder. *Gunneria* 61, Trondheim.
- Bronk Ramsey, C. 2005: *OxCal v.3.10*. <http://c14.arch.ox.ac.uk>
- Brøgger, A. W. 1925: *Det norske folk i oldtiden*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie A. Oslo.
- Carlsson, T., G. Gruber, F. Molin and R. Wikell 2003: Between Quartz and Flint. Material Culture and social interaction. In *Mesolithic on the Move*. MIE 2000, ed. Lars Larsson, Oxbow Books 2003: 302-309.
- Carpelan, C. 1979: Om asbestkeramikens historia i Fennoskandien. *Finsk Museum* 1978: 5-25.
- Engelstad, E. 1989: Mesolithic House Sites in Arctic Norway. In: *The Mesolithic in Europe*, ed. C. Bonsall. Edinburgh: John Donald Publishers Ltd. pp. 331-337.
- Engelstad, E. 1989: Mesolithic House Sites in Arctic Norway. In: *The Mesolithic in Europe*, ed. C. Bonsall. Edinburgh: John Donald Publishers Ltd. pp. 331-337.
- Gansum, T. 2004: Hauger som konstruksjoner – arkeologiske forventninger gjennom 200 år. *Gotarc Serie B. Gothenburg Archaeological Thesis No 33*. 2004.
- Falck, L. 1997: Finska kulturinfluenser I östra Sverige under mesolitikum och neolitikum. *Tor. Tidskrift för arkeologi*, vol. 29: 157-185.
- Finstad, E. 1998: *Hus på landsbygda i Sørøst-Norge i vikingtid og tidlig middelalderen analyse med hovedvekt på konstruksjon, planløsning, funksjon og ildstedstype*. Hovedfagsoppgave i arkeologi, Universitetet i Oslo.
- Gansum, Terje 2004: Hauger som konstruksjoner – arkeologiske forventninger gjennom 200 år. *Gotarc Serie B. Gothenburg Archaeological Thesis No 33*. 2004
- Gaustad, F. 1969: Stone Age Investigations in Northern Norway. *Norwegian Archaeological Review* 1969/2: 86-93.
- Gjessing, G. 1943: Træn-funnene. *Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Serie B: Skrifter XLI*.
- Grieg, S. 1938: Listas jernalder. Bidrag til Vest-Agders eldste kulturhistorie. *Universitetets oldsaksamlings skrifter. Bind 1*.
- Grydeland, S. E. 2001: De sjøsamiske siida-

- samfunn – en studie med utgangspunkt i Kvæningen, *Nord-Troms. Nord-Troms Museums Skrifter* 1/2001.
- Grydeland, S. E. in prep.: *Nytt lys på eldre steinalder i Finnmark*. Underkjent avhandling i arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- Hauglid, M.A. 1993: *Mellom Fosna og Komsa. En preboreal "avslagskultur" i Salten*, Nordland. Magistergradsavhandling i arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- Helskog, K., S. Indrelid og E. Mikkelsen 1976: Morfologisk klassifisering av slätte steinfakker. *Særtrykk fra Universitetets Oldsaksamlings årbok* 1972.1974: 9-40.
- Henriksen, J. 1995: *Hellegropene. Fornminner fra en funntom periode*. Hovedfagsavhandling i arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- Hood, B. 1992: *Prehistoric Foragers of the North Atlantic: Perspectives on Lithic Procurement and Social Complexity in the North Norwegian Stone Age and the Labrador Maritime Archaic*. Ph.D.-avhandling, University of Massachusetts.
- Johansen, O. S. 1978: Jernaldergårder i Nord-Norge. *Stensilserie B – historie*, nr. 13.
- Jørgensen, R. 1986: The Early Metal Age in Nordland and Troms. *Acta Borealia* 4(1): 61-86.
- Jørgensen, R. og B. Olsen 1988: Asbestkeramiske grupper i Norg-Norge 2100 f. Kr. – 100 e. Kr. *Tromura, Kulturhistorie* 13. Universitetet i Tromsø.
- Kristoffersen, S. 1996: Gård og gjenstandsmateriale – sosial sammenheng og økonomisk struktur. *Minneskrift til Egil Bakka*. Bergen: Arkeologiske Skrifter Historisk Museum. No. 7-1993: 151-206.
- Lindgren, C. 2004: Människor och kvarts. *Stockholm Studies in Archaeology* 29. Stockholm: Coast to coast Books No. 11.
- Lundström, I. og C. Theliander 2004: Sântorp. Ett gravfält från förromersk järnålder till tidlig medeltid. *Gotarc Serie C. Arkeologiska skrifter* No 49. 2004.
- Løken, T 1998: Hustyper og sosial struktur gjennom bronsealder på Forsandmoen, Rogaland, Sørvest-Norge. *Bronsealder i Norden – regioner og interaksjon*. Foredrag ved det 7. Nordiske bronsealdersymposium i Rogaland 1995. Stavanger: Varia 33: 107-121.
- Magnusson, Tor 1983: *Islandska boningshus under vikingatid och medeltid. Hus gård och bebyggelse*. Foredrag från det XVI nordiska arkeologmötet, Island 1982. Side 105-108.
- Martin, C.J.M. and E.A. Martin 2002: An underwater photomosaic technique using Adobe Photoshop. *The International Journal of Nautical Archaeology* 31-1: 137-147.
- Melle, T. og C. Knagenhjelm 2006: Feltmetodikk – kvar blei det av oldsakene? Forslag til utbetring av flateavdekkingsmetoden. *Primitive Tider* 9: 63-70.
- Munch G. Stamsø og Munch J. Storm 1965: Greipstad: trekk av en nordnorsk gårds historie. *Ottar* nr. 46. Tromsø.
- Munch, G. S. 1970: Skattefunnet fra Skar i Misvær. *Viking* 1970, bind XXXIV:97-106.
- Munch, G. S. 1979: Et nytt skattefunn fra Nord-Norge. *Ottar* 1979, nr. 115: 23-25.
- Munch, G. S., O. S. Johansen & E. Roesdal 2003: Borg in Lofoten. A chieftain's farm in North Norway. *Arkeologisk Skriftserie I, Lofotr*, Trondheim: Tapir Academic Press.
- Munch J. S. 1973: Jernaldergården i Nord-Norge. *Bonde – Veidemann. Tromsø Museums Skrifter* vol. XIV: 264-274.
- Myhre, B. 1980: Gårdsanlegget på Ullandhaug I. Gårdshus i jernalder og tidlig middelalder i Sørvest-Norge. *AmS-skrifter* 4.
- Nilsen, G. og S. Wickler 2006: *Sluttrapport DSB 175/06 Nord-Troms museum, Kåffjord kommune. Støtte til utgravning i nausttuft og hellegrop i grenseområdet mellom samisk og norrøn kultur*. Samuelsberg: Nord-Troms museum, Tromsø museum.
- Nordquist, P. 2001: *Hierarkiseringsprosesser. Om konstruktionen av social ojämlikhet i Skåne, 5500 – 1100 f. Kr.* Umeå: Studia Archaeologica Universitatis Umensis 13.
- Nygaard, S.E. 1990: Mesolithic Western Norway. In *Contributions to the Mesolithic in Europe*, eds. P.M Veermersch and P. van Peer. Leuven: Leuven University Press, pp. 227-238.
- Olofsson, A. 2003: Pioneer settlement in the mesolithic of Northern Sweden. *Archaeology and Environment* 16, Umeå University.
- Olsen, B. 1994: *Bosetning og samfunn i Finnmarks forhistorie*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Reimer PJ., MGL Baille, E. Bard, A. Bayliss, JW. Beck, C. Bertrand, PG. Blackwell, CE. Buck, G. Burr, KB. Cutler, PE. Damon, RL. Edwards, RG, Fairbanks, M. Friedrich, TP. Guilderson, KA. Hughen, B. Kromer, FG. McCormac, S. Manning, C Bronk Ramsey, RW. Reimer, S. Remmele, JR. Southon, M. Stuiver, S. Talamo, FW. Taylor, J. van der Plicht and CE. Weyhenmeyer, 2004: *Radiocarbon* 46: 1029-1058.
- Roussell, A. 1944 (1943): *Forntida gårdar i Island: medelanden från den Nordiska Arkeologiska undersökningen i Island sommaren 1939*. København: Munksgaard.
- Schanche, A. 1989: Jernalderens bosetnings mønster i et fleretnisk perspektiv. I: R. Bertelsen, P.K. Reimert og A. Utne (red.) *Framskritt for fortida i nord. I Povl Simonsens fotefar*. Tromsø Museums Skrifter XXV, Tromsø, pp. 171-183.
- Schanche, A. 2000: *Graver i ur og berg. Samisk gravskikk og religion fra forhistorisk til nyere tid*. Karasjok: Davvi Girji OS.
- Schulz, H. P. 1990: On the Mesolithic Quartz Industry in Finland. *Iskos* 9: 7-23.
- Simonsen, P. 1991: *Fortidsminner nord for polarsirkelen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skare, K. 1999: *Romlig organisering og sosial struktur. En studie av langhuset fra yngre Romertid og folkevandringstid i Rogaland*. Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi. Snorre: Kongesagaer.
- Holtmark, A. og D.A. Seip Solberg, B. 2003: *Jernalderen i Norge. Ca. 500 f. Kr. – 1030 e. Kr.* Oslo: Cappelen Akademiske Forlag.
- Storli, I. 1985: *Håløyghøvdingen. Om grunnlaget for og vedlikeholdet av høvdingmakt i jernalderen, med vekt på Sør-Salten*. Magistergrad i arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- Storli, I. 1989: Om Raud den Ramme og andre holøyg-høvdingen. I *Framskritt for fortida i nord*. Red. Bertelsen, R, P. K. Reimert og A. Utne. Tromsø Museums Skrifter XXII: 185-209.
- Storli, I. 1994: "Stallo"-boplassene. *Spor etter de første fjellsamer?* Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Oslo: Novus Forlag.
- Storli, I. 2006: *Hålogaland før rikssamlingen. Politiske prosesser i perioden 200-900 e. Kr.* Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Oslo: Novus Forlag.
- Zachrisson, I. 1976: *Lapps and Scandinavians. Archaeological Finds from Northern Sweden. Early Norrland 10*. KVHAA, Stockholm.
- Zachrisson, I. 1984: *De samiska metalldepåerna år 1000 – 1340. Archaeology and Environment* vol. 3, Umeå.

